

Національний університет «Острозька академія»

Шушкевич Юрій Олександрович

УДК 329 (477) НРУ

Народний Рух України на Рівненщині в 1989-1998 рр.

07.00.01 – Історія України

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Науковий керівник –
Трофимович Володимир Васильович,
доктор історичних наук, професор

Острог-2017

Зміст

Перелік умовних скорочень.....	3
Вступ.....	5
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ, ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Методологічні основи дослідження	
1.2. Стан наукової розробки теми	
1.3. Джерельна база дослідження	
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЙНОЇ СТРУКТУРИ НРУ НА РІВНЕНЩИНІ.	22
2.1. Зародження та організаційне оформлення.	
2.2. Реорганізація в партію.	
2.3 Розвиток партійних осередків.	
2.4. Організації-сателіти.	
2.5. Внутрішньопартійні суперечності.	
РОЗДІЛ 3. БОРОТЬБА З ОПОНЕНТАМИ.....	59
3.1. Компартія.	
3.2. Церковні протистояння.	
3.3. Місцеві чиновники та ЗМІ.	
РОЗДІЛ 4.УЧАСТЬ У ВИБОРЧИХ ПЕРЕГОНАХ	111
4.1. Заходи, спрямовані на популяризацію Руху.	
4.2.Вибори 1990-98 років.	
5.ВИСНОВКИ.....	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	161
ДОДАТКИ.....	182

Перелік умовних позначень

НРУ – Народний Рух України
РКО НРУ – Рівненська крайова організація Народного Руху України
УНА – Українська національна армія
УНДП – Українська Народно-демократична партія
СНУМ – Спілка незалежної української молоді
УРП – Українська республіканська партія
УГС – Українська Гельсинська Спілка
УНСО – Українська народна самооборона
КДБ – Комітет державної безпеки
УПЦ КП – Українська Православна Церква Київського Патріархату
УПЦ МП – Українська Православна Церква Московського Патріархату
УВС – Управління внутрішніх справ
ТУМ – Товариство української мови
УДАВГ – Українська державна академія водного господарства
РДПІ – Рівненський державний педагогічний інститут
КПУ – Комуністична партія України
УРСР – Українська радянська соціалістична республіка
УІВГ – Український інститут інженерів водного господарства
РЗТА – Рівненський завод тракторних агрегатів
РЗВА – Рівненський завод високовольтної апаратури
ДемПУ – Демократична партія України
ОУН – Організація українських націоналістів
РО НРУ – Районна організація Народного Руху України

ВСТУП

Актуальність теми дисертації зумовлена потребою вивчення діяльності Народного Руху України у межах Рівненської області в 1989-1998 рр. У сучасній вітчизняній історіографії відсутнє комплексне дослідження різних його аспектів у даному регіоні з аналізом як внутрішньоорганізаційної роботи, так і боротьби – спочатку з комуністичним режимом, а потім – з політичними опонентами, які значною мірою були спадкоємцями радянської бюрократії. Важливо також визначити роль НРУ в здобутті Україною незалежності, його місце у регіональних політичних процесах 90-х рр. ХХ ст.

У такому контексті значне наукове зацікавлення викликає громадсько-політичне життя на Рівненщині в умовах розпаду Радянського Союзу та формування перших політичних партій, до числа яких входив і Народний Рух України. Важливо всебічно проаналізувати діяльність останнього, його вплив на пробудження національної свідомості, залучення до суспільно-політичних процесів широких верств населення, причинно-наслідкові зв'язки змін стратегії і тактики діяльності у тих чи інших умовах. Дослідження є актуальним і з огляду на можливість ознайомлення з історичним досвідом НРУ як громадської організації та партії, застосування його до реалій сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках комплексної наукової теми «Актуальні проблеми української історії та історіографії модерної доби» кафедри історії імені М.П.Ковальського Національного університету «Острозька академія». Державний реєстраційний номер – 0113U007061.

Метою роботи є комплексне висвітлення діяльності Народного Руху України на Рівненщині у 1989-1999 роках.

Для реалізації визначеної мети поставлено **завдання** дослідити:

- процес оформлення організаційної структури НРУ на Рівненщині;
- боротьбу НРУ з партійно-радянською бюрократією Рівненської області та її політикою;

- внесок Рівненської крайової організації НРУ в процес здобуття незалежності Україною;

- внутрішньополітичні процеси в крайовій організації НРУ;

- взаємодію з іншими громадськими, релігійними та політичними організаціями;

- участь у виборах та боротьбу з політичними опонентами;

- особливості стратегії та тактики крайової організації НРУ на різних етапах.

Об'єктом дослідження є Народний Рух України в 1989 – 1999 рр., а його **предметом** – форми і методи діяльності рухівців на Рівненщині в 1989 – 1999 рр.

Хронологічні рамки охоплюють 1989 – 1999 рр. Нижня межа зумовлена появою програми Народного Руху України та формуванням перших його осередків, які у вересні того ж року трансформувалися в громадську організацію «НРУ за перебудову»; верхня – розколом у НРУ та загибеллю В.Чорновола, які призвели до розпаду та поступової втрати впливу партії.

Територіальні межі дисертації охоплюють територію України зі спеціальною увагою до Рівненської області.

Наукова новизна одержаних результатів визначається відсутністю у вітчизняній історіографії спеціальних узагальнюючих праць з вказаної тематики у запропонованих предметних характеристиках. Вона полягає у спробі вперше комплексно дослідити діяльність Народного Руху України на Рівненщині.

У рамках виконання поставлених завдань автором **уперше** у вітчизняній науці:

- з'ясовано стан розробки теми у контексті компаративного переосмислення напрацювань українських авторів, окреслено основні історіографічні напрями її вивчення; віднайдено та введено до наукового обігу низку раніше невідомих джерельних матеріалів;

- здійснено аналіз виборчих кампаній 1994 та 1998 років на Рівненщині;

- розкрито причини зростання впливу НРУ в регіоні у 90-х роках ХХ ст.;

- розглянуто внутрішні та зовнішні конфлікти в крайовій організації, їхні причини та наслідки;

Набули подальшого розвитку відомості про:

- політичні переслідування комуністичною владою членів НРУ та їх союзників;

- розстановку сил на політичній мапі Рівненщини після здобуття незалежності.

Удосконалено та доповнено знання про:

- розгортання національно-демократичного руху на Рівненщині в 1989-1991 рр.;

- форми та методи боротьби, які використовували тогочасні політичні партії на теренах області.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використання їх при написанні узагальнюючих і спеціальних праць з історії регіону, при підготовці та викладанні навчальних курсів з історії України, у краєзнавчій роботі. Значення результатів дисертаційного дослідження посилюється також можливістю використання історичного досвіду діяльності НРУ, його застосування в сучасних умовах демократії та багатопартійності.

Апробація результатів дисертації здійснена на засіданнях кафедри історії ім. М.П.Ковальського Національного університету «Острозька академія». Основні результати та висновки дисертації оприлюднені в доповідях на таких наукових конференціях: 2-й Регіональній конференції «Актуальні питання модерної історії України» (Острог, 20 травня 2011 р.); 8-й Всеукраїнській конференції «Народний Рух України: місце в історії та політиці» (Одеса, 25-26 травня 2011 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Волинь повстанська (до 70-річчя УПА)» (Острог, 12 жовтня 2012 р.); 7-й Міжнародній науковій конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» (Острог, 27-28 вересня 2016 р.); 4-й Всеукраїнській конференції «Проблеми дослідження українського визвольного руху ХХ століття (до 75-річчя Поліської Січі та 95-річчя Другого зимового походу)» (Житомир, 18-19 листопада 2016р.); звітних наукових конференціях «Дні науки» Національного університету «Острозька академія» (Острог, 2012-2016 рр.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображені у 7 статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях, 2 – у виданнях, які входять до наукометричної бази РИНЦ.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних

джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 181 сторінок, з них основний текст – 160 сторінок, список використаних джерел становить 433 позиції, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ, ІСТОРІОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Методологічні основи дослідження

Народний Рух України, без сумніву, був однією з найпомітніших громадсько-політичних сил момент проголошення незалежності української держави. Вивчення історичних процесів на регіональному рівні та мікроісторичні розвідки дають можливість, ввівши до наукового обігу, оприлюднити значну кількість архівних документів, фактологічного масиву, спогадів очевидців. Такі наукові студії покликані відтворювати певні історичні події, пов'язані із діяльністю НРУ. З урахуванням особливостей окремого регіону у порівнянні із загальнодержавним історичним поступом.

Для різновекторного дослідження діяльності Народного Руху України на Рівненщині було використано низку міждисциплінарних, статистичних методів. Методологічною основою дисертації є принципи історизму, системності, об'єктивності, а також пріоритету загальнолюдських цінностей. Вони стали наріжним каменем для досягнення неупередженості та достовірності при тлумаченні конкретних фактів, забезпечили комплексне дослідження умов, в яких діяла рухівська організація в кінці 80-х – 90-х роках ХХ ст.

Одним з найважливіших методів, обраних для дослідження, став історичний. Завдяки його залученню історичні сюжети та явища відображені як безперервний процес з його типовим та особливими проявами у конкретному регіоні. Логічний метод послужив розкриттю, теоретичному осмисленню фактів, явищ і подій в їх логічній взаємообумовленості та послідовності.

У дисертації також використано низку загальнонаукових і спеціальних методів: проблемно-хронологічний; історико-генетичний; статистичний. Використання різних методів дослідження зумовлюється логікою розв'язання поставлених завдань та поєднується з принципами історизму, науковості та об'єктивності. Нами використано як загальнонаукові, так і власне історичні методи. До першої групи відносимо методи аналізу та синтезу (аналіз та

систематизація джерел), індукції та дедукції. Зокрема, проблемно-хронологічний метод застосовувався для виокремлення у проблемі низки напрямів, кожен з яких розглядався у хронологічній послідовності. Історико-генетичний метод дозволив показати причинно-наслідкові зв'язки появи та розвитку НРУ на Рівненщині. Статистичний – аналіз чисельності НРУ у різні роки, а також динаміку підтримки Організації виборцями.

У ході розробки обраної теми проведено наступні методологічні дії:

1. Вибір хронологічних та територіальних рамок дослідження, окреслення його завдань і мети.

2. Виокремлення з наявного масиву потенційної джерельної бази.

Цей етап передбачав залучення якомога більшої кількості джерел, проведення інтерв'ю з очевидцями, які висвітлили різні етапи діяльності НРУ. Вирішенню завдань дослідження значною мірою посприяло і використання методів бібліографічної та архівної евристики, окреслення вичерпного переліку історичних джерел, що мали пряму або опосередковану дотичність стосовно досліджуваної тематики.

3. Формулювання закономірностей та їх аналіз.

На цьому етапі було з'ясовано властивості, характерні для обраного інформаційного масиву, і на їх основі сформовано логічні підрозділи.

4. Структурне оформлення роботи та висновки.

Таким чином, залучені в дисертаційному дослідженні методи спиралися на принципи наукового пізнання і стали незамінними засобами для вирішення окреслених завдань, основне з яких – оптимальне наближення науковця до відтворення історичної дійсності без ідеологічних чи кон'юктурних нашарувань.

1.2. Стан наукової розробки теми

Історія Народного Руху України привертала увагу багатьох дослідників. Однак значною мірою вони робили акцент на всеукраїнському масштабі в перші роки існування НРУ.

Згідно дослідження «До питання про створення обласних (крайових) організацій Народного Руху України (1989-1992 роки)», проведеного Г.Гончаруком, існує вже понад 13 дисертаційних робіт. З них: вісім присвячені загальній історії НРУ та переважно написані на основі документів з його центральних органів, три – крайовим організаціям НРУ: Волинської, Закарпатської та Миколаївської.

Ми погоджуємося з думкою Г.Гончарука в тому, що крайові (обласні) організації мають унікальний досвід роботи і багато з них напрацювали свої методики діяльності та мали чимало властивих лише їм особливостей. Враховуючи цей фактор, актуально досліджувати крайові організації, діяльність яких ще не достатньо відображена в роботах українських істориків.

Серед дисертацій, присвячених регіональним організаціям, варто виділити дослідження В. Піпаша «Громадсько-політична діяльність Народного Руху України наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр.: закарпатський регіональний аспект». Миколаївський регіональний осередок дослідила О.Шипотілова у роботі «Громадсько – політична діяльність Народного Руху України на території Миколаївщини (1989-1996 рр.)». М.Тиский у своїй дисертації «Народний Рух України: Волинська регіональна організація на зламі 80-90-х років» значну увагу приділив передумовам його виникнення. Тут акцентовано на громадських організаціях, що безпосередньо діяли напередодні появи НРУ і навіть сприяли його зародженню. Окремі розділи присвячені етапам становлення та зміцненню Руху на Волині.

Дослідження виникнення НРУ все більше привертає увагу науковців. При цьому основна увага приділяється аналізу діяльності Народного Руху як провідної сили політичної опозиції в період «перебудови» та здобуття української державності, а також формуванню на базі останнього перших політичних партій і громадсько-політичних об'єднань. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років проблема діяльності НРУ досліджувалася українськими вченими, переважно, в межах вивчення становлення багатопартійної системи як у цілому в СРСР, так і, зокрема, в Україні. Природно, що перші публікації з'явилися як наслідок роботи

не професійних істориків, а політичних та громадських діячів, в тому числі і лідерів опозиційних до КПРС партій та рухів (Л.Лук'яненко «Вірю в Бога і Україну», І.Мартинюк ««Чи стане Народний Рух...» всенародним?», В.Філенко «Суверенітет України. Хто і як його прагне», С.Плачинда «Україна в небезпеці», Ж.Киричук «Нарис УГС-УРП»). Згадані праці можна вважати такими, що містили в собі погляди стосовно суспільно-політичної ситуації, позицій політичних партій, інститутів влади.

Надалі стали з'являтися аналітичні праці, присвячені новим політичним організаціям і об'єднанням України (А.Слісаренко, М.Томенко «Нові політичні партії», «Сучасні політичні партії та рухи на Україні»), в яких розглядали проблеми виникнення і становлення нових суспільно-політичних формацій, їх діяльність в умовах переходу від командно-адміністративної до демократичної системи формування державності в Україні, аналізувалися історичні події та факти початку 90-х років ХХ ст.

Значний вплив на дослідження обраної нами теми в руслі більш загальних наукових проблем національно-державного будівництва мала низка ґрунтовних праць (Ю.Римаренко «Національний розвій України: проблеми і перспективи», І.Курас «Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи», В.Єлтух «Про національну ідею, етнічні меншини, міграції», Л.Нагорна «Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії» та ін.).

В історіографії громадсько-політичних рухів і партій другої половини 80-х – початку 90-х рр. помітне місце займає цикл статей В.Литвина у журналі «Політика і час», а також І.Драча «Народ і партія єдині?», В.Рубана «Довга дорога до себе. Політична думка в Україні в 1991-1992 роках», Є.Головахи «Партія очима виборців». Специфіка їхніх досліджень полягає у наявності політологічного аналізу діяльності національних організацій та партій, розкритті механізмів їх взаємодії. В монографії В.Литвина «Політична арена України: дійові особи та виконавці» вперше в українській історії здійснена спроба класифікації новостворених партій, становлення багатопартійності, проаналізовано

перспективи їх подальшого розвитку. Важливе місце в історіографії проблеми займають дослідження М.Поповича «Національна культура і культура нації», В.Ткаченка «Україна і Росія: проблеми національного самовизначення», М.Мариновича «Україна: дорога через пустелю», В.Журавського «Україна політична: переступити через прірву», К.Богомаза «Політичні партії і громадські організації на Україні». Особливої уваги заслуговує докторське дослідження останнього «Громадські-політичні рухи та партії у другій половині 80-х – на початку 90-х рр.» та опубліковані праці з цієї актуальної проблеми. У дисертації автор ґрунтовно розглянув питання багатопартійності в Україні, перетворення в суспільно-політичному житті, діяльність громадсько-політичних рухів і партій за її економічну незалежність, а також роль громадських об'єднань у формуванні національної свідомості та політичної культури українського народу. Важливо зазначити, що вивчення питань, дотичних до теми, дає підстави для висновку, що виникнення НРУ було пов'язане з комплексом політичних, соціально-економічних та ідеологічних причин. Принциповим серед них, з одного боку, є сам процес демократичних перетворень, що зняв як у політичному, так і, певною мірою, у правовому розумінні відповідні заборони й обмеження на вільнодумство, що спричинило виникнення реального політичного плюралізму. З другого боку, труднощі, суперечності й помилки в проведенні реформ, формування у суспільстві свідомості рішучого заперечення однопартійної системи як неспроможної вплинути на подолання всевладної бюрократії партійних і радянських органів. Своєрідним прискорювачем розвитку суспільно-політичних рухів і партій у багатопартійній системі було пробудження національної самосвідомості, прагнення народу України до суверенітету та незалежності.

Однією з перших публікацій стосовно проблем виникнення і становлення Народного Руху України була монографія О.Гараня «Від створення Руху до багатопартійності», потім тема була значно розширена та доповнена у його праці «Убити дракона (З історії Руху та нових партій України)». В ній простежені основні етапи становлення й розвитку українського національного руху в 1980-х – на початку 1990-х років на тлі суспільних змін у СРСР. Провівши значну

роботу, автор встановив, що внесок Організації у здобуття незалежності є незаперечним.

У своїй ґрунтовній праці В.Ковтун «Історія Народного Руху України» схилився до позиції І.Драча та М.Гориня у їхньому конфлікті з В.Чорноволом. Цінною є монографія Г.Гончарука «Народний Рух України: історія», де вперше зроблено спробу комплексного вивчення НРУ, простежено початкові етапи його створення, розвитку, організаційного оформлення.

Набув поширення регіональний аспект дослідження діяльності Руху. Серед наявних робіт слід виділити монографію М.Тиского «Історія виникнення НРУ на Волині», Б.Степанишина «Четвертий ренесанс України. Вислід боротьби «Просвіти»», побачили світ також дві частини книги «Народний Рух на Збаражчині. Історія зародження і становлення», «Народний Рух України на Збаражчині. Шляхи утвердження». В них висвітлено історію створення та розбудови в Україні та на Збаражчині (Тернопільська обл.) першої легальної громадсько-політичної організації, яка ще в часи комуністичного правління проголосила прагнення вибороти незалежність. Тут на основі документів і фактів простежено боротьбу НРУ в цьому регіоні за національно-державне відродження. Водночас, здебільшого у них переважає описовість, простий перелік подій та публіцистичний характер викладу матеріалу.

Національні аспекти діяльності НРУ проаналізовано у кандидатській дисертації О.Шановської «Діяльність Народного Руху України з розробки національної програми та практичного втілення її в процесі державотворення (1989-1996 рр.)». Авторка довела, що НРУ було створено як організацію національного відродження в Україні, простежила еволюцію його ідеологічної позиції. Ще одним дослідником, який торкнувся питання міжнародних взаємин в контексті діяльності НРУ, став О.Бураковський. Його праця «Історія Ради національностей Народного Руху України в період 1989-1993 років». Використаний у зазначених вище працях, значний фактичний матеріал відкриває можливість для проведення подальших досліджень, поглиблення їх та

узагальнення. Окремі аспекти розглядуваної теми висвітлені також у дисертаціях В.Кулика, О.Слободяна, Л.Панасюка, О.Терзі.

У зазначеному контексті заслуговують на увагу матеріали всеукраїнських наукових конференцій з проблем виникнення, становлення Народного Руху України, його ролі в національно-демократичних перетвореннях в Україні. Ця тематика активно обговорювалася на наукових конференціях «Народний Рух України: місце в історії та політиці», що неодноразово проводилися на базі кафедри історії й етнографії України Одеського національного політехнічного університету.

Період створення та боротьби Народного Руху на етапі здобуття незалежності став предметом політологічного аналізу низки авторів. Серед них можна виділити праці Г.Касьянова «Теорії нації та націоналізму», С.Кульчицького «Історичне місце української радянської державності» Я.Грицака «Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст». Національно-демократичний рух у контексті радикальних політичних змін в Україні розглянуто в праці О.Бойка «Україна в 1985-1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку». Цікавим є висновок цього дослідника: «Політично самостійною Україна стала несподівано, практично внаслідок своєї «закономірної випадковості», пов'язаної більшою мірою із зовнішнім чинником – невдалим серпневим путчем ортодоксальної частини партноменклатури колишнього СРСР, а не з внутрішніми процесами політичної контреліти».

Думки щодо Руху, інших громадсько-політичних об'єднань, механізмів багатопартійності й політичної опозиції в Україні викладені в інших сучасних дослідженнях. Так, процесу формування НРУ, деяких суспільно-політичних рухів і партій присвячені статті С.Грабовського і Л.Шкляра «Від колонії до незалежної держави», Б.Харахаша «НРУ: життєвий цикл», С.Тойма «Рух: третя спроба вбити клин».

Про історію Руху, його лідерів, хвилю національно-державного відродження в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х років XX ст. йшлося в опублікованих

працях Т.Батенка, Ю.Данилюка, О.Бажана, Т.Нетудихати, О.Мусієнка. Висвітленню громадсько-політичної діяльності В.Чорновола в контексті процесу українського націотворення 1960-х – 1990-х років присвячена аналітична стаття Я.Секо та С.Бондаренка «В'ячеслав Чорновол постать на тлі доби».

Беззаперечними здобутками вітчизняної історіографії з досліджуваного питання є нагромадження значної кількості емпіричного матеріалу, що дозволяє встановити перебіг подій у процесі боротьби суспільно-політичних рухів і партій за незалежність та показу факторів, котрі сприяли проголошенню суверенітету Української держави. Загалом, розгляд вказаної проблеми на сьогоднішній день вийшов поза початкову стадію, становить значну кількість досліджень та критичних матеріалів, у яких висвітлюється історія Народного Руху України. З наведеного історіографічного огляду випливає наступне: незважаючи на значний науковий доробок, присвячений історії НРУ, проблема його діяльності на Рівненщині не отримала належного висвітлення. Сучасний період вимагає осмислення досліджуваної проблеми, залучення в науковий обіг документів та матеріалів, невідомих досі. Усе це свідчить про те, що дана проблема зберігає наукову актуальність.

1.3. Джерельна база дослідження

Щодо джерел, вони різноманітні за своїм походженням, інформаційною насиченістю, ступенем достовірності, загальною спрямованістю, відображають етапи створення та боротьби за незалежність Народного Руху України.

За типово-видовою класифікацією залучені джерела поділяються на документальні (стенограми засідань Рівненського обкому КПУ, документи ЦДАГО фонду №270, статистичні дані, діловодча документація НРУ з особистого архіву автора) і наративно-історичні джерела, що базуються на сприйнятті подій минулого їх авторами (мемуари, спогади очевидців та учасників подій).

За місцем походження залучений масив документів можна розділити на дві групи:

- документація радянських урядових, партійних організацій та установ;

- внутрішня документація НРУ.

Особливе місце займають документи Центрального державного архіву громадських організацій. У ньому вміщені документи і матеріали щодо проекту програми НРУ, його установчого з'їзду, а також 45 справ про листи трудових колективів, окремих громадян, які надійшли до редакції газети «Літературна Україна» про підтримку проекту програми НРУ за перебудову з усіх областей України; 15 справ з листами про підтримку Руху. Листи містять також негативні відгуки трудових колективів і окремих громадян. Документи і матеріали фондів 1, 270 роблять можливим простежити ставлення влади до НРУ, основні етапи становлення рухівської організації. Документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) розкривають, як умови становлення рухівської організації, так і конкретні заходи протидії діяльності Руху компартійними органами в 1989 – 1991 роках. Зокрема, фонд «Громадське об'єднання Народний Рух України» містить документи та матеріали щодо проекту Програми НРУ, його установчого з'їзду. Тут зібрані листи трудових колективів, окремих громадян, що надійшли до редакції газети «Літературна Україна» про підтримку проекту програми НРУ, його установчого з'їзду».

Використані документи 16 фонду галузевого архіву СБУ. Завдяки їм прослідковується поінформованість КДБ УРСР щодо рішень та дій активістів НРУ як на етапі зародження останнього, так і у період ГКЧП.

Значна частина джерельної бази взята з фондів Держархіву Рівненської області. Зокрема, ф.400 містить матеріали Рівненського обкому КПУ, в яких висвітлено реакцію компартійної номенклатури на виникнення НРУ та заходи, спрямовані на боротьбу з ним. Ф. Р-2883, містить архів УРП, в якому є згадки про діяльність НРУ. До джерельної бази було долучено матеріали з архівного відділу Рівненського міськвиконкому, ф.26, в якому знаходяться статистичні міської ради.

Документи та матеріали архівів обласних осередків Руху дають уявлення про динаміку рухівських процесів в межах України. В архівних сховищах крайових організацій НРУ документи, як правило, не систематизовані, не фондовані, не

зшиті і не пронумеровані. Це ускладнює введення їх до наукового обігу і посилання на них. Це ж стосується Рівненського крайового архіву НРУ, оскільки, до цього часу він не є впорядкованим. З останнього були використані матеріали з формулюванням «із особистого архіву автора». Протоколи установчих конференцій НРУ у Рівному та Острозі, а також статут фракції Руху в міській раді м.Рівне. Особливості рухівської тактики на виборах дозволяє розкрити документ «Основні напрямки діяльності районних організацій НРУ в плані підготовки до виборчої кампанії».

В дисертації також використано наукові статті О.Бажана, які написані на базі матеріалів архівів каральних органів УРСР, що дозволило більш точно висвітлити окремі загальні тенденції, які не стосувалися безпосередньо Рівненщини, однак дали повніше уявлення про загальну ситуацію в республіці.

Для всебічного вивчення розглядуваної проблеми інтерес становить досить широке та різноманітне коло опублікованих документів і матеріалів. Це ґрунтовний масив письмових документальних джерел (програми, заяви, декларації тощо) з історії створення і діяльності НРУ, виникнення його організаційних структур. З точки зору значимості для дослідження вагомими є документи і матеріали НРУ, підготовлені його Секретаріатом: опубліковані стенографічні звіти Великих Зборів НРУ – найвищого органу Руху, Програми і Статуту НРУ, Великої та Малої Рад.

Велику цінність для дослідження історії Руху становлять матеріали архіву Центрального Проводу НРУ: ухвали, заяви, звернення Великої ради НРУ, протоколи засідань Центрального Проводу. Тут також збереглися документи крайових і районних організацій, а саме: численні листи голів Секретаріату НРУ до керівників крайових організацій.

Виокремимо також збірники документів: «Провісники Свободи Державності і Демократії: Документи і матеріали. До 20-тої річниці створення Народного Руху України», «Україна багатопартійна: програмні документи нових партій», «Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову». Вони дають змогу з'ясувати окремі факти та деталі, що

стосувалися як Руху в загальному, так і Рівненського його представництва. Важливі аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в збірниках документів «Український вибір: Політичні системи ХХ століття», «Віхи історії України в документах і матеріалах (1939-1991)», «Україна: політична історія ХХ – початок ХХІ століття».

Документи особового походження в дисертації представлені спогадами очевидців, зібраними автором протягом 2009-2014 років, зокрема, В.Якимова, депутата рівненської міської ради від НРУ; М.Бендюка, одного із засновників НРУ в м.Острог; М.Поровського, народного депутата, одного із засновників НРУ на Рівненщині; М.Несенюка, редактора газети «Рівне Вечірнє», одного з головних опонентів В.Червонія протягом 90-х років ХХ ст.; О.Новака, дисидента, одного із засновників НРУ на Рівненщині; Р.Василишина, представника Президента України, голови Рівненської обласної ради; С.Олексіюка, депутата обласної ради від НРУ; С.Ніколіної, керівника Здолбунівського міського осередку НРУ, Р.Омельчука, народного депутата від НРУ; І.Дем'янюка, одного із засновників НРУ, заступника голови Рівненської обласної ради. Зібрані матеріали містять не тільки схвальні відгуки про діяльність Організації, які прогнозовано дали тогочасні її члени, а і певну долю скепсису від опонентів керівника РКО НРУ В.Червонія – Р.Василишина та М.Несенюка. Такий підхід дозволив, певною мірою, співставити різні погляди та виважено підійти до висвітлення діяльності рухівців.

Серед джерел особового походження варто виділити мемуари екс-президентів України Л.Кравчука та Л.Кучми, в яких зазначено про вплив НРУ на перебіг подій в УРСР та його роль у здобутті незалежності. Ці оцінки заслуговують на увагу, оскільки обидва вони не будучи членами організації не ідеалізують її, і вказують, як на досягнення, так і на недоліки.

Важливою складовою джерельної бази при дослідженні історії НРУ, його місця в суспільно-політичному житті України є також праці теоретиків і натхненників останнього: В.Чорновола, І.Дзюби, І.Драча, Л.Лук'яненка та інших учасників рухівської організації. Без глибокого дослідження їх міркувань, оцінок,

висновків і роздумів вивчення проблеми було б значно утрудненим і навряд чи взагалі досяжним завданням.

Серед дослідників історії Руху на Рівненщині варто виділити І.Дем'янюка, який сам був активним учасником тогочасних подій та одним із його засновників. У своїх статтях він зібрав відомості про перші рухівські осередки, прослідкував етапи формування останньої і протидію їй комуністичного режиму. Цей автор також досліджував діяльність Української Гельсинської Спілки – організації, яка в 1989 році значною мірою виступала, як радикальне крило НРУ.

Цінним джерелом є спогади М.Поровського – члена Центрального проводу НРУ, народного депутата України, одного з тих, хто заносив у Верховну Раду синьо-жовтий прапор під час проголошення Акту незалежності України. У 1999 р. вийшла перша його книга «Розповідь про горіння», у 2009 (до святкування 20-річчя Руху), друга – «Тільки РУХом життя і обіймеш». У них подано чимало цікавих відомостей про підготовку й організацію заходів НРУ на Рівненщині, в яких сам автор брав активну участь. Віддаючи належне значущості мемуарної літератури, ми враховували притаманну їм рису авторського суб'єктивізму вплив особистого чинника, а тому викладений тут фактологічний матеріал зіставлено зі свідченнями інших джерел і критично проаналізовано.

Важливим доповненням до авторських інтерв'ю стали спогади активістів НРУ, зібрані та упорядковані до 20-річчя його заснування. Вони додають суспільно-політичним процесам та фактам емоційного забарвлення. Є згадка про осередок Руху в спогадах М.Руцького «На переломі», в яких автор описував розвиток національно-демократичного Руху на Славутчині.

Серед джерел у дослідженні обраної нами проблеми виключне значення належить пресі та періодичним виданням. В 1991 р. Рух видавав 46 часописів. Матеріали цих видань становлять значний інтерес, оскільки вони допомагають реконструювати діяльність національно-демократичних організацій та об'єднань із середини, визначити їх цілі, завдання, методи, шляхи співробітництва між ними, проаналізувати проведену роботу тощо.

Цінним джерелом є великий масив використаних публікацій у засобах масової інформації, зокрема, газети: «Рада», «Діалог», «Волинь», «Рівне Вечірнє», «Вісті Рівненщини», «Зміна», «Червоний Прапор», також «Рівне» та «Вільне Слово». Ці ЗМІ представляли увесь спектр політичної думки області і завдяки аналізу їхніх матеріалів вдалося максимально об'єктивно підійти до їх висвітлення вказаної теми.

Газета «Волинь» з 1991 року була офіційним органом РКО НРУ, висвітлюючи партійне життя, культурні акції, яка друкувала документи та заяви офіційних осіб. Її тиражі коливалися в межах 30–50 тис. примірників, що робило часопис, водночас, і одним з найвпливовіших ЗМІ області. В ній часто з'являлися матеріали з критикою дій місцевої влади, тому газету можна охарактеризувати, як найбільш опозиційну до останньої. В той же час слід розуміти, що її журналісти були повною мірою залежні від керівництва РКО НРУ, а, отже, не варто очікувати аналізу помилок та критичного ставлення до дій В.Червонія та його прихильників. Завдяки матеріалам цього видання, підготовлена хронологічна таблиця діяльності НРУ (1992-1998 рр.), вміщена у додатках.

Газета «Діалог», на противагу «Волині», через ідеологічні розбіжності з НРУ друкувала чимало компрометуючих матеріалів. Попри те, що час від часу там з'являлися звинувачення, які мали підстави, здебільшого її матеріали подавалися доволі тенденційно та не об'єктивно. Зокрема, редакція газети часто публікувала анонімні статті, спрямовані проти В.Червонія, на що він разом зі своїми прихильниками відповідав пікетами та судовими позовами. Вона часто підіграла ієрархам УПЦ МП, що, враховуючи її соціалістичне спрямування, виглядало дивним для сторонніх спостерігачів.

Більш виважено до подачі інформації підходила газета «Рівне Вечірнє». Вона позиціонувалася, як незалежна, друкуючи матеріали, найближче до точки зору міської і обласної влад. Її редактор, М.Несенюк, мав тривалий конфлікт та судову тяганину з керівником РКО НРУ. Через один з програних позовів йому довелося змінити назву газети на «Вечірнє Рівне», щоб не втратити майно. Статті

М.Несенюка, які торкалися діяльності НРУ, часто містили справедливу критику. Водночас, про масштабні заходи, ініційовані Рухом, ця газета не згадувала.

Газета облради «Вісті Рівненщини» дуже рідко публікувала матеріали, присвячені НРУ. Проте кілька разів тут з'являлися статті колишніх рухівців, які були спрямовані проти В.Червонія. Не виключено, що не останню роль у цьому відіграв перманентний конфлікт народного депутата з головою облради Р.Василишиним.

У 1989 – 1991 роках про Рух писали місцеві комуністичні видання «Червоний Прапор» та «Зміна». Їхні статті мали емоційно-негативний відтінок: у них активісти НРУ зображені як неконструктивна та маргінальна частина суспільства, яка, до того ж, намагалася реабілітувати «бандерівських бандитів». Після проголошення незалежності України в газеті «Червоний прапор» вийшла стаття В.Басараби «Повертається правда», в якій він розвінчував попередні публікації його колег, стверджуючи, що редакція під тиском номенклатури змушена була зводити наклеп на Рух та його членів. З осені 1991 року газета «Зміна» припинила своє існування, а «Червоний прапор» було перейменовано у «Вільне слово», статті в якому дуже рідко стосувалися НРУ.

У 1989 році вийшли друком кілька номерів газети «Рада», що була підготовлена рухівськими активістами і стала джерелом інформації для демократично налаштованих мешканців Рівненщини. У ній виявлено цінну інформацію про перші заходи та формування осередків НРУ. З 1990 року почала виходити газета «Рівне», що видавалася за кошти міськради. З усіх ЗМІ області її редколегія найбільш лояльно ставилася до Руху.

Опрацювання матеріалів вищезазначеної преси як інформаційного джерела дозволило в багатьох випадках ґрунтовніше з'ясувати важливі аспекти теми.

Узяті в сукупності та критично проаналізовані різноманітні за ступенем документальної достовірності й історичної цінності перераховані джерела і дотична до теми література дали можливість здійснити комплексне дослідження діяльності НРУ на Рівненщині в 1989-1998 рр.

2. Становлення партійної структури НРУ на Рівненщині.

2.1. Зародження та організаційне оформлення.

В умовах повільного розпаду та ослаблення СРСР у державах-сателітах почали виникати рухи за відродження національної самобутності та встановлення демократії на противагу тоталітарній комуністичній системі. Першими розпочали процес демократичних перетворень східноєвропейські республіки. Користуючись слабкістю та протиріччями всередині КПРС, національно-демократичні сили проголошували щораз радикальніші гасла й висували вимоги цілковитої реорганізації політичного ладу. Згодом подібні процеси почали відбуватись і в Україні.

Улітку 1988 року виникла перша обласна організація – Товариство рідної мови ім. Т.Г.Шевченка у Львові. Її аналоги почали створюватися та активно діяти і в інших регіонах України: клуб «Рідна мова» у Полтаві, Товариство ім. Д.Яворницького у Дніпропетровську, Клуб шанувальників української мови при Спілці письменників України (Київ) тощо. У грудні того ж року було створено оргкомітет майбутньої республіканської організації, яку очолив Д.Павличко.

У КДБ УРСР уважно відслідковували тенденції і зафіксували появу ідеї створення республіканського Народного Фронту на одному із засідань об'єднання «Зелений Світ», така ж ідея прозвучала на комісії з екології Союзу художників України восени 1988 року. Втім, до ухвали конкретних організаційних рішень не дійшло [4, арк.188; 422, с.37].

В УРСР дисиденти та значна частина інтелігенції усвідомлювали необхідність змін як у суспільному, так і в політичному житті республіки. 1 листопада 1988 року на звітно-виборних партзборах Київської організації Спілки письменників України прозвучала ідея створення «Народного руху за перебудову». Серед ініціаторів були В.Яворівський, І.Драч, Д.Павличко та інші. 23 листопада в СПУ було створено ініціативну групу для його організації. Заклики до створення «народного фронту» лунали і на мітингу в Києві дещо раніше – 13 листопада 1988 року, який був присвячений екологічним проблемам.

31 січня 1989 р. проект програми Руху, підготовлений ініціативними групами СПУ та Інституту літератури АН УРСР, було винесено на обговорення загальних зборів київської письменницької організації. В ході обговорення учасники схвалили його. Підтримкою для НРУ стало створення Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка (ТУМ), яке сприяло не лише відродженню української мови та культури, а й утвердженню політичного плюралізму, політизації українського суспільства. На цих зборах виступив з тезами Л.Кравчук, який представляв компартію:

- за своїм характером, змістом і всеосяжністю проекти документів претендують на створення альтернативної КПРС політичної структури, що може бути використана проти єдності СРСР;

- немає чіткої відповіді про соціальну базу НРУ;

- проекти документів не містять конструктивних ідей, спрямованих на поглиблення перебудови;

- із змісту пропонованих документів видно, що Рух, охоче беручи собі право диктувати власну волю, вимагати і домагатися, не ставить завдання брати на себе відповідальність за практичну роботу по вдосконаленню суспільства та за її результати;

- у справі створення Руху не можна допустити політичної гри, що неминуче приведе до політичного банкрутства [34, арк 34].

Установча конференція ТУМу відбулася 11-12 лютого 1989 року у київському Будинку кіно. Його головою було обрано Д.Павличка. А у списку керівництва організації можна було побачити прізвища майбутніх лідерів Руху: С.Головатого, В.Червонія, І.Зайця та інших.

Своїм завданням Товариство поставило виховання патріотичних почуттів, любові й шани до української мови і культури, примноження традицій українського народу, формування національної свідомості й історичної пам'яті громадян, подолання національного нігілізму, гармонійний розвиток міжнаціональних відносин [424, с.32].

Створення ТУМу було своєрідною підготовкою до формування нової потужної громадської організації, важливим кроком у боротьбі за Рух. Вже 16 лютого проект програми Руху було надруковано в «Літературній Україні». У «Зверненні до народів України» проголошувалося, що «сама собою система не зміниться, її повинні зламати ми, рядові громадяни нашої великої країни». Також з цього документу слідувало: «Основна мета Руху – сприяння Комуністичній партії у створенні й функціонуванні такого демократичного механізму, який би служив би розвитку суспільства, що ґрунтується на справжньому народовладді та збалансованій економіці» [40, с.401].

Враховуючи певний досвід, здобутий активом Товариства, В.Червоній, М.Поровський, О.Новак, І.Дем'янюк, М.Вельгус вирішили, що найкраще буде створювати організацію Руху не на цілком новій основі, а на базі осередків Товариства, залучаючи до цього політично активних громадян. Таким чином, забезпечувалася поступовість і послідовність, закладалися міцні національні засади новостворюваної організації. За задумом активістів, Народний Рух мав насправді вирости з Товариства, значно розширити і політизувати коло завдань, а головною своєю метою повинен поставити боротьбу проти комуністичного режиму за демократію і незалежність України. Ця політична мета не проголошувалась тоді відкрито, але актив Товариства, безперечно, знав, для чого створюється Народний Рух України [427, с.369].

Проведені в лютому 1989 р. телевізійні дебати між ініціаторами створення Руху та Л.Кравчуком ознайомили з рухівськими ідеями мільйони людей в Україні. Незважаючи на жорстку протидію влади, в областях виникали ініціативні групи.

Підтримкою ідеї НРУ стало заснування в Україні товариства «Меморіал», мета якого полягала в збереженні й увічненні пам'яті жертв репресій, наданні допомоги тим, хто постраждав від сваволі і безчинств тоталітарної системи. Конференція Українського добровільного історико-просвітницького товариства «Меморіал» відбулася в Києві 4 березня 1989 року у Будинку кіно. Організація не обмежувалася відновленням «білих плям» в історії, а висловлювала свою точку зору на політичні

події, що відбувалися в СРСР, засуджуючи прояви неосталінізму. Конференція «Меморіалу» висловила підтримку Руху [424, с.64].

У листопаді 1988 р. виникла громадська ініціатива по збереженню історичного заповідника «Козацькі могили», якому загрожувало підтоплення через заплановане підняття води у Хрінницькому озері для забезпечення нових енергетичних потужностей Рівненської АЕС. Керівництво підприємства не мало нічого проти утворення історико-просвітницького товариства «Пересвіт». Серед його активістів були М.Поровський, А.Українець, О.Капись, В.Русанов та інші [206, с.3-6]. У грудні 1988 р. відбулися установчі збори товариства, однак реєструвати його в обласному товаристві охорони пам'яток історії відмовились без жодних пояснень.

Одночасно у Рівному виникає осередок Товариства української мови, його організаторами стали: В.Червоній, І.Дем'янюк, О.Новак, Л.Шеремета.

У лютому 1989 року рівненська делегація брала участь в Установчому з'їзді Товариства української мови ім. Т.Шевченка у Києві, звідки привезла ідею створення Руху. Ініціаторами стали: Василь Червоній – робітник заводу азотних добрив, Микола Поровський – заступник начальника управління виробничо-технічної комплектації тресту «Рівнепромбуд», Борис Степанишин – науковець, кандидат філологічних наук, Олексій Новак, пенсіонер, кандидат математичних наук. «Всім зрозуміло було одне – Рух проти всевладдя КПРС, за відродження України. І цього було достатньо. Ми сподівались: спочатку відродимо мову, «пробудимо» український народ, здійснимо національне відродження, а там доберемось і до Верховної Ради, і до оновленого Союзного договору. А далі побачимо...», – згадував М.Поровський про плани ініціаторів створення НРУ [206, с.14].

Упродовж першої половини 1989 р. ініціативні групи Руху виникли на Рівненському заводі тракторних агрегатів (активісти Л.Подлевський і М.Ребров), на радіотехнічному заводі (О.Бойко), на Рівнесільмаші (В.Семенюк), Рівнеагропроекті (В.Шпудейко).

Майже на кожному підприємстві, установі знайшлися люди, які виявили політичну активність і прагнення до створення Руху. До їх числа входили

В.Подлевський на заводі тракторних агрегатів, М.Борецький, Р.Рибчинський, Р.Наконечний, Я.Васюк, В.Салімчук, В.Коваленко на «Газотроні», В.Якимов, О.Бойко, О.Кулик на радіотехнічному заводі, В.Сорока, А.Луцюк, М.Стельмах, А.Федоренко, С.Новак, В.Рудюк, В.Баланович, П.Мельник на «Азоті», І.Башта, А.Кричильський, Є.Пилипчук на льонокомбінаті, Ю.Велігурський, О.Тимощук, М.Філіпчук на заводі високовольтної апаратури, І.Казимірський, В.Процюк в об'єднанні «Електромережі», Т.Купрієнко, В.Шпудейко, О.Заліпська з інституту «Рівнеагропроект», О.Ковальчук, М.Красько, І.Жилка, М.Чирський з художньо-виробничих майстерень, Є.Никонюк, Ю.Рогалевич, В.Пилипчук, Я.Ткачук, О.Гладунов, Л.Гладун з Українського інституту інженерів водного господарства (УІВГ), В.Ковтунець, В.Михальчук, В.Романюк, А.Бомба з педагогічного інституту, В.Войтович з Науково-дослідного інституту технології машинобудування, В.Мельничук, С.Кричильський – з пошти, С.Олексіюк з «Укркомунремшляхпроекту», М.Вельгус, В.Іллюк з об'єднання «Рівнепромбуд», вчителі Ю.Вовк, І.Кур'янік, Л.Шеремета, Т.Редюк, Є.Гладунова, М.Косарева, І.Міськова, лікарі О.Веремчук, Л.Олексюк, А.Бабич, Л.Баша. Важливо зазначити, що були ще десятки інших людей, які не належали до осередків Товариства української мови, але виявляли активність на підприємствах, де тоді працювали. Так, на «Союзучприладі» з такою ініціативою виступили В.Василець, В.Крикунець, В.Шкуратюк, на силікатному заводі – П.Сикидін. Думки про створення НРУ висловлювали активісти ініціативної групи В.Мартиросяна, зокрема М.Данькевич, С. та Л. Мацюки, М.Ребров, С.Марсуля, М.Шерман. Долучились до цього О.Капись, Н.Літковець, О.Цюцюра з краєзнавчого товариства «Пересвіт». Агітували за Рух працівники кооперативів П.Кульчинський, Ф.Пилипей, М.Коноплюк, В.Омельчук та офіцери-ветерани Радянської армії О.Бондар і В.Бутовець. Підтримували цю ідею члени ініціативної групи «Совість» на чолі з В.Федорцем, а також відома у зв'язку з голодуванням біля приміщення обкому партії Т.Ахметова. Таким чином, у Рівному формувалось доволі широке середовище майбутнього Народного Руху України [427, с.372].

У кінці січня – на початку березня 1989 року було створено оргкомітет проведення Установчих зборів НРУ на Рівненщині на чолі з М. Поровським. Збори прихильників майбутньої організації відбувалися на квартирах активістів [31]. Про зібрання останніх в Острозі зазначено у спогадах Миколи Бендюка: «В той час радянська промисловість, звичайно, не випускала значків із зображенням жовто-синього прапора. Та ми навчилися переробляти значки із зображенням червоно-синього прапора Української РСР, з яких здирали червону барву і наносили жовту, та з гордістю носили їх. Декілька таких значків в даний час зберігаються у фондах Острозького музею. Потрібно відмітити, що до розвитку національно-свідомих сил Острога причетний також письменник з м. Нетішин Микола Руцький. Він хоч і не проживав в Острозі, але я з ним працював в Острозькому історико-культурному заповіднику, де ми й заприятелювали, а пізніше також обговорювали всі питання національного відродження. Власне Руцький першим розповів мені, що в «Літературній Україні» за 16 лютого 1989 р. надруковано проект статуту Народного Руху України за перебудову. Ми кинулися шукати газету по всіх бібліотеках міста, але там цього примірника вже не було – комуністи та комсомольці, вилучивши його, вивчали статут у себе по кабінетах, а знайшли ми примірник лише у вчителя С.Г.Защика. В той день мали відбутися комсомольські збори відділу культури Острозького району, і ми з Миколою вирішили провести «підтримку» Руху на зборах. Микола виступив з ініціативою підтримати мораторій на спорудження енергоблоку ХАЕС, не допустити розширення Хрінницького водосховища, а також запропонував підтримати зародження Народного Руху» [29].

Лише 22 липня 1989 р. після тривалих попередніх узгоджень, у кінотеатрі «Аврора» відбулась установча конференція Рівненської регіональної організації НРУ за перебудову. Олег Матківський у своїх спогадах описав підготовку до її проведення: «Готувалася Рівненська обласна установча конференція Народного Руху України. Доводилося їздити і шукати однодумців по всій області, виходити також на Київ, Львів, країни Балтії, які допомагали друкувати неформальну літературу, виготовляти національну атрибутику, ми також обмінювалися думками, радилися щодо подальшої діяльності. Рівненський Рух був один з найпотужніших в

Україні. Тут розроблявся проект Статуту майбутньої організації, який в правовому плані стабілізував надовго її діяльність і був вдалим зразком демократичного правового документа, що забезпечував вільний статус його членів» [204, с.27].

Результатом проведення Установчої конференції стала програма, викладена 15 пунктами у протоколі. Вона стосувалася багатьох сторін життя суспільства. Зокрема: підтримувала курс на перебудову та гласність (№ 1, 6); ініціювала питання про зміну назви м. Ровно на м. Рівне (№ 2); виступала за десталінізацію (№ 3); за дотримання прав людини, відповідно до діючих міжнародних угод (№ 4); за соціальну справедливість і ліквідацію несправедливого розподілу продукції між республіками (№ 5, 7, 8); акцентувала увагу на національному питанні та статусі української мови, відновленні національної символіки (№ 9, 10, 12); вимагала проведення демократичних виборів (№ 11); переглядала оцінку включення західноукраїнських земель до УРСР у 1939 р. (№ 13); вимагала припинити переслідування редактора Славутської районної газети Басирова В. (№ 14); ставила під сумнів доцільність розширення Хмельницької та Рівненської АЕС (№ 15) [24].

Перед новоствореною Організацією постала проблема поширення інформації про свою діяльність. Оскільки у компартійній пресі можна було прочитати лише матеріали тенденційного характеру, члени Руху вирішили створити власну газету. Про її випуск у Вільнюсі домовився заступник голови РКО НРУ Василь Червоній з членом Ради «Саюдісу», головою Громади українців Литви Василем Капканом. Ідеологічне керівництво було доручено іншому заступнику голови РКО НРУ Олексі Новаку, підготовку матеріалів та транспортування – Івану Дем'янюку, вирішення фінансових питань та її розповсюдження – Миколі Вельгусу. Газету вирішили назвати «Рада». Ця назва символізувала демократизм Руху та історичні традиції українського народу. Заставку з гербом Рівного зробив художник Микола Красько. Матеріали для газети добирав І.Дем'янюк із Сергієм Кричильським. Всі матеріали обговорювалися із Олексою Новаком, який вносив певні корективи, загострював ідейно-політичну спрямованість. Тексти друкувалися Оксаною Заліпською, Світлоною Розганяєвою. Комп'ютерної техніки тоді не було, макетування робилося вручну – тексти клеїлись на листи ватману. Виготовлений

примірник відвозився у Вільнюс до Василя Капкана, який за кілька днів виготовляв тираж. Декілька кур'єрів доставляли газету в Україну [201, с.3].

На початку осені 1989 року список місцевих осередків поповнився, 3 вересня відбулися установчі збори Здолбунівського районного відділу Рівненської регіональної організації Народного Руху України за перебудову. Як згадувала С.Ніколіна, саме у Здолбунові був піднятий один з перших синьо-жовтих прапорів [25].

Знаковою подією першої половини вересня для рухівців Рівненщини став Установчий з'їзд «НРУ за перебудову». Область була представлена на ньому однією з найбільших делегацій, до складу якої входили: О.Новак, М.Поровський, Б.Степанишин, В.Червоній, І.Дем'янюк, С.Кричильський, В.Шкуратюк, В.Пилипчук (м.Рівне), П.Андрухов, М.Кушнір (м.Острог), Б.Дідич (м.Костопіль), І.Духанова (с.Зоря), В.Веремчук (м.Кузнецовськ), В.Семенюк (сmt.Квасилів), Б.Ярошинський (м. Корець) та інші. Попри чисельну перевагу серед делегатів від області представників обласного центру, наявність представників райцентрів і сіл дала змогу пришвидшити процес формування мережі місцевих осередків.

У західних областях УРСР союзником НРУ стала Українська Гельсінська Спілка, члени якої часто були членами обох організацій. 7 жовтня 1989 року на Рівненщині, нарешті, відбулися організаційні збори УГС. До її складу увійшли радикально налаштовані члени НРУ: В.Шкуратюк, І.Дем'янюк, С.Кричильський. Попри незначну чисельність, вона стала тут ідеологічним осердям, котрий в багатьох аспектах впливав на позицію НРУ, зокрема, щодо суверенітету та незалежності України. 12 жовтня В.Шкуратюк разом з групою працівників СКТБ «Союзучприлад» ініціював проведення на цьому підприємстві одноденного попереджувального страйку, що мав економічний характер, і повідомив про нього на курсах політпросвіти Народного Руху України [426, с.160-161].

У м. Дубно вже 12 листопада відбулися установчі збори Дубенського відділення Рівненської регіональної організації НРУ за перебудову. Перед початком їх роботи були покладені квіти до пам'ятників Т.Г.Шевченка і В.І. Леніна. 85 делегатів представляли вже створені осередки, ініціативні групи, групи

сприянь НРУ Дубенського району та місцевий відділ Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка. Були присутні до 120 гостей з м. Рівного та районів області, а також з Волині, Львівщини, Тернопільщини, Хмельниччини. Серед запрошених: представники Дубенського міськвиконкому, райкому КПУ, УГС, СНУМу, УАПЦ Рівненщини та інших областей. Делегати обговорили питання про створення Дубенського відділення Рівненської РО НРУ та напрями його діяльності, прийняли Ухвалу, звернення до земляків та резолюції, обрали керівні органи. Головою правління став інженер Богдан Козловський, його заступником – пенсіонер, ветеран національно-визвольного руху, багаторічний політв'язень Степан Куриляк. Після зборів відбувся мітинг, у якому взяло участь до 5 тисяч осіб. Було зачитано звернення, резолюції, обговорено становище в економіці, екології, культурі, суспільно-політичному житті. Присутні активно підтримали основні думки виступаючих. Гострій критиці було піддано позицію Дубенського партійно-радянського керівництва, комсомольських органів, районної газети за дезінформацію, розпалювання нездорових пристрастей навколо несанкціонованого мітингу 15 жовтня у місті. Зазначалося, що політика заборон і залякувань з боку місцевої влади – не той шлях, яким потрібно йти під час перебудови. Поставлено вимоги надати гласності роботі комісії по реабілітації жертв репресій, введення до її складу представників громадськості, увіковічення пам'яті жертв розстрілу у Дубенській в'язниці НКВС влітку 1941 року. Відзначено необхідність термінової реконструкції Дубенського замку XV століття, інших історичних пам'яток, повернення до історичної назви міста. Зверталася увага на велике для долі перебудови значення майбутніх виборів, у результаті яких повинен сформуватися корпус демократичних сил [77, с.1].

Лідери рівненського Руху постійно акцентували увагу на тому, що Україна мала свою історію, відмінну від тієї, яка вважалася «офіційною» на той час, а саме тому слід було відновлювати пам'ять про події 1917-20 рр.. 16 листопада на курсах Просвіти НРУ з лекцією про розвиток революційних подій в Україні у 1917 році виступив І.Дем'янюк. Присутні підтримали пропозицію про оголошення 20 листопада Днем відродження національної державності, національним святом

України [146, с.2]. Того дня члени НРУ, УГС, ТУМ під керівництвом М.Поровського, О.Новака та І.Дем'янюка прийшли на майдан до Воскресенського собору відзначити 72-у річницю проголошення УНР. Вони поклали квіти з жовто-блакитними стрічками, заспівали стрілецькі пісні та пісні на слова Т. Шевченка [54, с.1].

17 грудня 1989 року у м. Костополі відбулись установчі збори місцевого відділення Рівненської регіональної організації НРУ за перебудову. Перед початком роботи зборів вшановано пам'ять Т. Шевченка, до його пам'ятника було покладено квіти. 45 делегатів представляли вже створені осередки та ініціативні групи НРУ Костопільського району та місцевий відділ ТУМу імені Т. Шевченка. Були присутні понад 80 гостей з Рівного та районів області. Серед запрошених були представники НРУ, УГС, ТУМу, міськвиконкому, райкому компартії тощо.

Установчі збори обговорили питання про створення Костопільського відділення Рівненської РО НРУ та напрями його діяльності. Було піднято проблеми соціально-економічного розвитку, екологічної ситуації, громадсько-політичного життя. Головою відділення став інженер Богдан Дідич, його заступниками – режисер кіностудії Олег Войтович та робітники Анатолій Рижков і Михайло Степчук. Збори висловилися за українську національну символіку. Вони транслювалися на вулицю по гучномовцю, де до 3 тисяч осіб, котрі зібралися тут, мали змогу її слухати. При цьому місцева влада заборонила мітинг, який рухівці планували провести після закінчення зборів. Вже через кілька місяців в селах району створилися такі осередки: Бальзатівський (голова – Віктор Довжаниця), Звіздівський (голова – Михайло Малиш), Злазненський (голова – Михайло Приходько), Постійненський (голова – Стах Забейда) та інші [204, с.34].

27 травня 1990 року в Острозі була проведена установча конференція районної організації НРУ. На ній було ухвалені наступні рішення:

1. Обрати головою Острозької районної організації НРУ Бендюка Миколу.
2. Доручити голові та раді Острозької районної організації НРУ ініціювати створення координаційної ради всіх демократичних об'єднань Острозького, Здолбунівського та Славутського районів.

3. Активізувати роботу у трудових колективах по створенню страйкових комітетів і бути готовими підтримати Всеукраїнський страйк протесту проти розширення атомних електростанцій в Україні [24].

Входження у тридцятикілометрову зону Хмельницької АЕС визначило екологічну складову пріоритетною у діяльності Острозької районної організації, хоча місцеві активісти М.Бендюк, М.Руцький, В.Баталов та інші робили все, щоб, окрім неї, відроджувалися також національні традиції. 25 вересня 1990 р. в Острозі, як згадував М.Бендюк, сталася неординарна, як для того часу, подія. Редактор районної газети Валерій Баталов випустив замість районки «Зоря комунізму» два номери газети з назвою «Життя і слово». За це керівництво району організувало редактору зустріч з партактивом, на якій журналіста піддали нищівній критиці» [29].

Тим часом всеукраїнська мережа рухівських осередків постійно зростала. Про масштаби діяльності НРУ у межах УРСР йшлося у документі «Довідка – прогноз ідеологічного відділу ЦК Компартії України про НРУ, ставлення до нього різних верств населення, форми стосунків з Рухом компартійних структур»: «НРУ має більш ніж 500 осередків, з них 70 відсотків – у західному регіоні. Загальна кількість членів близько 77 тис.чол. Основна маса – інженерно-технічні робітники промисловості – 22,3 %, творча інтелігенція – 14,9 %, викладачі – 13,4 %, науковці – 12%. Більш як половина людей у віці 25-45 років. Намітилися тенденція перетворення первинних організацій товариства української мови ім.Т.Шевченка в осередки Руху. В керівництві регіональних організацій Руху між його лідерами немає єдності, спостерігаються серйозні протиріччя, в основі яких лежить боротьба за владу. Вивчення мотивів рядового членства показало: 84 % – переймаються долею країни, 78 % – бажанням зберегти національну самобутність України, 62 – відсотки незадоволені діяльністю партійних та громадських організацій. Особливе значення надається збору компрометуючих матеріалів на партійних робітників, котрі можуть бути кандидатами в народні депутати. Якщо раніше експлуатувалася тема української мови, то тепер вона майже не звучить. Головний мотив – НРУ відстоює інтереси українського народу, Компартія України – «наймичка Москви» і

тому лише НРУ здатний забезпечити суверенітет України. В боротьбі за маси рухівці великі надії покладають на самвидав. Майже у всіх областях роздаються листівки. В Рівненській та Івано-Франківській областях практикується підготовка стендів, де вони виставляють звинувачувальні матеріали. Розрахунок соціальної бази Руху показав, що вона займає приблизно 12 млн. осіб» [57].

Про чисельність і склад НРУ на Рівненщині у 1990 році згадано у документі «Про політичну ситуацію в області», підготовленому для Української республіканської партії (УРП) від 20 грудня 1990 р.: «Рівненський Крайовий Народний Рух України створено у 1989 р. Чисельність – 1,5 тис. чол. Має осередки в 15 районах області». Робітники, технічна інтелігенція, службовці, інтелігенція творча та освітня, пенсіонери, селяни. Представників некорінної національності дуже мало. Симпатизують Рухові приблизно 30 % населення» [21, арк. 19].

Таким чином, відразу після появи ініціативи у Києві на Рівненщині почали з'являтися осередки прихильників появи потужної громадської сили. Спочатку вони діяли підпільно або через дружні громадські організації. Проте з кожним місяцем організаційний процес набирив обертів. З'явилося ціле покоління нових лідерів, серед яких найбільш помітними постатями на Рівненщині були В.Червоній, М.Поровський, І.Дем'янюк. За два роки організація настільки зміцніла, що стала фактично найпотужнішою альтернативою компартії, об'єднавши у своїх лавах представників багатьох громадських об'єднань і налічувала понад 1,5 тис. осіб. Важливим фактором успішної діяльності НРУ стала здатність до самоорганізації в умовах постійного тиску з боку влади та силових органів.

2.2. Реорганізація в партію.

Після здобуття несподіваної для багатьох незалежності та виборів президента України НРУ зіткнувся з новою для себе ситуацією. Основна програмна ціль була виконаною і слід було пристосовуватися до нових умов. Рівненщина не

знаходилась осторонь від загальнодержавних процесів. З кожним місяцем збільшувалась інфляція, населення чекало від демократів рішучих дій, але нові політики не мали чіткого плану. На початку 1992 р. очікувалися III Всеукраїнські збори НРУ, що мали дати відповідь, як діяти за даних обставин. Згідно з квотами, встановленими Великою Радою Руху для крайових організацій, було делеговано 900 осіб. Оргкомітет визначив мінімальну квоту представництва від крайових організацій в 20 осіб.

За представництвом делегації розділялися на три групи: організації західного регіону, чисельність делегацій яких в 3,5 рази перевищувала мінімальну квоту. Це Львівська – 70 осіб; Івано-Франківська – 65; Тернопільська – 61. Другу групу складала організації з чисельністю, що приблизно вдвічі перевищувала квоту: Рівненська – 43, Волинська – 32, Чернівецька – 37 [425].

Тяжке економічне становище, а також амбіції керівників усередині НРУ ускладнювали пошуки компромісного плану дій, котрий максимально враховував би позиції усіх зацікавлених сторін. Напередодні III Всеукраїнських зборів виділилося два табори, які відстоювали різні концепції розвитку Організації. Один очолював В.Чорновіл, котрий виступав за НРУ як партію американського типу та опозицію до діючого президента Л.Кравчука. Інший табір на чолі з М.Горинем та І.Драчем, куди входили також Л.Скорик, М.Поровський, Д.Павличко, відстоював збереження громадсько-політичної платформи НРУ, котра об'єднувала різні демократичні партії та рухи під одним крилом [345, с.3].

Щодо Рівненського крайового Руху, то перед Зборами НРУ на координаційній раді було вирішено підтримати позицію М.Гориня. М.Поровський висловився за фіксоване членство, котре б дозволило створити організацію, навколо якої могли б об'єднуватися прихильники різних політичних поглядів. За словами В. Червонія, це дало б змогу залучити до плідної діяльності відомих політичних діячів (В.Дончика, М.Брюховецького та ін.). Він запропонував керівникам районних осередків подати до виконкому регіональної організації списки демократично налаштованих осіб, щоб залучити їх до Руху, поставивши на керівні посади і впливові ланки в державному управлінні.

Боротьба, що відбувалася протягом III Зборів, багато в чому була визначальною у долі НРУ. В перший день виступив Л.Кравчук, котрий закликав усіх присутніх підтримати президента та уряд у справі розбудови української державності. Проте більша частина їх була не налаштована на співпрацю із чинним головою держави. Зокрема, багато делегатів зі сходу та півдня України були стурбовані поглибленням економічної кризи і нездатністю влади з нею боротися. В.Чорновіл зумів схилити шальки терезів на свій бік, задовольнивши і низи, висунувши ідею йти в опозицію до президента, і верхи, висловивши ідею про департизацію. В ході дискусій мало не дійшло до бійок. Лише вмикання «Ще не вмерла Україна» і півторагодинна пауза дещо охолодили присутніх. В результаті було прийняте компромісне рішення, яке так і не дало однозначної відповіді на питання щодо курсу НРУ. Щоб уникнути розколу, було обрано три голови Організації – В.Чорновола, М.Гориня, І.Драча. За першим було призначення двох третин складу президії, за другим і третім – третини, в яку увійшли представники Рівненщини – М.Поровський та В.Червоній.

Після Зборів відбулося засідання координаційної ради Народного Руху області та зустріч його активістів і прихильників з нардепом М.Горинем. Він розповів про труднощі становлення ринкових відносин у торгівлі, промисловості, націоналізації землі і підприємств. Зазначив, що Рух перестав бути опозиційною силою, але зберіг право критикувати президента.

Тим часом на Рівненщині також назріла боротьба за лідерство, на нього претендував В.Червоній і тому опоненти зосередилися на його недоліках. У травні мала відбутися 5-а звітно-виборча конференція обласного НРУ. Напередодні редактор газети «Рівне Вечірнє» взяв інтерв'ю в одного з його засновників Ю.Духанова. Той висловився на підтримку В.Червонія у конфлікті з одним із засновників НРУ О.Новаком. Попри втрату чималої кількості рухівців, він оптимістично дивився на перспективи і не погоджувався з тим, що Рух, завдяки В.Червонію, «перетворюється на КПРС». Хоча практика рекомендацій на посади від голови обласного руху була, але кадрові рішення Ю.Духанов, з його слів, приймав самостійно [420, с.1].

Звітно-виборча конференція отримала неоднозначну оцінку у місцевих ЗМІ. Зокрема, М.Несенюк у статті «Слава Червонію» розкритикував новообраного голову обласного Руху за інтегрування з компартійними чиновниками, культ В.Червонія та присутність на зборах Р.Василишина. Проблеми мешканців області відрізнялися, на його думку, від озвучених виступаючими на конференції. В залі були присутні чиновники, які ще рік тому були опонентами НРУ. Було вказано на відсутність кадрового потенціалу теперішнього Руху [379, с.1].

Газета «Рівне» відгукнулася значно стриманіше про конференцію, згадавши про присутність на ній одного з очільників НРУ І.Драча і різкий виступ С.Сороки (політв'язня із Сарн) на адресу В.Чорновола. За спостереженням кореспондента, В.Червоній не дав жодної оцінки цьому виступу, що могло бути тотожним його ставленню до В.Чорновола [94, с.2].

Наступного місяця свій з'їзд проводив рівненський осередок УРП. Цій події М.Несенюк присвятив статтю в газеті «Рівне Вечірне». В ній йшлося про спробу В.Червонія підпорядкувати собі республіканців і замінити О.Новака на І.Дем'янюка, однак цей хід виявився невдалим і вибори не відбулися. В даній публікації голова РК НРУ вкотре був звинувачений у співпраці з владою. Так, автор статті цікавився, за які кошти видається «Волинь» і оплачується охорона народного депутата [342, с.1].

Дилема «партії-громадської організації» була вирішена на IV Великих зборах НРУ (грудень 1992). На них було змінено статут, відповідно до якого НРУ ставав політичною партією, а також ліквідовано інститут співголів. Рішення не було одностайним: проти нього виступили В.Червоній та М.Поровський, котрі заявили про необхідність збереження за НРУ статусу громадської організації [313, с.1].

Після перереєстрації членів Руху в осередках Рівненщини їх налічувалося близько двох тисяч осіб. Відчувалася гостра потреба в активній молоді, оскільки велика кількість людей старшого покоління підтримувала неконструктивні методи боротьби. Перетворення НРУ на партію на Рівненщині відбувалося не без суперечок та конфліктів. В.Червоній, М.Поровський і їх прихильники відстоювали власну точку зору. Їх головним аргументом був єдиний список

кандидатів від національно-демократичних сил, якого неможливо було сформувати через утворення партії [419, с.2].

Однак, рішення про трансформацію НРУ в політичну партію було прийняте і, відповідно до нього, вибудовувалася її нова програма.

Згідно статуту реорганізованого НРУ, політичні партії не могли бути асоційованими членами; таке право зберігалось тільки за громадськими організаціями.

Перетворення НРУ з громадської організації на політичну партію мало свої плюси та мінуси. До перших слід віднести:

- структуризація та можливість участі у політичних виборах;
- чітке визначення з ідеологією (національно-демократична) та програмними цілями.

До мінусів:

- втрата значної кількості активістів і прихильників через звуження ідеологічних рамок, а також внаслідок загальної недовіри населення до політичних партій на початку 90-х років.

Відразу після трансформації НРУ в партію постало питання, на яку ділянку суспільного життя спрямувати акцент її діяльності. Оскільки обрано було національно-демократичну ідеологію, вся робота спрямовувалася, відповідно, на відновлення історичної пам'яті про борців за незалежність України, сприяння діяльності УПЦ КП, роботі з місцевим населенням задля роз'яснення відмінностей тоталітарного режиму від демократичного устрою та росту політичної свідомості. Водночас відбувалося гостре протистояння з місцевими чиновниками, яких звинувачували у корупції та антиукраїнській діяльності.

Отже, на IV з'їзді НРУ, були прийняті зміни до його Статуту. Згідно оновлень, де-юре Рух залишився громадсько-політичною організацією, де-факто – став партією. У зв'язку з поразкою І.Драча М. Поровський пішов з проводу, а В.Чорноволом одноосібно очолив НРУ [345, с.3].

Таким чином, Рух трансформувався в партію і хоча втратив частину активістів. І попри поразку табору, до якого входили В.Червоній та М.Поровський, все ж вдалося уникнути розколу.

2.3 Розвиток партійних осередків

Одразу після трансформації НРУ з громадської сили в політичну партію постало питання розбудови мережі партійних осередків. Згідно даних Центрального проводу, станом на 28 листопада 1992 року чисельність НРУ на Рівненщині становила 3339 осіб. У тому числі районні організації:

Володимирецька – 46; Березнівська – 152; Гощанська – 69; Дубровицька – 86; Дубенська – 254; Заріченська – 56; Здолбунівська – 92; Корецька – 121; Костопільська – 240; Млинівська – 285; Острозька – 290; Рокитнівська – 122; Радивилівська – 201; Рівненська – 399; Сарненська – 80. У містах: Рівне – 726, Кузнецовськ – 120 осіб.

Рівненська крайова організація була четвертою за чисельністю серед обласних структур НРУ [38, арк.7]. Попри суттєві статистичні показники, відразу після перереєстрації в партію відбувся значний відтік кадрів, частина поповнила інші партії, частина стала пасивнішою.

Дещо пізніше – 30 листопада 1996 року відбулася крайова конференція НРУ, на якій було 155 делегатів з 15 районів області та м.Рівне. Загальна чисельність організації нараховувала 1600 осіб (тобто менше половини від піку 1992 року). Тільки у 1996 році рухівцям вдалося створити осередок в останньому районі, не покритому до того діяльністю партії. Ця подія відбулася 23 листопада у Демидівському районі. Там відбулася установча конференція організації НРУ, на якій був присутній В.Червоній. Представники восьми осередків обрали її головою О.Рашко.

У 1992-1998 роках членами НРУ постійно велася робота по розширенню мережі осередків в області. Зокрема, були організовані: Дубровицька районна організація, осередки с. Білашів Острозького району, с.Здовбиця Здолбунівського

району, с.Тучин Гощанського району, с.Бармаки Рівненського району, с.Вербівка Дубровицького району, с.Уїздці Млинівського району, с.Бродець Дубровицького, с.Тумень Дубровицького району, с.Прислuch Березнівського району, с.Колки Дубровицького району, Костопільський міський осередок, с. Малий Стидень та с. Дюксин Костопільського району, с.Тинне, с.Франкопіль Корецького району, с.Головниця Корецького району, с. Пекалів та с.Аршинин Млинівського району, с. Даничів Корецького району, м.Корець, міська організація, с.Корост Сарненського району, с.Самостріли Корецького району, с.Пугачівка Млинівського району, с.Самостріли Корецького району, с.Вітковичі Березнівського району, с. Голубне Березнівського району, с.Невірків Корецького району, с.Берестя Дубровицького району, с.Срібне Радивилівського району. Географія осередків, що створювалися, вказувала на наміри керівництва Руху охопити практично всі села та містечка області, і доносити ідеї партії не тільки через засоби масової інформації, але і через місцевих жителів, які поділяли цінності НРУ.

Виходячи з вищезазначеного, значна роль у роботі партії відводилася місцевим осередкам. Наприклад, голова Костопільської районної організації НРУ Святослав Праск так описав її завдання:

- 1.Сприяння процесу приватизації, що в свою чергу мало формувати середній клас.

- 2.Прискорення паювання на селі [361, с.2].

Щоб виконати ці завдання, Костопільська районна організація внесла зміни в свою структуру. Зокрема, було створено три референтури: організаційно-методичну, національно-патріотичну та соціально-економічну. Перша займалася прийомом нових членів НРУ, зв'язками з місцевими владними структурами, іншими політичними і громадськими організаціями, релігійними громадами, проведенням різних заходів (мітингів, пікетувань, зборів, конференцій, виборів тощо). Її очолював голова районної організації НРУ. Друга сприяла процесові роздержавлення та приватизації, проведенню економічних реформ на селі, виявленню фактів порушень фінансової діяльності та трудової і правової дисципліни місцевими керівними структурами, доведенням цієї інформації до

громадськості. Її очолив заступник районної організації НРУ, економіст В.Швая. Національно-патріотична референтура охопила питання національного та духовного відродження, зв'язків зі школою і працівниками культури для проведення різноманітних дослідницьких заходів. Референтура займалася зв'язками з пресою, передплатою рухівських видань, їх пропагуванням серед краян, роботою з військовими частинами, товариством «Просвіта». Її очолив директор краєзнавчого музею А.Вакулка [там же].

У своїй роботі на місцях значною мірою провід партії опирався на місцевих активістів. Зокрема, член НРУ Б.Степанишин у своїй статті проаналізував стан української культури та процеси, котрі породжували тенденції її розвитку. На його думку, українська культура не відбулася б без елітарних родів: Максимовичів, Кониських, Лазаревських, Старицьких, Лисенків, Косачів, Драгоманових та інших. Саме вони в кінці ХІХ-го століття сформували кістяк нації і саме тому тоталітарні каральні органи в першу чергу намагалися винищити представників інтелігенції. Маючи в своїх лавах чимало громадських активістів, частина з яких, так чи інакше зазнала репресій в СРСР або були учасниками національно-визвольних змагань, члени НРУ розраховували на підтримку патріотично налаштованих виборців, які становили кістяк рухівського електорату [387, с.4].

Завдяки співпраці центрального проводу партії з англійськими консерваторами, рівненські рухівці брали участь у навчанні за кордоном. Голова управи РКО НРУ, депутат обласної ради С.Олексіюк побував у складі делегації, котра вивчала досвід політичної роботи Консервативної партії Великобританії. Він прослухав теоретичний курс з ведення політичної боротьби в умовах, коли противниками виступають політичні сили лівого флангу, а також історію створення партій парламентської типу в цій країні. С.Олексіюк відвідав редакцію місцевої газети «Bury Times» та зустрівся з місцевою українською діаспорою [304, с.1-2]/ Вдруге, завдяки співпраці НРУ та Консервативної партії Великобританії, член проводу РКО НРУ Іван Турко взяв участь у навчанні, яке проходилося в англійському містечку Гай-Віком. Серед вражень про поїздку

І.Турко вказав те, що там не існує поняття «незалежний кандидат», всі переможці виборчих перегонів мають представляти одну із діючих партій [214, с.3].

Водночас, попри значну роботу, що була спрямована на розвиток осередків та їх представників, час від часу виникали ситуації, які свідчили про недостатню кваліфікацію кадрів на місцях і схильність до корупції. 9 жовтня 1994 року відбулася конференція Радивилівської районної організації. У ній взяли участь 70 делегатів від первинних осередків НРУ району та близько 100 запрошених. Головою обрали І.Киричука, заступником О.Лучканя. Пізніше з'явилася публікація першого в газеті «Волинь» від 7 квітня 1995 року. Він акцентував увагу на тому, що М.Голендер, який очолював районну організацію НРУ перед ним та був представником президента, значною мірою дискредитував партію, оскільки почав вирішувати свої особисті справи. Тому, коли відбувалися перевибори, члени НРУ підтримали на посаді представника голови районної ради голову агрофірми «Україна» В.Кітюка, який був доволі жорстким управлінцем і не належав до лав партії. Такий тип управління не подобався як представникам НРУ, так і їхнім опонентам, однак через кадровий голод партія не могла запропонувати достойну кандидатуру на заміщення цієї посади [294, с.5].

Чимала увага приділялася також роботі з північними осередками, оскільки позиції НРУ тут були доволі слабкі, про що свідчили результати виборів. В.Червоній особисто або через представництво перших осіб партії в області контролював поточні процеси. 19 лютого 1995 р. відбулася звітно-виборча конференція Рокитнянської районної організації. На ній були присутні запрошені народні депутати України: голова Рівненської крайової організації НРУ В.Червоній, нардепи В.Ковтунець і Р.Омельчук, а також голова Управи обласного Руху С.Олексюк. На конференції був заслуханий звіт в.о. голови районної організації Руху С.Берташа, в якому проаналізовано ситуацію за звітний період та діяльність місцевих рухівців. В роботі взяли участь члени НРУ О. Суханова, М.Скалига, В.Носко. Головою районної організації обрано С.Берташа [302, с.1]. 19 березня 1995 р. відбулося засідання Ради Дубровицької районної організації НРУ. В роботі взяли участь В.Червоній, М.Хомич та С.Олексюк. Того ж дня

відбулася зустріч з народними депутатами України від НРУ В.Ковтунцем та Р.Омельчуком у м.Володимирець. Було обговорено хід приватизації, прийнято звернення до голови селищної Ради стосовно гальмування земельної реформи. На Володимирецькій районній конференції 25 жовтня 1998 року 117 делегатів, які представляли 10 осередків, обрали головою інженера О.Бобрика замість Ю.Ширка, який став заступником голови Рівненського крайового Руху. Того ж дня відбулася конференція в Дубровиці, в її роботі взяли участь народні депутати В.Червоній та І.Полюхович. Конференція в Сарнах була перенесена на 14 листопада [90, с.3].

Слід відмітити те, що обласне партійне керівництво вибудувало доволі стійку консервативну вертикаль влади, яка не потребувала значної ротації на місцях. Так, 1 грудня 1995 відбулися районні конференції НРУ і склад керівників районних осередків виглядав таким чином: Володимирецька – Юрій Ширко; Дубровицька – Василь Конончук; Радивилівська – Ігор Киричук; Острозька – Інна Гвізда; Рівненська – Любов Шевчук; Костопільська – Михайло Гайда; Корецька – Ігор Гаврик; Здолбунівська – Олександр Цапін; Дубенська – Надія Волинець; Млинівська – Степан Говор; Гощанська – Богдан Родчин; Рокитнівська – Сергій Берташ; Березнівська – Андрій Шаботюк; Рівненська міська організація: С.Олексіук (голова), Мирослав Семанів, Людмила Матюшенко (заступники) [80, с.1]. Якщо подивитися на керівників районних організацій через три роки, станом на 1998 рік, то можна помітити, що більшість з них залишилися на своїх посадах (9 з 13): А. Шаботюк (Березне), Ю. Ширко (Володимирець), О.Рашко (Демидіївка), Н.Волинець (Дубно), В.Конончук (Дубровиця), Д.Кравець (Зарічне), С.Ніколіна (Здолбунів), Я.Міськевич (Корець), С.Праск (Костопіль), В.Шевченко (Кузнецовськ), С.Говор (Млинів), І.Гвізда (Острог), І.Киричук (Радивилів), С.Олексіук (Рівне), Б.Гринчук (Рівненський район), С.Берташ (Рокитне), Б.Родчин (Гоща), М.Мурза (Степань), М.Ковальов (Сарни) [197, с.3].

На 12-й звітно-виборній конференції крайового Руху, що відбулася 21 листопада 1998 р., було підбито проміжні підсумки. В складі НРУ в області перебувало 2245 осіб, з них 380 – члени Молодого Руху. В.Червоній записав до

свого активу заснування та діяльність виборчого об'єднання «За Рух, за Україну!», створення осередків Всеукраїнського об'єднання ветеранів, збільшення кількості парафій УПЦ КП (250). НРУ без допомоги міського бюджету провів капітальний ремонт Народного Дому, а також утримував власний автопарк, було створено видавничо-комп'ютерний центр, газета Волинь мала найбільший в області тираж 53 тис.прим (із них 46 140 передплатників). На конференцію було обрано 236 делегатів, зареєструвалося 212 делегатів і 49 запрошених. Серед присутніх були: голова НРУ В.Чорновіл, голова Рівненської крайової організації В.Червоній, голова Київської міської організації Руху Я.Федорин, голова Тернопільського крайового Руху І.Бойчук, кандидат у президенти від НРУ Ю.Костенко. В 1998 році було створено 45 осередків НРУ в області, його чисельність зросла з 1692 до 2245 членів. Істотний приріст відбувся в Костопільському – з 3 осередків до 17 (від 38 членів до 238) та Корецькому районах – з 3 до 12 (від 30 членів до 180) [282, с.1-2].

Отже, після трансформації в партію та перереєстрації членства НРУ втратив приблизно половину від формальної кількості членів – з 3,3 тис. у 1992 до 1,6 тис. у 1996 р. Втім, у 1998 році ця цифра зросла до 2 245 осіб, що говорило про позитивну динаміку й активну роботу над розширенням мережі осередків [2, арк.2]. Слід зазначити, що з 1996 р. Рух був представлений у всіх районах області, що давало змогу взаємодіяти з потенційними виборцями на місцях. Кидалася у вічі значна присутність НРУ в сільській місцевості, що було однією з сильних сторін партії, оскільки прямі конкуренти Руху не мали такого покриття області. Ще однією особливістю організаційного укладу НРУ було збереження посад керівників районних організацій за умови їх лояльності керівництву і, безпосередньо, В.Червонію.

2.4. Організації-сателіти.

На ранньому етапі діяльності НРУ в області можна розглядати його як організацію – «парасольку», під крилом якої були зібрані представники різних

громадських сил. Інколи вони, як наприклад УГС, діяли цілком автономно та мали свої амбіції, інколи, як наприклад ТУМ ім.Шевченка, були поглинуті і ставали основою рухівських осередків. Часто рухівці взаємодіяли і з організаціями екологічного та історичного спрямувань.

Усе змінилося після приходу до влади В.Червонія. Аби досягати своїх політичних цілей, він створив цілий пул підконтрольних громадських організацій, спрямованих на різні категорії населення. Зокрема, сюди в різний час входили Союз Українок, Комітет солдатських матерів, Товариство політв'язнів і репресованих, «Волинська Січ». Окремо слід виділити Спілку фермерів на чолі з Миколою Вельгусом, яка йшла у фарватері керівництва Руху до 1996 року, однак після внутрішньопартійного конфлікту віддалилася. Подібна ситуація склалася і навколо «Просвіти». Лише у травні 1998 року представникам НРУ вдалося витіснити з неї В.Ковтунця, П.Кульчинського та Є.Гладунову, які з 1996 року були в опозиції до В.Червонія [242, с.1]. Це фактично означало підпорядкування її місцевого осередку інтересам керівництва РКО НРУ.

Значний перелік громадських організацій, лояльних до Руху, давав можливість підсилувати авторитет будь-якої заяви його проводу, а також використовувати їхніх представників як агітаторів. Так, з нагоди 50-річчя закінчення Другої світової війни була прийнята заява до голови обласної ради, голів районних, міських, селищних та сільських рад Рівненської області від національно-демократичних сил. У ній вказувалося: «Ми вважаємо, що Україна як незалежна держава повинна сформувати своє власне ставлення до Другої світової війни. Треба відмовитися від стереотипу про «Велику Вітчизняну війну», виробленого в Москві більшовицькими ідеологами. Успадковувати цей стереотип недоцільно, тому що Росія хоче бути єдиним спадкоємцем СРСР, вважаючи, що відбулася лише зміна термінів. Фактично, це була німецько-російська війна, яка мала риси імперіалістично-ідеологічної війни, бо велася за світове панування німецького «нового порядку» чи російської «світової соціалістичної революції». Україна не мала незалежних політичних та військових структур, тому не виступала в цій війні суб'єктом.

У зв'язку з цим вважаємо доцільним:

1. Вшановуючи пам'ять всіх загиблих у Другій світовій війні, впорядковувати їх могили.

2. На майданах і цвинтарях районних центрів, сіл і міст області провести панахиду – реквієм по загиблих у Другій світовій війні з покладанням вінків і квітів на їх могили.

3. Для загальнонаціональної злагоди недержавну символіку не використовувати.

4. Державні кошти, виділені на офіційні заходи, використати на цільову грошову допомогу інвалідам, вдовам загиблих в боях, ветеранам та для облаштування будинків-інтернатів для учасників Другої світової війни.

Підписали: РКО НРУ (В.Червоній), Союз Українок (Л.Гаврилюк), Комітет солдатських матерів (А.Чеснокова), ДемПУ (М.Панащук), «Просвіта» (Б.Степанишин), Спілка фермерів (М.Вельгус), Товариство політв'язнів і репресованих (М.Рудик), Рівненська обласна організація ВПО «Державна самостійність України» (В.Захарук), Рівненська обласна організація Української Національної Асамблеї (О.Бабій), Спілка письменників (Є.Шморгун)» [49, с.1].

На початку весни 1997 року НРУ Рівненщини отримав ще одну лояльну громадську організацію. 9 березня в приміщенні Народного дому м.Рівне відбулася установча конференція Всеукраїнського об'єднання ветеранів. Головою обласної організації обрали А.Петрикова [124, с.1]. Вона мала стати альтернативою ветеранській організації, яку очолював Я.Гірник і в якого був конфлікт з В.Червонієм. У публікації в «Вістях Рівненщини» від 21 березня 1997 року Я.Гірник виклав свій погляд на конфлікт між НРУ та ВОВ, стверджуючи, що Рух в особі В.Червонія та його прихильників спочатку прохолодно поставився до виникнення цієї організації, однак потім спробував взяти її під свій контроль, хоча за законом не мав права цього робити. Шляхом утворення підпорядкованих собі осередків рухівці «підкопувалися під керівництво ВОВ», попри те, що останні ніколи не виступала проти Руху [235, с.1]. У липневій публікації в газеті «Волинь», спрямованій проти В.Ковтунця, О.Матковського та Р.Омельчука,

стверджувалося, що нардепи підтримували Я.Гірника та сприяли розколу серед демократів [245, с.4].

Таким чином, лідер рівненського НРУ у боротьбі був доволі жорстким і не проявляв схильності до компромісів. Методи, якими він досягав цілей, часто не подобалися не тільки опонентам, але й нейтральним стороннім спостерігачам.

В.Червоній значно зміцнив свої позиції у НРУ, створивши організацію «Волинська Січ», яка від самого початку стала важливою підструктурою останнього. 17 січня 1993 року в муздрамтеатрі відбулася Велика рада (Установча конференція) підрозділу українського козацтва «Волинська Січ». Її мета і завдання окреслені в статуті: «Утвердження державності України, її Збройних Сил на національних традиціях, відродження культури, мови, духовності українського народу, виховання підростаючого покоління патріотами своєї землі» [182, с.1]. Згідно ухвали, вирішено було звернутися до президента країни та вимагати:

1. Визнати неправомірним привласнення Товариством сприяння обороні України (ТСОУ) майна, коштів, матеріально-технічної бази колишнього Добровільного товариства сприяння армії авіації і флоту (ДТСААФ), які утворювалися за рахунок праці усього народу України.

2. Припинити діяльність ТСОУ як організації, що не приносить користі українській справі, а лише паразитує на надбаннях народу.

Окремим пунктом представники «Волинської Січі» вимагали передати Св. Воскресенський собор парафіяльній громаді УПЦ КП для відправи богослужінь [83, с.2]. «Волинська Січ» від часу свого заснування стала одним із головних інструментів в політичній боротьбі з опонентами як всередині НРУ, так і ззовні, яку вів В.Червоній та його оточення. Справляючи безпосередній вплив на велику кількість громадських організацій, нардеп посилив свої позиції створенням напіввійськового формування. На установчих зборах його було обрано кошовим отаманом, а наказним отаманом (заступником) – Р.Омельчука. Відразу після зборів в газеті «Діалог» була надрукована стаття, в якій проводилася паралель між створенням «Волинської Січі» та німецькими подіями у 1933 році, а В.Червонія

порівнювали з А.Гітлером. Тут йшлося і про те, що до складу Великої Ради «Волинської січі» обрали вищих посадових осіб силових структур Рівненщини: Петра Шапірка, начальника обласного управління внутрішніх справ, Івана Українського, начальника обласного управління СБУ та командувача 13-ю армією Петра Шуляка, але, за словами журналіста, це було зроблено без їхньої згоди. В статті висловлювалося занепокоєння з приводу можливого використання сотень козацтва в антидемократичних цілях, таких як побиття віруючих УПЦ або з метою захоплення влади [374, с.3].

Перший великий конфлікт, в якому взяли участь представники «ВС», відбувся 31 січня 1993 року, в цей день проходили збори ветеранів війни і праці, присвячені 49-й річниці визволення від німецьких загарбників Рівного і 50-річчю Сталінградської битви. Тоді ж у «Народному домі» відбувалася рада старшин «Волинської Січі», на якій було прийнято рішення не допустити проведення заходу соціалістів. Група осіб відразу попрямувала до приміщення, в якому зібралися ветерани, де і відбулося зіткнення та конфлікт. Згідно версії соціалістів, члени «Волинської Січі» були нетверезими і ображали ветеранів, потім під орудою В.Червонія відбулося побиття останніх. Постраждало 18 осіб [64, с.2; 262, с.1]. Згідно версії НРУ, опублікованої у газеті «Волинь», більшість присутніх не належали до ветеранів, які визволяли Рівне, оскільки були значно молодшими. До того ж «справжнє» відзначення визволення міста від німців відбулося 2 лютого в міському гарнізоні. Насамкінець у публікації повідомлялося про те, що «козаки» вилучили документи, які викривали антиукраїнську діяльність присутніх на зборах осіб. За фактом побиття соціалістів 31 січня порушено кримінальну справу за статтею 206, частина 2 [132, с.2; 176, с.2; 277, с.2]. У зв'язку з цим до обласного центру направили комісію з міністерства внутрішніх справ України. Народний депутат від соціалістів В.Луценко звернувся з депутатським запитом до Р.Василишина, у якому порівняв дії В.Червонія та його прихильників 7 листопада 1992 та 31 січня 1993 року з діями нацистів у 30-х роках ХХ століття. Він стверджував, що такі поводити нації хочуть зробити собі кар'єру на крові та встановити диктатуру [120, с.2]. Пізніше кримінальна справа проти В.Червонія та

Р.Омельчука загальмувалась, оскільки головні дійові особи відмовилися від дачі будь-яких свідчень, апелюючи до права на депутатську недоторканість [280, с.1-2].

На початку лютого до Рівного завітав голова СПУ Олександр Мороз. Оцінюючи місцеві події, він наголосив, що навіть у Тернополі, де у соціалістів немає жодного шансу на відродження, не вдаються до таких насильницьких методів [227, с.2].

Побоювання щодо використання членів ВС у захопленнях церков УПЦ МП та передачі їх під юрисдикцію Київського патріархату незабаром виправдалися. Так, 6 травня В.Червоній та його соратники здійснили спробу захоплення церкви у селі Колоденка Рівненського району. У ній члени ВС разом із своїми прихильниками провели богослужіння і після виходу з церкви її знову опечатали. Почалася бійка з прихильниками віруючих Московського Патріархату, яку припинила міліція. Наступного дня подібна ситуація відбулася у с.Городок Рівненського району, тільки в цьому випадку на дії народного депутата зреагував спецпідрозділ «Беркут» і захоплення не відбулося. В результаті жодної кримінальної справи порушено не було [158, с.3; 195, с.5].

У середині липня 1993 р. розгорівся скандал після того, як члени «Волинської Січі» знищили бюст М.Кузнецова в с.Кузьмівка Сарненського району. Зокрема, були заарештовані Р.Омельчук (депутат обласної ради), козаки ВС С.Кричильський, В.Маричев та В.Баланович [378, с.2]. Згідно заяви Українського козацтва Волинської Січі, ця організація взяла на себе відповідальність за демонтаж символів тоталітарного режиму, одним з яких було погруддя М.Кузнецова. Заяву направили президенту Л.Кравчуку, міністру внутрішніх справ А.Василишину, генеральному прокурору В.Шишкіну, гетьману українського козацтва В.Муляві [320, с.3; 375, с.2]. На початку серпня у Рівному відбувся хресний хід від Свято-Воскресенського собору до рівненського слідчого ізолятора. За тиждень до цієї події В.Червоній виступив на зборах релігійної громади УПЦ-КП, закликавши підтримати хід. Саме там, за його джерелами, перебували «козаки», які «боролися»

з монументом Кузнецову. Натопв пройшов від собору до слідчого ізолятора, відслужив молебень. Ця подія відбулася без конфліктів [276, с.7].

Перший осередок Молодого Руху виник у жовтні 1993 року. Його члени брали активну участь у виборчій кампанії наступного року, однак після виборів він припинив діяльність. В 1995 році Молодий Рух відродився, організувавши регіональний тур «Перлини сезону», петиційну кампанію та збір підписів за заборону КПУ і прийняття нової Конституції України, акції «Рок-енд-Рівне», «Княгиня краси – 96», організація секції з бойового гопака в м.Рівне, мото-рок-фестиваль у м.Сарни, концерти та спортивні змагання у м.Володимирець та м.Здолбунів [309, с.2]. 6 грудня 1996 року Здолбунівський районний осередок провів змагання «Веселі старти» серед школярів, присвячені Дню Збройних сил України [361, с.8]. У Володимирці завдяки роботі члена НРУ О.Печорника було встановлено пам'ятник до 50-річчя УПА та проведено дискотеку «Нон-стоп» [138, с.8]. 22 грудня цього року 112 представників від шести районних і Рівненського міського молодіжних осередків обласного Руху провели конференцію. У її роботі брали участь: О.Бондаренко (заступник голови НРУ), В.Коваль (заступник голови Секретаріату НРУ), Ю.Зубко (заступник голови Молодого Руху України), нардепи В.Шевченко та В.Червоній.

Наприкінці весни та літом 1997 року активісти НРУ та Молодого Руху провели чимало заходів в області. Зокрема, 11 травня в Рівному в приміщенні музично-драматичного театру відбувся заключний етап конкурсу «Княгиня краси-97». Від імені його оргкомітету виступив В.Червоній. Перед присутніми також виступили учасниці фольклорного гурту «Горина», співаки ЕЛ Кравчук, Т.Повалій, А.Попова [267, с.5-6]. Під Берестечком 27–29 червня 1997 року було проведено табір Молодого Руху. В його програмі – панахида за загиблими козаками у Берестецькій битві, показовий виступ гуртка з бойового гопака, спортивні змагання, в яких перемогли представники Рівненського міського осередку НРУ [169, с.1]. Поблизу с.Суськ 5-7 липня 1997 року Молодий Рух провів молодіжний табір, приурочений до свята Івана Купала. Серед учасників були представники Рівненської, Здолбунівської, Костопільської і Клеванської

організацій. Були проведені обрядові святкування та спортивні змагання [171, с.1]. Долучалися члени Руху і до релігійних подій. Так, з ініціативи Клеванської громади Конгресу української інтелігенції, осередків Руху, «Просвіти», Всеукраїнського об'єднання ветеранів, при активній участі церковних хорів Святоуспенського та Святопетропавлівського храмів Київського патріархату на початку липня 1997 року були проведені урочисті вечори з нагоди 400-ліття народження митрополита Київського Петра Могили [252, с.3].

Керівництво Молодого Руху, розуміючи, що в першу чергу слід проводити заходи в обласному центрі, 23 жовтня 1997 року створило осередок Молодого Руху в Рівненському педагогічному інституті. 13 листопада він провів змагання з брейн-рингу між командами РДПІ та комерційного технікуму. Після гри відбувся концерт, спонсором заходу виступив обласний НРУ [408, с.8]. 17 листопада в міському будинку культури м.Рівне Молодий Рух провів фестиваль «Рок-енд-Рівне», що був приурочений до Дня студентів. В ньому взяли участь гурти: «Los Dinamos», «Bream Stocker», «Temptation», «The be'sides», «Para Bellum» (Львів), «Неймлес» (Тернопіль), «Партизан Форест» (Ялта) [368, с.8]. 23 листопада в рамках Днів Руху на Здолбунівщині відбулася гра з брейн-рингу між командами Молодого Руху, Пласту, Малої Академії наук, «Молодої Просвіти». Перед початком з учасниками поспілкувалися В.Червоній, В.Мулява, В.Черняк, С.Олексіук. Перемогу здобула команда Молодого Руху «Арго» [355, с.8]. З 9 до 16 грудня 1997 відбувався чемпіонат з шахів на першість РДПІ, організатором якого виступив Молодий Рух Рівненщини. 20 грудня в смт.Березне відбувся фінал II обласного туру клубу веселих та кмітливих, перемогу в якому здобула команда «Атас» з м.Костопіль. 20 грудня в приміщенні Народного дому м.Здолбунів відбулися змагання з брейн-рингу, організатором яких виступив місцевий осередок Молодого Руху [99, с.8].

Пізніше у своєму інтерв'ю І.Якубець (голова Молодого Руху Рівненщини) серед основних проблем молоді, які він мав вирішувати як депутат облради, назвав відсутність житла та складність працевлаштування. Серед проведених його організацією заходів він відзначив щорічний фестиваль «Перлини сезону» [215,

с.6]. Також завдяки спонсорській допомозі Молодого Руху у Рівному було відкрито рок-клуб «Яма» [221, с.8].

Таким чином, від часу свого створення НРУ активно взаємодіяв з різного плану громадськими організаціями. Після проголошення незалежності поряд з партією почали виникати і громадські організації, які працювали в одній ідеологічній площині, доповнюючи та додаючи авторитету проводу Руху. До їх складу в різний час входили Союз Українок, Комітет солдатських матерів, Товариство політв'язнів і репресованих, «Волинська Січ». Окремо слід відмітити Молодий Рух, члени якого істотно посилили позиції партії серед молоді в 1995-1998 роках.

Проте не всі громадські організації, підконтрольні Руху, створювали партії позитивний імідж. «Волинська Січ» була організована як бойове крило партії і за короткий час її представники завдали чималого удару репутації НРУ серед поміркованих виборців.

Ситуації, які виникали навколо Всеукраїнського об'єднання ветеранів або «Просвіти», ілюстрували підхід В.Червонія, який не передбачав компромісів, а тільки пряме і безпосереднє підпорядкування інтересам його структури.

2.5. Внутрішньопартійні суперечності

Після перетворення у партію всередині НРУ утворилося кілька центрів тяжіння, що також відбилося на рівненському обласному осередку. В.Червоній збирався бути безальтернативним керівником, що штовхало його на збереження влади авторитарними методами. У кінці жовтня 1992 р. відбулися установчі збори Рівненської міської організації Руху, ініціаторами яких були депутат міськради В.Захарук та професор пединституту О.Михальчук. Її керівником обрали депутата міськради Л.Гладуна. Серед головних завдань було збирання підписів про розпуск Верховної Ради та підготовку до нових виборів [174, с.2]. Багато людей бачили в міській організації альтернативу лідеру обласного осередку В.Червонію. Зокрема, у статті О.Голуба, вміщеній у газеті «Рівне», критикувалася лінія голови РК НРУ,

котра призводила до витіснення з нього всіх авторитетних лідерів. Через те, що, на думку автора статті, діяльність Руху звелася до підняття прапорів та вшанування полеглих за волю України, ослаблений Рух втратив той авторитет, котрий мав на старті своєї діяльності. З огляду на це Р.Василишин не побоявся звільнити свого заступника Р.Омельчука. Також стверджувалося, що багато рішень Центрального проводу НРУ просто ігнорувалося через неприязне ставлення В.Червонія до В.Чорновола. Як згадував М.Несенюк, спочатку в НРУ існувала практика прозорого звітування щодо залучених на організацію коштів, але після приходу до обласного керма В.Червонія така звітність припинилася, а джерела фінансування організації перестали бути відомими навіть її членам [32].

В.Червоній висловився проти створення міської організації, розглядаючи її як опозиційну до себе, оскільки не мав впливу на її діяльність. Голова Рівненської міської організації Л.Гладун та заступник голови крайової організації Руху Р.Рибчинський у своїх виступах прямо не наголошували на опозиційності до лінії Червонія, але їх твердження про те, що міська організація буде дотримуватися програми та статуту Руху, свідчило саме про це. В.Червоній вважав збори неправочинними, оскільки не було висунення делегатів у первинних осередках [241, с.3]. Л.Гладун відразу після обрання дав інтерв'ю, де висловив занепокоєння тим, що були бездіяльними осередки НРУ в установах та підприємствах, а в центральній міській лікарні взагалі розпалися. Це, на його думку, було наслідком незадовільної роботи крайового Руху, діяльність якого обмежувалася освяченням могил бійців УПА, вшануванням історичних дат, закладенням пам'ятників та міжцерковним протистоянням. У відповідь на звинувачення в тому, що установча конференція НРУ була неправочинна та напівпідпільна, Л.Гладун сформулював контраргументи: крайова організація не виконувала дуже багато рішень Центрального проводу Руху, джерела її фінансування невідомі навіть заступникам голови крайового Руху Р.Рибчинському та Я.Ткачуку, а коштами розпоряджалися виключно В.Червоній та В.Омельчук [332, с.2].

Утворення опозиційної до В.Червонія структури призвело до того, що йому загрожувало непереобрання на обласній конференції НРУ. Тому він вжив усіх заходів, аби лишитися на посаді: з конференції виводили делегатів і журналістів, котрі його не підтримували. Делегати вимагали відставки голови РК НРУ. В.Червоній виступив проти новоствореної структури, котра була сформована, згідно його свідчень, зі значними порушеннями і мала позбавити його керівництва. Після цієї промови делегати стали на бік В.Червонія і не слухали виступу Л.Гладуна, котрий критикував непродуманість кадрової політики, організаційного та інформаційного забезпечення діяльності крайової організації. Завдяки допомозі привезених з районів делегатів В.Червонію вдалося втриматися на посаді. Однак, на знак протесту пішли із залу делегати від Рівного та Здолбунова. Обидва заступники В.Червонія заявили про те, що залишають свої посади. Делегати прийняли пропозицію щодо проведення нової установчої конференції міської організації через тиждень після проведення IV з'їзду Руху [338, с.2; 418, с.1].

Авторитарність і конфліктність керівника РК НРУ не подобалася багатьом членам Руху. 28 листопада відбулася обласна конференція НРУ, про яку В.Авдейчик надрукував статтю у «Вістях Рівненщини». Автор звинуватив В.Червонія у тому, що останній вів себе як «нарцис» та абсолютизував правильність своєї позиції, не аргументуючи її при цьому, називаючи «угодовцями та зрадниками» своїх опонентів І.Дем'янюка, Р.Василишина й інших. Коли В.Авдейчик піднявся на трибуну і висловив критику на адресу В.Червонія, останній при підтримці своїх прихильників витіснив виступаючого із трибуни. При цьому автора статті було названо «провокатором та агентом КДБ». Зміст критики на адресу народного депутата полягав у тому, що через його конфліктну поведінку НРУ покинула значна кількість молодих активістів та інтелігенції. Пізніше представник педінституту підтвердив ці аргументи у своєму виступі. Попри те, що конференція відбувалася з багатьма порушеннями протоколу, звіт очільника Народного руху було затверджено і його переобрали на

наступний термін. У зв'язку з цим В.Авдейчик призупинив своє членство в Рівненському крайовому Русі [207, с.8].

Втім, на 8-й звітно-виборчій конференції обласної організації НРУ обійшлося без ексцесів. Враховуючи високі показники на виборах, за В.Червонія проголосувало 102 з 103 делегатів і він був переобраний на наступний термін. Конференція підтримала кандидатуру керівника філії Економбанку в Рівному В.Марчука на посаду голови обласної ради. Серед гостей були присутніми голова Українського фонду підтримки реформ В.Пинзеник та його заступник С.Терьохін [79, с.1].

Наприкінці зими 1996 року в крайовому НРУ визрів розкол. 24 лютого відбулося засідання Рівненської Крайової Ради, на якому прийняте рішення виключити з членів РКО Олега Матковського, Володимира Омельчука, Володимира Романюка, Олександра Онищенка, Сергія Мацюка, Ростислава Рибчинського, Василя Шевчука, Петра Ярчука, Тараса Шафранського, Івана Чибора, Ігоря Бендюка – згідно зі статтею 18 (як таких, що завдали моральної шкоди авторитетові Рівненської крайової організації НРУ) та статтею 14 (невиконання рішень вищих органів НРУ). Крайова Рада РКО НРУ позбавила членства в організації Миколу Вельгуса, згідно зі статтями 14, 18, а також статтею 10 (як члена іншої політичної партії). Вона прийняла рішення звернутися до Центрального проводу НРУ з клопотанням про виключення з членів організації за порушення статей 14 та 18 Романа Омельчука та Володимира Ковтунця. На раді було вирішено розформувати міський Здолбунівський осередок та створити міську організацію НРУ і призначити позачергову конференцію районної організації.

В інтерв'ю газеті «Волинь» від 27 грудня 1996 р. В.Червоній зазначив, що обласний Рух залишився єдиною опозиційною організацією до Р.Василишина, П.Прищепи та В.Луценка. Опозиційність нині існуючій владі підтверджена рішеннями з'їзду Руху, конференції РКО НРУ. Разом з тим, зазначив він, група членів НРУ проголосила свою опозиційність до керівництва обласної організації, «плутаючи демократію з анархією», а тому і була виключена. В.Червоній

підтвердив, що він підтримав Р.Василишина в обмін на його обіцянку надання посад для членів НРУ в облдержадміністрації, однак після обрання останній порушив своє слово і почав спиратися на комуністичні кадри [268, с.1].

Виключення з лав партії фактично всього керівництва, в тому числі і народних депутатів, означало серйозне послаблення останньої. Водночас, попри суперечності з В.Червонієм, вони до осені 1996 року залишалися її членами на всеукраїнському рівні [296, с.3]. Однією з причин їх виключення могла бути заява Р.Омельчука та В.Ковтунця, в якій йшлося про негаразди всередині НРУ. А одразу після виходу з його лав обидва політики заявили: це не перший в історії РКО НРУ вихід інтелігентів з рухівських лав. За цим стояли амбіції керівника обласного Руху. До заяви приєднався керівник спілки фермерів М.Вельгус, якого за ініціативи В.Червонія позбавили приміщення [46, с.2; 66, с.1; 291, с.1]. Очевидно, що ситуація не набула б таких загострених рис, якби опозиціонери до лінії очільника крайового Руху не створили у Верховній раді групу «Державність», що могла розглядатись як альтернатива НРУ. Відомо, що В.Червоній не славився схильністю до кмпромісів із своїми опонентами [289, с.2].

Восени 1996 р. на крайовій конференції Руху В.Червоній запропонував делегатам звернутися до Центрального проводу з пропозицією виключити нардепів О.Матковського, Р.Омельчука, В.Ковтунця з партії. За це рішення проголосували 151 з 155 делегатів. В.Червоній наполіг на тому, що НРУ має бути в послідовній опозиції до Л.Кучми [68, с.1; 397, С.1-2]. Розглянувши рішення X конференції Рівненської крайової організації Руху від 30.11.96 р. про виключення з його лав Р.Омельчука, В.Ковтунця, О.Матковського, Центральний провід НРУ 14.12.96 р., згідно ст.18 його Статуту, прийняв рішення про виключення останніх з членів Організації [281, с.1]. 24 грудня було оголошено про вихід Р.Омельчука, В.Ковтунця та О.Матковського з НРУ. В засобах масової інформації вони стверджували, що покинули партію за власним бажанням через особисте несприйняття В.Червонія [129, с.1; 150, с.1].

Депутати, які вийшли з НРУ, на початку січня 1997 року провели прес-конференцію, на якій відзвітували щодо проведеної ними роботи. Єдиним, хто озвучив причини свого виходу з НРУ, був О.Матковський. Він зачитав лист, викрадений з робочого стола В.Червонія, в якому останній просив міністра охорони здоров'я допомогти з ліцензуванням ліків, виготовлених у Пензі. Рухівський очільник, який був разом зі своїми прихильниками присутнім на прес-конференції, у відповідь стверджував, що ліки призначені для Рівненської АЕС для взаєморозрахунку за спожиту електроенергію. Він лише виконував роль посередника і не мав особистої вигоди з даної трансакції [405, с.2]. І. Дем'янук у публікації в газеті «Вісті Рівненщини» від 24 січня 1997 року зазначив, що тут присутня ще й внутрішня боротьба, пов'язана з систематичним порушенням Статуту і Програми Руху В.Червонієм, про що було заявлено в 1995 році на звітно-виборній конференції НРУ групою депутатів різних рівнів. Конфлікт призвів до того, що рухівські опозиціонери були виключені з Організації і створили блок «Державність». Ще однією з причин внутрішнього протистояння стала невдала спроба В.Червонія стати головою РОДА, яка дала привід для критики незгодних з методами керівника обласного НРУ [259, с.2].

В.Ковтунець, попри тривалий конфлікт з В.Червонієм та вихід з НРУ, підписав документ про створення об'єднання «Рух за народ, за Україну» як голова «Просвіти». Свій вчинок він пояснив тим, що в його організації представлені різні демократичні течії. У відповідь В.Ковтунець очікував, що Рух приєднається до групи «Державність», однак очільник крайового НРУ проігнорував цю пропозицію [414, с.2]. Аналізуючи віче НРУ на сторінках газети «Вісті Рівненщини», І.Кидрук звернув увагу на те, що, закликаючи всі політичні сили демократичного спрямування об'єднатися навколо Руху, його крайове керівництво водночас іде на конфронтацію з владою, працюючи за принципом: «хто не з нами, той проти нас». Зрозуміло, що такий підхід призводив до конфліктів в організації та поза її межами [286, с.1].

Пізніше В.Червоній в інтерв'ю, вміщеному в газеті «Волинь» до дня Незалежності, був переконаний у перемозі НРУ на виборах 1998 року і підтвердив

те, що Рух є опозиційним до колишніх комуністів – як до аграрної партії, так і до соціалістичної. Він засудив «угодовців» І.Дем'янюка, М.Панащука, М.Вельгуса за співпрацю з владою [250, с.2].

Висновки

Таким чином, Народний Рух України від свого створення став силою, що мала об'єднати значну кількість організацій та ініціатив, які виникли в 1988 році. Чимало фундаторів НРУ були представниками Спілки письменників України, з часом вони опинилися у керівних органах Руху. Розбудова здійснювалася на базі ТУМу ім. Т.Шевченка. Багато активістів, включаючи В.Червонія та М.Поровського, О.Новака, І.Дем'янюка, М.Вельгуса, еволюціонували від захисту культурних надбань українського народу до політичної діяльності. Працюючи під постійним психологічним тиском з боку держорганів, уже влітку 1989 року їм вдалося провести Установчі збори НРУ у Рівному, а через місяць порушити монополію компартії на інформацію, випустивши власну газету «Рада». Завдяки тому, що суспільство втомилося від «керівної спрямовуючої сили», організація швидко зростала і вже в 1990 році досягнула близько 1,5 тис. активістів, із діючими осередками не тільки у Рівному, а також і в районних центрах.

Наступним важливим кроком В.Червонія у підсиленні НРУ стала співпраця з існуючими та створення власних громадських організацій. До цього переліку увійшли: Союз Українок, Комітет солдатських матерів, «Просвіта», Спілка фермерів, Товариство політв'язнів і репресованих, Спілка письменників. Таким чином, кожний політичний крок НРУ на Рівненщині посилював пул із лояльних громадських організацій, що підвищувало авторитет партії. Окремо слід виділити організацію «Волинська Січ», яка стала фактично бойовим крилом НРУ і брала участь у багатьох сутичках, пов'язаних з протистоянням УПЦ КП – УПЦ МП на стороні Київського патріархату. Ця організація часто діяла на межі закону, даючи

опонентам цілком обґрунтовані підстави для критики та негативних відгуків на адресу керівництва партії.

У 1996 році через конфлікт з Василем Червонієм партію змушені були покинути Олег Матковський, Володимир Омельчук, Володимир Романюк, Олександр Онищенко, Сергій Мацюк, Ростислав Рибчинський, Василь Шевчук, Петро Ярчук, Тарас Шафранський, Іван Чибор, Ігор Бендюк. Вони були незгодні з авторитарною лінією незмінного керівника РКО НРУ, однак не змогли з ним досягнути компромісу. Це була суттєва кадрова втрата. Попри це, В.Червоній не лише зумів зберегти обласну організацію від розпаду, але і додав динаміки в її розвиток. Важливим фактором, який цьому сприяв, була активізація Молодого Руху, що за два роки виріс до 380 осіб, в той час як сама РКО НРУ налічувала 2245 осіб.

Розділ 3. Боротьба з опонентами

3.1. Компартія

Відразу після свого утворення Народний Рух України зіткнувся з ситуацією, коли формувати мережу осередків та проводити агітацію доводилося під постійним тиском з боку представників компартії, які, використовуючи свою монополію на владу, намагалися не допустити нарощування ресурсів опозиційною до себе організацією.

Сукупність негативних чинників зумовлювала поступову зневіру як безпартійних, так і членів КПРС у тому, що вона здатна в тогочасних умовах провести глибоке реформування та вивести державу з кризи. Цей процес не оминув і Рівненщину. Так, на засіданні Ровенського обкому КПУ було зазначено: «Слід відмітити і такий факт, як здача партійних квитків і добровільна відмова від членства в КПРС. Якщо до 1988 року це носило більш одиничний характер, то з початку 1988 року 22 комуністи і 11 кандидатів в члени здали свої документи. Найбільше таких випадків в м. Ровно, Здолбунівському, Корецькому, Костопільському і інших районах» [8, арк.103]. Поступово падав рівень пропагандистської роботи. Наприклад, у звіті про діяльність парткому колгоспу «Україна» Млинівського району зазначалося, що лише 12,5 відсотків анкетованих слухачів звертаються у своїй діяльності до класиків марксизму-ленінізму, 27 відсотків вважали, що навчання нічого нового їм не давало, серед пропагандистів не було жодного економіста [9, арк. 42-43].

Безрезультатно велася боротьба з бюрократизмом та формалізмом. За даними Рівненського обкому, в 1986-1988 роках до ЦК КПРС надійшло 1252 листи від жителів області, що на 40 відсотків більше, чим в попередні три роки. Причиною такого явища було розгортання політики гласності та загострення соціальних проблем: недостатні темпи житлового будівництва, низька забезпеченість лікарняними ліжками, лише кожна третя дитина мала можливість ходити в дитячий садок, 20 відсотків шкіл працювало в дві зміни. За ці ділянки відповідальність

несли другий секретар обкому В.Луценко і заступник голови облвиконкому В.Чайка [35, арк.5].

У кінці 1988 р. розпочалася активізація громадського життя, тенденції, що вже виразно проглядалися у Москві та Києві, дійшли до периферії. 25 грудня у міському товаристві «Знання» члени ініціативної групи «Совість» рівненського відділення Меморіалу провели диспут на тему «Сталінізм: уроки минулого і сучасність». Тут було засуджено сталінізм як ідеологію та практику і прийнято звернення до ЦК КПРС (копія – журнал «Огонек»), у якому пропонувалося провести над ним громадський суд [7, арк.1-2].

На початку 1989 року організаційно оформилося Товариство шанувальників української мови ім. Т. Шевченка. Ця громадська організація не була підконтрольна безпосередньо компартії, що викликало занепокоєння її представників і знайшло відображення на сторінках обласного друкованого органу останньої «Червоний прапор»: «Ми не можемо не рахуватися з тим, що в зв'язку з відзначенням 50-річчя возз'єднання західноукраїнських земель у єдиній радянській державі активізувалася діяльність ідеологічних зарубіжних українських буржуазно-націоналістичних, сіоністських і клерикально підривних центрів, які спекулюють на питаннях національних відносин, намагаються розпалити ворожнечу між народами нашої країни, реабілітувати зрадницьку, розбійницьку діяльність українських буржуазних націоналістів проти радянського народу в роки Великої Вітчизняної війни і в післявоєнний час» [380, с.3].

Під таке розлоге формулювання можна було долучити будь-яку громадську організацію з числа альтернативних компартії. Розуміючи, що в перспективі поява потужних громадських сил може стати кінцем монополії на владу, партійні функціонери намагалися всіма способами дискредитувати ідею того, що хтось, окрім КПРС, може провести перебудову, навішуючи ярлики на своїх опонентів. Комуністична партія всіляко намагалася протистояти Руху, однак він був передвісником багатопартійної системи, до якої поступово еволюціонувала УРСР [62, с.498-499].

Характерною була позиція керівництва Рівненської міської організації КПУ, висловлена вже 24 лютого 1989 року на пленумі міськкому. Перший секретар В.Опришко, визнаючи, що проект програми НРУ викликав інтерес у жителів міста, заявив: створенням Руху здійснюється спроба протиставити компартію народу. «На жаль, частина людей, в тому числі і в нашому місті, – наголосив він, – намагаються розігріти нездоровий інтерес до цих питань, створити хибну громадську думку про начебто гальмуючі позитивні процеси дії партійних органів, партійних організацій, партії в цілому, розпалюються націоналістичні, демагогічні настрої». Секретар парткому заводу «Газотрон» В.Косович підтримав позицію попереднього виступаючого. Він вважав, що нічого нового, в порівнянні з програмними документами компартії, в проекті НРУ немає, а тому він не потрібен. Директор радіотехнічного заводу І.Михалкевич прямо закликав до силових методів: «Радянська влада повинна бути демократичною, доступною, але сильною. Чому ми даємо можливість групам не найкращих людей діяти і рватися до влади? Прошу, товариші з міліції, навести в місті порядок!» [427, с.372].

Характеризуючи НРУ, секретар ЦК Компартії України Ю.Єльченко, виступаючи на пленумі, наголосив на тому, що слово «народний» в назві є «претензійним». Згідно його слів: «Загальна кількість тих, хто підтримує ідею організаційного оформлення НРУ, поки що незначна, хоча його лідери намагаються всіяко нав'язати свою думку про масовий характер руху, почали випускати за межами республіки, до речі, друковане видання, яке намагається прищепити думку, що НРУ – єдина сила в суспільстві, здатна вивести його з кризового стану. Разом з тим, черговий варіант проекту програмного документа НРУ під назвою «Принципи і зміст діяльності НРУ», який, по суті, ніде не обговорювався, явно заперечує таке твердження. Насторожує і те, що до НРУ примкнули явно антисоціалістичні, націоналістичні угруповання типу української гельсінської спілки, української народно-демократичної ліги, українського культурологічного клубу та їм подібні. Не знімаючи з порядку денного актуальність продовження діалогу з ініціаторами створення НРУ, партійні організації, засоби масової інформації повинні рішуче викривати негативні прояви в русі, давати їм політичну оцінку» [328, с.2].

Вищезазначена точка зору не була об'єктивною, оскільки лише з Рівненської області редакція «Літературної України», в якій була опублікована програма «Народного Руху України», отримала велику кількість листів від громадян і трудових колективів [37, арк.1-179]. Разом з тим, серед комуністів знаходилися і такі, котрі більш конструктивно ставилися до появи Руху. Зокрема, кандидат у депутати до Верховної Ради СРСР А.Брофін стверджував: йому, як комуністу, дорогі ідеї партії, але разом з тим він поважає право кожної людини вибирати політичну або громадську організацію за власним уподобанням. Через те А.Брофін виступав на захист Народного Руху України за перебудову і наголошував на недостатній гласності стосовно нього [200, с.2].

Плани активістів провести установчу конференцію Рівненського Народного руху за перебудову постійно блокувалися місцевою владою на чолі з головою виконкому А.Марковим. М.Поровський у своїх спогадах зазначив: «Оргкомітет звернувся до міськвиконкому Рівного з проханням надати приміщення для проведення установчих зборів обласної організації НРУ. Міськвиконком відмовив у цьому. У рішенні № 209 від 30 червня 1989 року за підписом голови виконкому А.Маркова та секретаря Г.Корнієнко було сказано: «Розглянувши заяву гр. Васильця, Веремчука, Степанишина про проведення 15 липня 1989 р. обласних установчих зборів Народного Руху України за перебудову в м. Ровно та враховуючи, що від підприємств та трудових колективів міста у виконком не надійшли пропозиції про створення Народного Руху України за перебудову, а заяву цих громадян не можна вважати волевиявленням жителів міста, виконком міської ради народних депутатів вирішив: 1) відмовити в задоволенні заяви громадян щодо проведення у місті 15 липня 1989 р. обласних установчих зборів Народного Руху України за перебудову як таких, що не знайшли підтримки в радах трудових колективів; 2) рекомендувати радам трудових колективів провести обговорення статуту Народного Руху України за перебудову в трудових колективах і повідомити свої пропозиції виконкому» [207, с.28].

Тим часом при спробах провадити агітаційну діяльність, спрямовану на громадськість, активісти Руху наражалися на спротив місцевих правоохоронних

органів. 11 серпня 1989 року, о 19 годині, вони у Рівному розпочали збір підписів за відставку В. Щербицького та за негайне надання українській мові статусу державної в Україні. О 20 годині було встановлено на майдані Короленка тимчасовий стенд з матеріалами Установчої Конференції Рівненської регіональної організації НРУ. Через кілька хвилин після цього з'явився заступник начальника міського відділу міліції капітан М.Савчук і почав вимагати, щоб стенд негайно прибрали. В разі відмови він погрожував застосувати силу і розігнати людей [205, С.382-383].

Керівництво Руху розуміло, що протистояти величезному за розмірами ідеологічному апарату КПРС можна лише працюючи з громадськістю, руйнуючи радянські міфи та розкриваючи «білі плями» історії. Для цього було знайдене приміщення медцентру, в якому з 17 серпня започаткували свою роботу вечірні курси просвіти НРУ. З лекціями про взаємозалежність політики та економіки, про питання правозахисту виступили В.Пилипчук та Б.Матківський [78, с.1]. 24 серпня, на чергових заняттях лектор І.Дем'янюк ознайомив громадськість з підбіркою документів, що стосувалися підписання німецько-радянських договорів 1939 року, та звернув увагу на вплив останніх на долю народів Східної Європи. Лектори часто висловлювали думки, які тоді звучали доволі радикально. Курсами керував О.Новак.

Основною метою компартії після появи Руху стала його дискредитація та нейтралізація. На рухівських керівників та активістів журналісти «клеїли» ярлики «українських буржуазних націоналістів», «ворогів СРСР», котрі, мовляв, лише прикривалися гаслами про перебудову. Масово почали з'являтися публікації про злочини ОУН [212, с.4; 297, с.3; 416, с.4]. Наголошувалося на зв'язках з УГС, чимало представників якої були найактивнішими рухівцями, та націоналістичними організаціями США та Канади [308, с.2-4]. Вже через місяць після установчих зборів НРУ на Рівненщині у газеті «Зміна» була надрукована стаття, автор якої так його охарактеризував: «Все яскраво свідчить про те, що лідерам Руху в Рівному бракує інтелектуального потенціалу для висунення на порядок денний конструктивних пропозицій. А ще – політичної далекоглядності, почуття реалізму і

авторитету серед людей. Та найголовніше – наш місцевий Рух зразу ж нескромно назвав себе «народним», хоча це звання, як відомо, треба заслужити. А поки-що люди нічого путнього не одержали від нього, крім кількох листівок на парканах та старих лозунгів на несанкціонованих мітингах під жовто-блакитними стягами» [306, с.2-3].

Спостерігаючи, як швидко чисельно й організаційно оформлюється НРУ, керівники компартії намагалися оновити свою тактику в умовах наростання громадського незадоволення нездатністю влади вирішувати економічні та соціальні проблеми. Планувалося доручити відповідним відділам обкому партії розробити конкретні заходи і призначити осіб, які на акціях НРУ та інших неформальних організацій мали б аргументовано відповідати на антипартійні та антирадянські заяви, а також давати принципову оцінку будь-яким спробам і проявам націоналізму. Ставилося завдання з числа партійного, ідеологічного, господарського активу підготувати групи по розвінчуванню платформ, політичних та ідейних поглядів опозиційно налаштованих до КПРС та радянської влади осіб, які входили в неформальні об'єднання та планували висувати свої кандидатури на виборах до місцевих і республіканських органів [11, арк.161-163].

Ситуація загострилася після мітингу у Дубно 15 жовтня 1989 р., присвяченого виборам до Верховної Ради УРСР, коли учасників розігнала міліція, а його ініціаторів заарештували [195, с.4]. Пізніше в «Зміні» було згадано про те, що члени НРУ висунули претензію щодо застосування міліцією гумових кийків при розгоні демонстрації біля суду, в якому виносили вирок рухівцям. При цьому в статті було вжито термін «дебоширили». Зрештою, тоді будь-який організований захист прав висвітлювався як або побутове хуліганство, або реінкарнація «оунівщини та бандерівщини» [260, с.3].

За несанкціоновані мітинги влада вирішила покарати лідерів та активістів НРУ, використавши для цього суди. 26 жовтня у м. Славуті через протест прокурора Хмельницької обл. відбувся повторний суд над І.Дем'янюком, В.Шкуратюком, О.Новаком та А.Ткачем, які звинувачувались у проведенні несанкціонованого походу до та після екологічного мітингу 27 серпня у Нетішині.

Суддя Б.Олійник покарав І.Дем'янюка та О.Новака на 100 крб штрафу кожного, а В.Шкуратюка та А.Ткача на 50 крб. 27 жовтня при виході з Рівненського міськвиконкому був схоплений та кинутий у авто М.Поровський, якого відвезли до Дубнівського райсуду, де оштрафували на 200 крб. за участь у місцевому мітингу 15 жовтня [76, с.1].

28 жовтня 1989 року мітингом у Нетішині Хмельницької області мав розпочатися екологічний похід до Києва під гаслом «Ні – розширенню атомних електростанцій на Україні». Однак, місцева влада, незважаючи на домовленість з ініціаторами походу – асоціацією «Зелений світ» у Верховній Раді УРСР, не дала його провести. Всі дороги до Нетішина були перекриті озброєними загонами ОМОН та міліції. Бажаючих взяти участь у мітингу та поході не пропускали, завертали назад, а то й розганяли представники силових структур [205, с.392].

Судові розгляди продовжилися 30 жовтня в Рівненському міському суді. До відповідальності за організацію несанкціонованого мітингу були притягнуті М.Поровський, І.Дем'янюк, О.Гладунов, О.Бородін, М.Данькевич і М.Шерман. На їх підтримку під будівлею суду зібралося понад 200 осіб. Суд виніс вирок: М.Поровському та І.Дем'янюку – по 15 діб адмінарешту, О.Гладунова та О.Бородіна оштрафовано, відповідно, на 200 та 150 крб, М.Данькевича, зважаючи на сімейний стан, попереджено [327, с.2]. Тим часом натовп, почувши про вирок, почав блокувати центральний вхід до будинку суду та міліцейський автобус. За цих обставин кілька десятків міліціонерів раптово кинулися на людей і почали їх бити гумовими кийками. В тисняві були схоплені заступник голови РКО НРУ В.Червоній, голова РФ УГС В.Шкуратюк та ще з десятків активістів національно-демократичних сил, яких відправили до міліції. Через кілька годин В.Червонію оголосили 15 діб адмінарешту і відправили в камеру, Р.Велігурського оштрафовано на 50 крб., В.Бартасевича та А.Ніколіна – попереджено [358, с.2].

Не лишився осторонь від жовтневих подій і народний депутат СРСР В.Мартиросян. 2 листопада у Будинку профспілок Рівного відбулася його зустріч з громадянами міста. Піднімалися питання про події 15 жовтня (несанкціонований мітинг опозиції), суд над його ініціаторами, побиття людей міліцією 30 жовтня,

перевірку умов утримування ув'язнених М.Поровського, В.Червонія, І.Дем'янюка. Після цього В.Мартиросян разом з великою групою рухівців прибув до УВС, де мав зустріч із затриманими.

Відреагував на події і голова Народного Руху І.Драч. У своєму листі до першого секретаря ЦК Компартії України І.Івашка він зазначив: «Секретаріатом було прийняте рішення 15 жовтня провести по всій Україні мітинги, на яких обговорити альтернативні проекти законів про вибори. Здавалося б, у всенародному обговоренні цих документів зацікавлені обидві сторони: як Рух, так і радянські партійні органи. Але! У ряді областей міськвиконкоми санкцій на такі заходи не дали. Виконуючи рішення Секретаріату, керівники обласних організацій Руху запланували несанкціоновані мітинги, за що над організаторами вчинено репресії. Так, у Рівному трьох чоловік – М.Поровського, І.Дем'янюка та В.Червонія засуджено до 15 діб арешту, десяток людей оштрафовано; у Чернівцях – трьох чоловік до 15 діб арешту, чотирьох оштрафовано; у Дніпропетровську проти І.Шулика порушено кримінальну справу. Якщо М.Поровського, який є секретарем Руху, кидають до в'язниці, то про яку взаємоповагу між радянсько-партійним Урядом і Рухом може йти мова?» [57].

Усього в 1989 р. за сприяння КДБ УРСР було порушено 28 кримінальних справ, до адміністративної відповідальності притягнуто 1125 осіб, у тому числі 15 організаторів і 94 активних учасники несанкціонованих зібрань [423, с.204].

Традиційне відзначення чергової річниці «Жовтневої революції» 7 листопада 1989 року було вирішено використати для боротьби з ідеологічною монополією компартії. Під час демонстрації в обласному центрі члени НРУ йшли окремою колоною (близько 500 осіб). Несли плакати, транспаранти з гаслами про підтримку перебудови.

Влада намагалася всіляко залякати лідерів Руху. Проте підтримка широких кіл громадськості змушувала її йти на поступки. 9 листопада відбувся новий суд над М.Поровським. Строк ув'язнення йому було зменшено до 10 діб, які він вже відсидів, і випущено на волю. Того ж дня він виступив на курсах Просвіти НРУ. 14

листопада вийшли на волю І.Дем'янюк і В.Червоній. Тоді ж вони виступили на занятті Народного університету ТУМу.

Однією із спроб публічно розквитатися з НРУ стали збори активу обласної партійної організації 27 січня 1990 року, на яких були присутні лише кілька лідерів НРУ. На випадки на адресу Руху В.Мартиросян зауважив, що в області проживає 700 інвалідів, а розмови ведуться тільки про Рух, ніби це – єдина проблема. Він додав: якщо критикують керівників НРУ, то варто почути і їх позицію [15, арк.84]. Єдиним його представником, якому надали слово, був В. Пилипчук (доцент інституту інженерів водного господарства). Він зазначив, що багато того, що приписується Руху, є вирваним з контексту і немає відношення до реальності. В той же час, за різними даними, від 76 до 89 відсотків продуктів, що тут вироблені, вивозяться за межі області та республіки, хоча місцеві магазини порожні. Ось на чому, на його думку, слід було зосередитися керівництву області [15, арк.34]. На зборах хотів виступити кандидату у народні депутати УРСР В.Червоній, але йому відмовили [16, арк.80]. На додачу до критики НРУ долучилася газета «Зміна». В номері від 10 лютого було присвячено цілу сторінку під назвою «Коли потече кров ріками» у яких на НРУ чіпляли ярлик радикальної та провокаторської організації [116, с.2].

Повторенням осінньої тактики стала першотравнева демонстрація, яку завершили власною колоною представники Руху, котрі цього дня проводили КППС «в останню путь». Такі дії були спрямовані на те, щоб нейтралізувати значимість ідеологічних свят опонентів.

У той же час компартійні друковані органи Рівненщини критикували програмну позицію НРУ щодо зміни державної символіки – з радянських символів на тризуб та синьо-жовтий прапор. Цьому був присвячений цикл статей, передрукованих «Червоним Прапором» та «Зміною» з республіканських видань. Їх лейтмотивом було збереження комуністичної символіки [365, с.3]. Журналісти компартійних видань активно взялися за дискредитацію лідерів НРУ обласного масштабу, таких як Олекса Новак, Борис Степанишин, Василь Червоній. Зокрема, Б.Степанишину у «Зміні» присвятили цілу статтю, з якої він поставав як людина з

подвійною душею, котра не має морального права вчити людей доброму і вічному, хоча його статті неодноразово друкувалися в цій газеті [274, с.2-3]. В.Червонія звинувачували в тому, що він виступав за ідею відокремлення УРСР від СРСР за прикладом прибалтійських країн [367, с.3; 410, с.4-5]. Дисидентів з числа лідерів НРУ журналісти намагалися пов'язати з ОУН, посиляючись на твердження В. Чорновола, що вона не була бандитською організацією [364,с.4]. Особистісні випадки часто поєднувалися із звинуваченнями у безробітті. Зокрема, на зборах активу обласної партійної організації М. Майданович звинуватив лідерів НРУ у тому, що вони ніде не працюють [15, арк.33]. Хоча загальновідомо, що люди, котрі виступали проти монополії компартії на владу, дуже швидко втрачали роботу, як це відбулося, наприклад, з М. Поровським.

Проте це не зупинило Рухівців. Отримавши більшість у міській раді Рівного, члени демократичної платформи використовували її для впровадження українського діловодства. 12 травня 1990 р. президія міської Ради народних депутатів прийняла рішення про використання української національної символіки на території Рівного.

На патріотичній хвилі було вирішено змінити назву міста з Ровно на Рівне. Такі ініціативи втілювалися у життя через наявність демократичної більшості більшості в міській раді. 25 грудня 1990 р. вона доручила народним депутатам Верховної Ради УРСР від міста В.М.Пилипчуку та В.М.Червонію порушити перед Президією Верховної ради питання про повернення місту його української назви [19, арк.4]. Розглянуто та затверджено зміну назви міста 11 червня 1991 року [20, арк.232]. Таким чином, НРУ здобув важливу ідеологічну перемогу, продемонструвавши компартійним чиновникам, що українське поверталось у всі сфери життя, і вони нездатні зупинити цей процес.

Починаючи з літа 1990 р., газета «Зміна» поступово почала виваженіше описувати події, до яких був причетний НРУ. Вибори до Верховної Ради показали значну динаміку підтримки рухівців, а тому редакція поступово змінювала акценти з прокомуністичних до більш поміркованих. Зокрема, журналіст, описуючи події в львівській раді, розмежовував комуністів, рухівців та екстремістів, для яких і НРУ

був консервативним, хоча другі і треті були представниками демплатформи [142, с.2]. Також варто відмітити репортаж із Козацьких могил, де є світлина Л.Лук'яненка (член УРП), а в кінці згадано про те, що над Рівненською міськрадою разом із червоно-синім прапором з'явився і жовто-блакитний [325, с.2].

Відголоски липневих парламентських дебатів і прийняття суверенітету не могли не позначитися на діяльності місцевих осередків. В хід ішли все радикальніші гасла. 15 серпня у Рівному відбувся несанкціонований мітинг за ініціативою СНУМ, УРП, УНДП, на якому основним питанням був демонтаж пам'ятника Леніну. Після нього відбувся похід до обласного управління КДБ, де його представникам була зачитана і вручена резолюція мітингу. У ній були висунуті вимоги:

- організації та проведення громадського суду над КПРС (КПУ);
- націоналізації майна КПРС (КПУ) на території України, яке було награване за 72 роки злочинної експлуатації поневоленого народу;
- проведення дебільшовизації усіх сфер життя;
- притягнення до відповідальності керівництва Рівненського обкому КПРС(КПУ) та Рівненського облвиконкому за приховування інформації протягом трьох років про Чорнобильську катастрофу;
- засудження ролі та діяльності В.І.Леніна (Ульянова) як політичного діяча і ленінізму як політичного вчення [36, арк.137].

У вересні керівництво НРУ прийняло резолюцію про створення української національної армії (УНА) та установчі збори комітету солдатських матерів, а також вимагали вислати з України генерал-полковника Громова, котрий виступав проти утворення українських збройних сил. В.Червоній закликав не боятися, що УНА перетвориться у штурмові загони.

Восени 1990 року ще одна подія сколихнула громадськість республіки. 2 жовтня в Києві почався протест – голодування українських студентів, в якому брало участь 158 осіб з 24 міст. На Рівненщині громадськість також підтримувала «революцію на граніті». Зокрема, 15-17 жовтня відбувався 5-тисячний мітинг та голодування молодих рівнян на знак підтримки столичних студентів, що вилилось

у студентський страйк в інститутах, технікумах і профтехучилищах Рівного, а також похід 15-тисячної колони до обласної ради та вручення тексту з вимогами її голові П. Прищепі [429, с.22].

Показовим фактом є те, що у звіті УВС (за 10 місяців 1990 р.) фіксувалося зростання злочинності на 26 відсотків, в тому числі в 1,5 рази по лінії кримінального розшуку, що вказувало на погіршення соціально-економічного стану в області [10, арк.14]. В той же час у звіті представника силового відомства зазначалося: «Для більш правильного розуміння і оцінки діяльності міліції дозвольте мені окреслити деякі із найбільш характерних причин. Дуже негативно відзначилося на результатах боротьби з правопорушниками і злочинністю значний перехід сил та засобів і уваги міліції на забезпечення правопорядку при проведенні масових заходів, особливо, несанкціонованих зборищ, провокованих «Рухом», і іншими націоналістичними елементами. По скромним розрахункам на це затрачено в цьому році до третини фактичного часу роботи сил охорони суспільного порядку» [10, арк.24-26]. Тобто при тому, що офіційно ні про який тиск на членів та активістів нібито не йшлося, за ними велося активне спостереження, яке, згідно свідчень активістів НРУ, часто переростало у погрози та міліцейське свавілля.

Усередині компартії точилися дискусії щодо того, яким чином реагувати на діяльність рухівців. Зокрема, В.Луценко (другий секретар Рівненського обкому) не вважав, що тактика терпимості до політичних опонентів була виправданою [14, арк.8]. А.Попик (секретар обкому) констатував, що недостатнім був вплив секретарів ЦК КПУ на політичне становище, особливо в західних областях [14, арк. 11]. На пленумі обкому КПУ перший секретар П.Прищепа дав таку характеристику тогочасному становищу: «Головною причиною кризової ситуації в суспільстві і в партії є відсутність видимих, матеріально відчутних результатів перебудови. Найбільші претензії і незадоволення викликають нестача продуктів першої необхідності, в тому числі і тих, котрих до перебудови було в достатній кількості, ріст злочинності, інфляція, невпевненість у завтрашньому дні. Така обстановка створює сприятливі умови для активізації різного роду суспільно-політичних формувань. Один із результатів їх діяльності – небувалий процес політичного

розмежування серед населення області, поляризація політичних сил. В республіці про себе заявили вже 15 політичних партій, половина з них має свої організаційні структури і в нашій області. Паралельно активно ведеться агітаційно-пропагандистська робота народними депутатами УРСР В.Червонієм і М.Поровським по відозві депутатів – комуністів, проти підписання нового союзного договору, за зрив призову молоді в Радянську армію» [13, арк.6-7]. Він зазначив також, що значна частина партосередків практично згорнула свою діяльність під гаслом самостійності: за 9 місяців 1990 року партійні лави в області залишили 2139 осіб, або близько 3 відсотків її складу, зокрема в Рівному – 927 осіб [13, арк.9]. Ще одна, відмічена П.Прищепою особливість комуністичних осередків, їх пасивність: «Дуже прикро, коли в колективі нараховується 300, 500, 1000 комуністів, а гору беруть 5-10 представників інших партій. Хіба це не парадокс?» [13, арк.12].

Це вказувало на те, що працівники підприємств та колгоспники в переважній більшості не були ідейними членами партії, а вступали до неї через певні прагматичні міркування. Криза, котра виникла в її лавах, вимагала змінювати методи роботи з населенням, проте консервативна та переважно старшого віку частина номенклатури вже не встигала або не бажала змінюватися відповідно до вимог часу. Хоча спроби переосмислення окремих ідеологічних аспектів були. Зокрема, 2 жовтня 1990 року в «Червоному прапорі» вийшла стаття, в котрій Сталіна та його соратників визнавали винуватцями геноциду [240, с.2]. Це означало, що частина функціонерів КПРС бажала диференціювати злочини партії та її здобутки, однак такі дії призводили до ще більшого посилення позицій демократів, котрі мали підстави говорити про те, що це тільки частина визнаних злочинів. В той же час студентське голодування на граніті в «Червоному прапорі» висвітлювалося як протистояння деструктивно налаштованого студентства, підтриманого націоналістичними силами, і конструктивно налаштованої прокомуністичної більшості в парламенті [237, с.2].

Попри інформаційну підтримку від найбільш тиражованих газет та телебачення, вплив компартії на мешканців області падав. На пленумі обкому 26

січня 1991 року його учасники шукали причини такого стрімкого зростання довіри до Народного Руху та втрат у своїх лавах. Зокрема, В.Луценко охарактеризував цю проблему так: «Якщо говорити про нашу партійну організацію, то кризове явище її теж не обійшло. В минулому 1990 році вона зменшилася на 6 тис. осіб, за цей час добровільно здали партійні білети 4528 людей, найбільше вийшло із партії із Рівненської та Дубенської міських, Сарненської, Корецької, Острозької і Червоноармійських парторганізацій. В Рівному це явище торкнулося більше половини первинних парторганізацій, а «очолили» цей список такі в минулому дієздатні організації, як заводу імені 60-річчя Жовтня, об'єднання «Азот», РЗВА, заводу тракторних агрегатів, льонокомбінату, радіозаводу» [17, арк.7]. Однією з головних причин такої ситуації, на його думку, була безвідповідальність функціонерів: «Противники не сплять, різниця у формах роботи між ними і нами ось у чому: рухівці відпрацювали ідеї або пропозиції і самі втілюють їх. У нас же так: виробили рішення і перекладаємо один на одного, а потім у повсякденному житті воно десь втрачається» [18, арк.70]. Втрата впливу на трудові колективи загрожувала в майбутньому втратою владних повноважень. П.Конончук (другий секретар обкому) обурювався тим, що у Млинівському районі, взятому під опіку М.Поровським, який виступав там по кілька разів на день, виливався бруд на партію, її очільників, ставилися вимоги про знесення пам'ятників Леніну, поширювалися листівки антикомуністичного спрямування. Його цікавило: чому не було захисту з боку партії [17, арк.88]. Таким чином, деморалізовані атаками демократів та безпорадністю центрального керівництва рядові члени компартії дедалі більше розчаровувалися у компетенції своїх лідерів.

Акцент діяльності НРУ у 1991 році був чітко встановлений на створення умов для утвердження суверенітету. Для цього видавалися та розповсюджувалися листівки, що мали на меті реабілітувати учасників УПА як борців за свободу, а також література, де описувалися періоди української історії, які радянська влада замовчувала. Як реакція на статтю Солженіцина «Як нам облаштувати Росію», в якій він стверджував про те, що доля білоруського та українського народів нерозривно пов'язана з долею російського, а тому їм слід залишатися в одній

державі, поширилася відповідь українських в'язнів ГУЛАГу, які дану тезу спростовували.

Улітку 1991 року керівництво компартії спробувало використати патріотичну риторичку для підвищення власної популярності. Зокрема, у червні на Козацьких могилах відбулося масштабне святкування 350-ї річниці польсько-української баталії. Згадуючи захід під Берестечком, Л.Кравчук у своїх мемуарах зазначив, що вплив радикально налаштованих членів НРУ на чолі з В.Червонієм був настільки високим, що конфлікту вдалося уникнути тільки завдяки авторитету патріарха Мстислава. Окрім нього, присутніми на заході були: голова облради П.Прищепя, Л.Лук'яненко, І.Заєць [202, с.78-79]. В той же час у «Червоному прапорі» не повідомлялося нічого про присутність на події представників НРУ, але сама зміна ключових ідеологічних аспектів керівництва області та держави вказувала на успішність діяльності представників Руху та демплатформи в цілому [164, с.2]. Разом з тим, улітку зріс обсяг публікацій на «антиоунівську тематику», а НРУ вкотре спробували затаврувати як бандерівську організацію, від якої недалеко і до фашизму. Це виводилося з того факту, що представники Руху взяли участь у вшануванні Є.Коновальця [314, с.1]. Цілком вірогідно, що такі публікації готували громадську думку до державного перевороту, консервації існуючого режиму та зачистки політичних опонентів. Проте події ГКЧП несподівано пішли за іншим сценарієм, а його керівники були оперативно арештовані. «Зміна» за 24 серпня 1991 року надрукувала статтю, де схвально відгукувалася про мешканців міста, котрі жили в звичному режимі і не включилися в політичне протистояння. Водночас тут негативно оцінювалися рухівці, які під наглядом міліції проводили мітинг чисельністю близько 300 осіб протягом кількох днів. Журналіст газети стверджував, що закликами зупиняти ворогів О.Новак і його прибічники намагаються завербувати громадян задля своїх політичних інтересів [225, с.2].

У період ГКЧП активісти Народного Руху на чолі з В.Червонієм при підтримці В.Мартиросяна вийшли на центральну площу та протягом декількох днів проводили мітинг-протест проти заколотників у Москві. Присутній на ньому один з активістів НРУ В.Якимов пізніше розповів автору, що попри страх та небезпеку

розправи, рухівці не збиралися покидати площу [27]. 19 серпня 1991 року згідно даних КДБ найбільші мітинги прихильників НРУ відбулися в Києві (від 300 до 900 учасників), в Харкові та Івано-Франківську (по 2 тисячі осіб), в Рівному (близько 150) [6, арк.103].

Своїми спогадами про ці події поділився з дисертантом і один із засновників НРУ на Рівненщині О.Новак: «Штаб Республіканської партії та НРУ був у квартирі Шермана, хороша людина була, він не побоявся і дав нам перший поверх свого помешкання на Замковій. У квартирі Шермана велося постійне чергування. Чекали, що от-от танки приїдуть придушувати і на арешти. Але ніхто пасивно не чекав, відразу почали готувати гранати із пляшок з-під шампанського і бензину. І якщо б на нас напали, то ми б відбивалися. Ми з Шкуратюком побігли у міську раду. Бо міська рада була наша, рухівська. Там всі перебували у розгубленості, Федів втік, лишився тільки його заступник, мені вдалося вибити машину з гучномовцями і ми поїхали на майдан. А ще мені запам'яталось, що того ранку прийшло два старших чоловіки. Кажуть: «Прийміть нас до себе. Хай не думають, що український народ скорився. Може нас завтра і розстріляють, але ми прийшли до вас. Ось прийміть наші заяви». Тоді зібралися найбільш мужні люди, щоб нас не арештували, то дозволялося виступати тільки депутатам. Але так як наші депутати були в Києві, то я все ж виступив, а депутатом я не був, і вранці на наступний день прибіг до мене Вельгус і попередив, щоб я ховався, бо за мною вже приїжджали у Народний Дім. Дві ночі я на підпільних квартирах ночував, першу ніч сім'я пішла десь ночувати, я сокиру поклав біля себе, щоб, якщо прийдуть, то відбиватися, а інші дві ночі ночував на Боярці. Але що цікаво, коли ми перший день мітингували, я стояв збоку, до мене підійшов майор міліції і попередив, що в місті створений штаб ГКЧП і кожну годину їм треба доповідати про стан справ у Рівному. Я сказав йому, що нехай скаже, що в Рівному неспокійно і всі мітингують проти ГКЧП. Він погодився» [26].

Утім, попри те, що спротив у регіонах був важливим, основні події розгорнулися у Києві. Завдяки громадянській мужності рухівців, 24 серпня 1991 року Верховна Рада України прийняла Акт про Незалежність, про що представники

НРУ ще кілька місяців тому не могли сподіватися навіть у найсміливіших припущеннях.

Слід відмітити, що незалежність стала можливою завдяки співпадінню низки факторів, які за інших обставин, здавалося, жодним чином не могли перетнутися на одній площині. Зокрема, першим фактором була наявність комуністичної більшості як у стінах ВРУ, так і поза її межами, яка навіть у дезорієнтованому стані в разі перевищувала ресурсами НРУ. Про ставлення до рухівців згадав у своїх мемуарах экс-президент України Л.Кучма: в момент появи НРУ в середовищі інженерів «Південмашу» переважало зневажливе ставлення до членів організації. В Дніпропетровську боялися втратити свої замовлення, в разі розвалу СРСР [203, с.403]. Таке ставлення було поширеним у південно-східних регіонах і тому виникла загроза, що населення в своїй масі не підтримає Акт проголошення незалежності. Однак це вирішилося 24 серпня доволі несподіваним чином. Між членами НРУ та частиною комуністів відбулися перемовини, результатом яких стало позитивне голосування в обмін на недоторканість. І хоча 30 серпня Верховна Рада України заборонила компартію, рядових її членів ніхто не переслідував [61, с.904]. Пізніше, вже перед референдумом 1 грудня 1991 р., компартійна номенклатура кинула значні ресурси на підтримку ідеї незалежності в медіа і парадоксально, але разом з НРУ вона справедливо може вважатися учасником цього процесу. В.Литвин пояснював такий розворот на 180 градусів страхом перед Б.Єльциним та його розправою над комуністами в Росії [431, с.281-282].

У жовтні «Зміна» припинила своє існування, а в «Червоному Прапорі» вийшла стаття такого змісту: «Ніде правди діти, були у газеті й інші публікації. І було немало їх. Розвінчували Рух, «таврували екстремістів», націоналістів, рухівців і «так званих демократів». Були і такі статті. Але насправді це було не наше. За вказівками «згори» передруковували з «Правды Украины» і «Правды». А скільки гнівних листів приходило з різних районів області, у яких «трудові колективи» просто вимагали «не перейменовувати Ровно». Усі вони зродилися теж за вказівкою згори, тому були подібні як близнята» [209, с.1].

Це вказувало на зміну редакційної політики та пристосування колективу газети до нових умов. Через місяць ця газета закликала свою аудиторію підтримати на референдумі незалежність, а також надрукувала програми основних кандидатів у президенти, до числа яких увійшов і В.Чорновіл [190, с.1; 324, с.1-2]. А 21 грудня 1991 року «Червоний прапор» було офіційно перейменовано у «Вільне слово» [81, с.1]. Таким чином, обидві газети, котрі виступали опонентами НРУ, припинили свою діяльність.

Після здобуття незалежності перед організацією постало нове завдання – не допустити реінкарнації СРСР. 10 листопада 1991 р. у Рівному декілька тисяч громадян зібралися на заклик Руху на мітинг протесту проти рішення Верховної Ради ратифікувати угоду про економічну співдружність. Резолюцію мітингу, в якій містилася вимога не ратифікувати її та висловлювалася недовіра уряду Фокіна, надіслали до Верховної Ради та Кабінету Міністрів. На мітингу виступив відомий економіст, народний депутат України, голова комісії з питань економічної реформи Володимир Пилипчук [60, с.42].

Перед референдумом 1 грудня НРУ активно поширював листівки, в яких обґрунтовувалася економічна доцільність незалежності від СРСР. На президентських виборах 1991 року члени демократичної платформи не змогли вибрати з-поміж себе єдиного кандидата у президенти України. Завдяки цьому Леонід Кравчук без особливих зусиль здолав своїх головних конкурентів В'ячеслава Чорновола та Левка Лук'яненка, які відібрали голоси один у одного.

Таким чином, відразу після своєї появи НРУ став мішенню для компартійних функціонерів, які відчували у ньому загрозу своїй монополії на владу, а тому використовували увесь можливий арсенал засобів. Хоча слід зазначити, що робити це їм доводилося не відкрито, оскільки формально компартія виступала за гласність та плюралізм.

Щоб перемогти небезпечного суперника, на його представників через підконтрольні ЗМІ вішався ярлик «радикальних неконструктивних націоналістів» і хоча незначний відсоток членів організації справді був налаштований радикально, в загальному це не відповідало дійсності. Тому посіяти недовіру населення до

Народного Руху на Рівненщині, попри низку публікацій з містифікаціями, не вдалося. Ще однією особливістю боротьби номенклатури проти НРУ стало використання міліції для стеження за рухівцями, що відволікало силову структуру від своїх безпосередніх обов'язків. Однак попри спроби психологічного тиску та відверте фальшування, через два роки боротьби компартія припинила своє існування як єдине джерело влади, а НРУ продовжив протистояння з її функціонерами, які мімікрували під демократів після проголошення незалежності України.

3.2. Церковні протистояння

Релігійні структури є важливим чинником для формування політики. По-перше, вони мають беззаперечний авторитет серед значної частини виборців, а тому заручитися їх підтримкою означає здобути більший відсоток на виборах будь-якого рівня, по-друге, вони акумулюють матеріальні ресурси, а, отже, здатні допомагати союзним політсилам. Природньо, що коли після розвалу Радянського Союзу церкви отримали більше простору для діяльності, вони відразу почали діяти у площині пошуку союзників. УПЦ, представлена на Рівненщині, в 1992 році розділилася на дві структури, перша – УПЦ МП (Московський патріархат) отримала всебічну підтримку від ряду чиновників, а також соціалістичної партії, друга – УПЦ КП (Київський патріархат) пішла на зближення з НРУ.

Свято-Воскресенський собор у Рівному був ціллю для обох конфесій. Інтереси УПЦ МП відстоювали архієпископ Іриней та соціалісти із газетою «Діалог», інший табір очолювали архієпископ Роман, В.Червоній, газети «Волинь» та «Рівне». Першим спробував силою захопити собор В.Червоній. 15 червня група осіб зламала двері в будівлі та проникла всередину. Напередодні народному депутату України В.Червонію не вдалося вмовити представника президента Р.Василишина видати розпорядження про передачу собору новій «двадцятці», яку сформував Василь Михайлович [103, с.1]. Такі дії спровокували сутички між прибічниками різних конфесій. Обласний комітет СПУ зробив з

цього приводу таку заяву: «Безпринципні, далекі від Бога політикани розігрують релігійну карту, штовхаючи людей у прірву протистояння. Ці новоспечені демократи з великою здатністю руйнування людських душ цинічно задовольняють свої особисті амбіції шляхом обдурення народу» [47, с.1]. Ця заява була дивною, з огляду на той факт, що компартія близько 70 років вела боротьбу з релігією. В.Червоній оперативно відповів на статтю в «Діалозі». З його слів, на нього і прибічників нападали «леонтіївці» (послідовники керівника православної секти монаха Леонтія), що добре видно на опублікованих світлинах, проте цього не «помітили» журналісти даного видання, оскільки «поганенько розбираються в церковних релігійних справах, бо все життя цькували церкву і ламали церкви» [71, с.4-5].

Редакція «Діалогу» не лишилася у боргу, стверджуючи, що у ті часи, коли В. Червоній був войовничим атеїстом і відловлював у складі комсомольського оперзагону вулицями Рівного порушників закону, за що отримував грамоти ЦК ВЛКСМ і ЦК ЛКСМУ, митрополит Алексій запропонував у Синоді надати УПЦ автономію, або навіть, автокефалію. Тоді проти цього рішуче виступив Філарет. Якби пропозицію майбутнього патріарха було б прийнято, то не виключено, що не було б нинішнього розколу. Редакція звернула увагу на наступне: під ухвалою про те, щоб адміністрація передала собор церковній раді, стояли цифри 4980 – за і 20 – проти, проте на зустрічі присутні не бачили, щоб хтось рахував голоси, присутніх було не більше тисячі [411, с.4-5].

У статті В.Громика, надрукованій у газеті «Рівне», більше уваги було приділено внутрішньоцерковному конфлікту й описано пікет прихильників архієпископа Рівненського та Острозького Іриней прихильниками УАПЦ на чолі з архієпископом Романом. В статті стверджувалося, що Іриней – зрадник і прислужник Москви. Пікетуючі вимагали розвести богослужіння в Св. Воскресенському соборі й у всіх приходах області, де є громада УАПЦ, а також розділити приміщення єпархіального управління УПЦ [90, с.2]. Найбільш нейтральну позицію із місцевих газет зайняла «Рівне Вечірне». Згідно матеріалу, надрукованого в ній, протистояння навколо Св.Воскресенського собору стало

можливим через об'єднання УАПЦ та УПЦ, здійснене Філаретом та Антонієм. Однак рівненські віруючі з Іринеем відмовилися визнавати Філарета своїм ієрархом, оскільки він був усунутий із своїх посад. Попри поміркований характер статті, автор визнавав, що конфлікт було запрограмовано в Москві [180, с.2].

Представник президента Р.Василишин запросив обидві сторони до себе на нараду з метою розрядити ситуацію. На ній Іриной скаржився на утиски з боку влади та В.Червонія та те, що йому не дають слова у ЗМІ. Р.Василишин сказав, що оцінку діяльності нардепа дадуть виборці, а щодо утисків, то всі рахунки УПЦ були розморожені, окрім тих грошей, що призначалися Москві. В.Червоній запропонував Іриней повертатися в російську столицю. Щодо заяви ієрарха про те, що він не мав слова у жодних ЗМІ, це не відповідало дійсності, оскільки 10 днів тому той виступив на сторінках усіх прокомуністичних газет області [330, с.3].

Незабаром В.Червоній дав інтерв'ю для газети «Рівне». У ньому стверджувалося, що рухівці Рівненщини борються з священнослужителями, котрі вороже налаштовані по відношенню до Української церкви. Тут зазначалося, що архієпископ Іриной (УПЦ) висвятив із середовища «москвофільської секти» понад 70 священників. Вони ж брали участь у протистоянні навколо Св.Воскресенського Собору в Рівному і здійснювали провокації. В.Червоній негативно висловився також про редактора газети «Рівне Вечірнє» М.Несенюка [91, с.4-5]. Тим часом останній у черговій статті написав про двозначність ситуації щодо Св.Воскресенського собору, оскільки ті, хто ще нещодавно співпрацював з компартією, стали самостійниками. Така ж метаморфоза, нібито, відбулася з представниками обох церков. Таким чином, у Рівному навколо собору склалася патова ситуація [336, с.1].

Ескалація насильства навколо собору відбулась у серпні. Спочатку на заклик, розміщений на шпальтах «Волині», відреагували активісти Руху, УРП, УКРП та інших організацій. Вони перекрили рух транспорту на центральній вулиці – Соборній. Через це зазнав збитків місцевий громадський транспорт. Всього участь у цій акції взяло приблизно 1,5 тис. рівнян. Міліція побоялася виганяти людей з

проїжджої частини, але коли події перемістилися до собору, втрутилася і відтиснула мітингувальників. Із закликами до присутніх виступили Роман Васишин, архієпископ Роман (УПЦ-КП), Вілен Мартиросян, проте їм не вдалося вгамувати натовп. Лише ближче до ночі мітингувальники розійшлися [178, с.1].

Через тиждень, 24 серпня, натовп рівнян був підігрітий виступами І.Дем'янюка та В.Червонія, котрі стверджували, що в день Незалежності треба відслужити молебень у Св. Покровському соборі. Це був, по суті, заклик не визнавати розпорядження представника президента в області про тимчасове закриття собору. Водночас пропонувалося відмінити дану постанову доволі дивним способом – голосуванням на мітингу. Вищезазначені особи спровокували агресію проти прихильників Іринія, Єпархіального управління, а також перекрили рух транспорту. Кореспондент газети «Рівне» (доволі лояльної до НРУ) дивувався, що влада, маючи всі засоби впливу, безпорадно розводила руками, а прихильники В.Червонія продемонстрували правовий нігілізм. Все закінчилося тим, що бійці «Беркуту» застосували проти натовпу, який громив шибки та двері в Єпархіальному управлінні, сльозогінний газ. А група жінок старшого віку пішла викликати Р.Василишина до його квартири, хоча його в той час там не було; він пізніше приїхав на місце подій [265, с.2; 372, с.1-2]. Представник президента видав розпорядження, яким відсторонив Р.Омельчука (НРУ) від обов'язків першого заступника голови держадміністрації. Пізніше Р.Василишин у своєму інтерв'ю авторові згадував, що у нього були непогані стосунки з В.Червонієм, доки члени НРУ не почали забирати церкви силовими методами. Це було підставою звільнення Р.Омельчука. В.Червоній потім через газету «Волинь» розпочав кампанію, спрямовану проти батька Р.Василишина, якого звинуватив у зв'язках з НКВС, пізніше, правда, керівник НРУ вибачився, пояснивши, що його дезінформували [33].

Щоб налагодити контакти між зацікавленими сторонами, на Рівненщину завітав радник президента нардеп М.Руденко, який провів нараду з ними. Крім того, ще одним розпорядженням представника президента Р.Василишина було

вилучено собор з користування релігійної громади УПЦ (МП) і передано у відання держадміністрації. Створено комісію, котра мала провести інвентаризацію майна [88, с.2]. Таке рішення на деякий час вгамувало обидві сторони, хоча і не задовольнило жодну з них. Зокрема, газета «Рівне» від 18 вересня присвятила цій темі дві статті. У першій йшлося про інвентаризацію в апартаментах архієпископа Іринія, під час якої було знайдено ікру, копченості та багато інших делікатесів. Звинувачено архієпископа і в тому, що він «проміняв Бога і Україну на окупаційну церкву» [283, с.2]. У другій – викладачі рівненських вузів виступили проти УПЦ МП і в підтримку УПЦ КП. Лейтмотивом статті було насильне приєднання у 1686 році української митрополії до московського патріархату, а боротьба за українську незалежну церкву протиставлялася позиції Москви, котра прагнула зберегти свій вплив [363, с.2].

У середині вересня відбулася низка подій, пов'язаних із Свято-Воскресенським собором. В.Червоній, аби провести богослужіння, спровокував сутичку між віруючими різних конфесій, чому не могли завадити 5 беркутівців. Керівник обласного НРУ запевнив, що всі священики будуть залишені на своїх місцях, якщо тільки вони перейдуть до УПЦ КП [407, с.7].

Щоб лобіювати вирішення питання із собором, були запрошені вищі церковні ієрархи УПЦ КП. У суботу 26 вересня до Рівного завітали митрополити Антоній та Філарет. На стихійному мітингу із митрополитом Антонієм В.Червоній розповів народові про «зрадницькі» дії голови облвиконкому П.Прищепи. За його словами, той зумисне ввів в оману голову ВР І.Плюща і через нього просив відкласти приїзд митрополитів, мовляв, для їхньої ж безпеки [322, с.7]. До собору вищих церковних ієрархів не пустили, а тому вони провели службу біля будівлі.

Газета «Діалог» підлила «масла у вогонь», звинувативши В.Червонія в меркантильних інтересах у цій історії: він, нібито, отримав велику суму грошей від Філарета, за що розрахуватися мав собором. Варфоломій, патріарх Константинопольський, який, за словами В.Червонія, підтримав Філарета, насправді підтримав Володимира [121, с.1]. В тому ж номері була надрукована ще одна стаття «Василь Червоній як дзеркало «первородних гріхів українства –

анархії і зрадництва». Тут народного депутата було названо «здібним підриивником», який, проте, не був здібним будівельником, і як наслідок, міг ініціювати тільки деструктивні акції. Автор статті акцентував увагу на тому, що В.Червоній міг багато виступати, коли справа стосувалася ідеології. Але замовкав, коли на порядок денний виносилися питання економічного характеру [307, с.3].

Керівник обласного НРУ оперативно зреагував на такі звинувачення. У редакцію газети «Діалог» від нього надійшов лист, в якому стверджувалося: у статті «Ляпас Червонію» була наведена документально не підтверджена інформація про отримання ним від Філарета великої суми грошей, за що він, нібито, мав розрахуватися Свято-Воскресенським собором. В.Червоній вимагав надрукувати вибачення за заподіяні йому моральні збитки, а також сплатити грошову компенсацію у сумі 500000 купонів, які перерахувати на спорудження пам'ятника УПА [156, с.2].

Вирішенням перманентної проблеми з собором мало стати почергове богослужіння обох конфесій, таке рішення було прийняте у жовтні. Однак, для обох сторін принциповість конфлікту превалювала над його розв'язанням. Тому того ж місяця група жінок голодувала за передачу Св.Воскресенського собору та Єпархіального управління під юрисдикцію УПЦ МП [82, с.1]. Коли питання з собором було вирішене, В.Червоній дав ще один привід для пліток у місті: його під час богослужіння приїхали охороняти УНСОвці зі Львова, а також М.Карпюк, котрий був представником УНСО у Рівному і мав неоднозначну репутацію [69, с.2].

Встановлений статус-кво у ситуації з собором не задовольнив керівника РКО НРУ. 2 березня 1993 р. Василь Червоній зустрівся з виборцями і заявив про те, що представник Президента в Рівненській області Роман Васишин ігнорує рішення православних міста про передачу Свято-Воскресенського собору і встановлює одночасне служіння двох конфесій в храмі [279, С.1-2]. Нардеп вимагав його відставки та стверджував, що Московського Патріархату не має бути на Волині. Своєю чергою, Р.Васишин у статті «На дерево дивись, як родить...»,

надрукованій у «Вільному Слові» 24 липня 1993 року, спростовував висунуті йому звинувачення [298, с.1; 300, с.1; 411, с.1].

Окрім протистояння з УПЦ МП, лідер обласного Руху намагався також впливати і на процеси всередині УПЦ КП. Весною 1995 року відбувся конфлікт між архієпископом Рівненським та Острозьким Романом (УПЦ КП), з одного боку, і В.Червонієм та М.Поровським, з другого, які вирішили його змістити. Вони їздили зі своїми прихильниками районами області та підбурювали місцевих жителів чинити цьому церковному ієрарху непослух [192, с.1; 224, с.2; 333, С.1-2]. 28 березня в Рівному очікувалися єпархіальні збори священників, однак у Народному Домі відбулися альтернативні збори, ініціатором яких виступив В.Червоній. На них було проведено голосування та обрано владика Серафима замість Романа. Водночас офіційні збори, які, попри перешкоди, були проведені в той же день, вирішили залишити владика Романа на кафедрі Рівненсько-Острозької єпархії та вивести народних депутатів В.Червонія і М.Поровського зі складу Вищої Церковної Ради [264, с.1].

Окрім конфлікту всередині УПЦ КП, 3 липня 1995 року відбувся пікет облради, в якому взяли участь представники НРУ. Головною вимогою його учасників була: «Незалежній Україні – незалежну Українську церкву». Йшлося про наявність громад УПЦ МП, які були підпорядковані російському патріархові, що було неприпустимим у державі, котра проголосила незалежність. Відповідальність за це, на думку мітингувальників, ніс Р.Василишин. Після пікетування облради люди перемістилися до державної телерадіокомпанії. Там В.Червоній організував півгодинний вихід в прямий ефір. Разом з ним у ньому взяли участь голова обласного Братства імені Андрія Первозваного Семен Качанівський, настоятель церкви Святого Степана у Рівному протоієрей Юрій Велігурський [263, с.1; 385, с.1; 406, с.1].

Таким чином, церква займала важливе значення у політичній боротьбі на Рівненщині. Вбачаючи в УПЦ МП ворога української державності, В.Червоній вибрав методи боротьби, що часто сторонніми спостерігачами могли розглядатись, як незаконні рейдерські захоплення. Значною мірою тривалий

конфлікт з Р.Василишином виник саме через ситуацію навколо Воскресенського собору в Рівному і породив ще низку конфліктів з іншими представниками місцевої влади, а також ЗМІ. З іншого боку, протистояння з відверто вороже налаштованою до української державності релігійною структурою приводило до зростання популярності Народного Руху серед консервативно налаштованих патріотичних мешканців, що дозволяло мобілізувати свій електорат та отримати реноме принципових борців за інтереси України.

3.3. Місцеві чиновники та ЗМІ

Після перемоги на виборах президент Л.Кравчук визначився із своїм представником на Рівненщині: ним став Р.Василишин. На початку весни 1992 року останній здійснив поїздку районами та призначив районних представників президента. Його супроводжував колишній компартійний керівник області, тепер голова облради П.Прищепа. Цей факт насторожував демократів. Водночас боротьба за посади часто призводила до конфліктів між рухівцями. Наприклад, у Дубенському районі голова районної організації НРУ О.Бурденюк спробував висунути свою кандидатуру на отримання вакантної посади, проте міська рада відхилила його; депутати М.Тимчак і М.Пшеничний вийшли з районної організації НРУ, а ще один з депутатів від демблоку юрист О.Петрук виступив у районній газеті з різкою критикою намагань О.Бурденюка стати до влади під прапором Руху. Однак, Р. Васишин з рекомендованими міськрадою людьми так і не зустрівся, в цьому вони побачили ігнорування демократії та зняли свої кандидатури [421, с.2].

В обласному центрі також не обійшлося без протистояння, пов'язаного із кадровими перестановками. Зокрема, 10 квітня 1992 року було розповсюджено листівку з закликами наступного дня прийти та висловити протест проти дій Р.Василишина, котрий мав призначити В.Коваленка своїм заступником, але не зробив цього. Ініціатором заходу був один із засновників НРУ, голова УРП О.Новак. Наступного дня він і ще приблизно десяток його прихильників мали

зустріч із Р.Василишином та В.Червонієм [186, с.1-2]. В інтерв'ю, вміщеному в газеті «Діалог», О.Новак зазначив: «Червоній далекий від демократії, про це відомо дуже багатьом як у Києві, так і в Рівному. Коли збиралися підписи політичних партій, щоб призначити заступником Васишина Коваленка, Рух, тобто Червоній, відмовився підписати».

Таким чином, на думку інтерв'юера, Р.Василишин значною мірою був креатурою В.Червонія [349, с.2]. Хоча сам Представник президента на прес-конференції на запитання про свої зв'язки з Рухом відповів: «Не думаю, що Рух сприяв моєму призначенню. Але зі своєї посади генерального директора ВО «Газотрон» я пішов через прихильне ставлення до цієї організації» [89, с.3].

Уже через місяць у своєму наступному інтерв'ю для газети «Рівне Вечірнє» О.Новак пішов далі, звинувативши свого колишнього соратника у тому, що той – некомпетентний керівник, пересварився з усіма, хто розпочинав Рух, і що хоча має такі позитивні риси, як цілеспрямованість та наполегливість, з таким підходом на наступних виборах керівникові обласного руху не світить і кількох відсотків. І якби НРУ позбувся В.Червонія та Р.Омельчука, всі демократичні сили знову б об'єдналися [339, с.1-2].

Тим часом не останньою причиною того, що соціалістична газета «Діалог» взяла інтерв'ю у свого ідеологічного противника, був конфлікт і пікетування рухівцями на чолі з В.Червонієм цієї газети 1-3 травня 1992 року. Її звинуватили у тому, що вона була антиукраїнською, комуністичною і напередодні відзначення 50-річчя УПА різко посилила кампанію дискредитації національно-визвольного руху. Вимоги пікетувальників були наступними:

1. Звільнити приміщення, які незаконно займала редакція газети «Діалог» і передати їх товариству «Україна».
2. Створити комісію для перевірки виконання Закону України про націоналізацію майна КПРС стосовно редакції газети.

Під час пікетування В.Червоній стверджував: за його інформацією, колишній заступник обласного управління КДБ безкоштовно передав газеті 5 тонн паперу [236, с.2]. Приблизно через місяць після пікетування, коли журналіст

газети «Рівне» поцікавився розслідуванням справи виділення паперу газеті «Діалог», В.Червоній відповів, що ще не має письмових результатів, але йому повідомили, що справді старе керівництво КДБ відпустило «Діалогові» за надзвичайно низькими цінами три чи більше тонни паперу.

У відповідь колектив газети апелював до наступного: якщо вони посилили дискредитацію, то хотілося б знати, в якій з публікацій брехали; їхні публікації були наслідком отриманих листів в газеті «Рівне», правда про діяльність УПА не така вже й однозначна і багато українців, чії батьки, брати і сестри загинули від рук бандитів, не можуть спокійно спостерігати, як фальсифікується історія і з вчорашніх вбивць роблять національних героїв. Автори писали, що НРУ та УРП одержали приміщення, меблі, дві друкарські машинки – безкоштовно, як і мікроавтобус колишнього обкому партії, в той час як «Діалог» орендував приміщення та за власні кошти придбав свої меблі та обладнання [161, с.1-3]. Журналіст газети «Діалог» вказував також на той факт, що пікетування відбувалось у найкращих сталінських традиціях. Тільки колись були вороги народу, а тепер є вороги нації. На додаток були надруковані звинувачення мітингуючих в антисемітизмі та поділі українців на східняків і західняків [352, с.3]. Окрім інформаційного галасу, пікет інших наслідків не мав.

Улітку 1992 розпочалося ще одне протистояння. 14 серпня у «Волині» було надруковано «Заяву політичної ради НРУ Рівненщини». У ній висловлювалася недовіра голові міської управи І.Федіву та відмовлялося йому у політичній підтримці [50, с.1]. У відповідь в газеті «Рівне» з'явилася стаття В.Ковтунця «Чи буде Рух рухатися вперед». Її автор стверджував, що вищевикладена позиція політради Рівненської крайової організації НРУ була неприпустимою. Міськрада не зобов'язана враховувати позицію НРУ, ТУМу та Просвіти у кадрових питаннях. В.Ковтунець засудив також принцип «мета виправдовує засоби» й антидемократичні тенденції в Русі. Він зазначив: попри те, що І.Федів не був ідеальним керівником, міський голова все ж був ставлеником демократичних сил і було неприпустимо з ним воювати [295, с.2]. І.Федів так відреагував на ставлення до нього рухівців: «Що стосується політради Руху, то я такого органу взагалі не

сприймаю, бо раніше у нас вже були обкоми, міськими партії, які затверджували кандидатури на всі керівні пости. Сьогодні дехто хоче знову ж повернути ті органи, тільки у вигляді політради руху. Тому я цього не сприймаю і сприймати не можу, бо це є повернення до старого режиму і жорсткого адміністрування» [110, с.1].

На початку вересня на сесію міської ради В.Червоній з'явився у супроводі групи підтримки близько 30-ти осіб. Народний депутат висловив недовіру І.Федіву і відмовив йому у політичній підтримці, а також ініціював розгляд питання про негайну передачу в розпорядження УПЦ КП приміщення єпархіального управління. І.Федів спробував зачитати лист від Патріарха Константинопольського, в якому, очевидно, була неприємна для опонента інформація. На що В.Червоній звинуватив його у тому, що це «московська фальшивка». Депутат Т.Ахмедова виступила із заявою – звинуваченням І.Федіва і висунула вимогу негайної відставки міського голови. Заяву підписали 12 депутатів. У газеті «Рівне Вечірне» було згадано про те, що два дні вівся тиск на депутатів міськради з метою підписання цього документу. Після очевидного фіаско В.Червоній заявив, що інакше, як комуністичною, міську раду назвати не може [134, с.1; 185, с.1].

У газеті «Рівне» було надрукована критика дій В.Червонія, з ініціативи якого відбулося пікетування міськради з закликами відставки І.Федіва. В той час, коли мала б відбуватися боротьба за Св.Воскресенський собор, В.Червоній зосередився на ставленику демократичних сил. В статті задано риторичне запитання, чи не завеликі повноваження бере на себе нардеп, і якщо він стверджує, що помилився у Федіву, чи не логічно йому йти у відставку разом з мером [253, С.1-2]. В.Червоній направив депутатський запит щодо кількості закордонних поїздок І.Федіва та джерела їх фінансування, а також економічного ефекту. В газеті «Рівне Вечірне» був надрукований аналіз діяльності голови міськвиконкому, з якого випливало, що переважна більшість поїздок І.Федіва була успішною та потрібною місту [334, с.2].

Через тиждень на заклик В.Червонія було зібране народне віче кількістю в 200-300 осіб. На ньому нардеп звинуватив редакторів «Діалогу» та «Рівне Вечірнє» у злих намірах проти себе та у тому, що вони бояться показатися на очі людям. М.Несенюк (редактор газети «Рівне Вечірнє») спробував піднятися на трибуну та взяти слово, але був освистаний. І.Дем'янюк, котрий виступив наступним, сказав що їх з В.Червонієм часто звинувачують у тому, що вони хочуть контролювати обласну та міську владу. Він заявив, що саме це вони і збираються зробити. В опублікованій інформації про віче М.Несенюк нагадав, що головний рухівець області забув про відставку І.Федіва, про збір підписів про припинення повноважень Верховної Ради [109, с.7; 341, с.1].

Продовжуючи тему війни зі ЗМІ, В.Червоній надіслав до редакції газети «Рівне Вечірнє» листа такого змісту: у статті «Василишин вислухав усіх» був уривок: «На такий настрій не подіяло і те, що напередодні пп. Червоній і Омельчук (перший заступник Василишина) «брутально гримали у двері у стилі «Леопольд, виході!» «На думку позивачів, наведена фраза абсолютно не відповідала дійсності і була грубим наклепом на народного депутата В.Червонія і депутата обласної ради Р.Омельчука. Була висунута вимога публічного вибачення М.Несенюком і за моральне відшкодування сплатити 100 тис. карбованців кожному постраждалому. У відповідь редакція зазначила, що В.Червоній мав би сплатити значну суму за наклепи на редактора М.Несенюка. За відшкодуванням зазначені особи можуть звертатися до суду у встановленому Законом СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» порядку. Але оскільки В.Червоній законів СРСР не визнавав, а закону України про пресу він і його колеги ще не прийняли, газета вважала себе вільною від будь-яких зобов'язань» [145, с.6].

Дійшло до сутички в день відзначення чергової річниці жовтневих подій 1917 року. Ще кілька років тому це свято було одним із найголовніших в ідеологічній концепції комуністів. У 1992 році відзначити його до колишнього обкому партії прийшло кілька сотень представників Соціалістичної партії, а також В.Червоній з супроводом. Останні не пустили соціалістів до приміщення обкому. В.Луценко

спробував провести несанкціонований мітинг біля сходів, однак на це зреагували міліціонери та очистили площу від політичних опонентів з обох боків [199, с.1].

У середині листопада міліціонери за допомогою бійців «Беркута» затримали В.Червонія, С.Кричильського, І.Дем'янюка в авто, яке належало М.Поровському. Про цю подію написали 4 місцеві видання: «Діалог», «Рівне Вечірнє», «Зміна», «Горинь». У ресторані готелю «Турист» місцеві рухівці були присутніми на дні народження і після святкування В.Червоній та І.Дем'янюк спустилися до машини, за кермом якої перебував С.Кричильський. Міліціонери, які з'явилися миттєво, не дали рушити з місця і вимагали пасажирів вийти з машини і пройти тест на тверезість, на що В.Червоній категорично відмовився і почав погрожувати нарядом. До справи оперативно підключився «беркут», бійці якого пригрозили застосуванням газу «черемуха», щоб викурити нардепа та його супровід з машини. Після цього С.Кричильського забрали до диспансера, разом з ним поїхали І.Дем'янюк та В.Червоній. Всі троє відмовилися проходити експертизу. Дещо пізніше біля машини, в котрій затримали компанію, було виявлено В.Омельчука, який намагався сісти за кермо та від'їхати. Після проведення аналізу у нього виявлено стан легкого сп'яніння. С.Кричильського позбавили водійських прав на 3 роки, В.Омельчук отримав 1200 купонів штрафу. Згідно версії В.Червонія, проти нього та його супроводу було здійснено провокацію. Для розслідування цього інциденту з Києва призначено комісію на чолі з полковником Ю.Янчуком [133, с.1; 160, с.4; 175, с.1; 278, с.2].

У січні 1993 року загострилося вже традиційне протистояння між соціалістичною газетою «Діалог» та НРУ. 31 січня відбувся мітинг з ініціативи Ради національно-демократичних сил у Рівному. Виступили В.Червоній, І.Дем'янюк, М.Вельгус, В.Холодов, інші депутати міської ради. Вони засудили діяльність прокомуністичних сил, які, мовляв, відверто закликали до повалення державності України, оскільки їх рупором на Рівненщині була газета «Діалог». У зв'язку з цим була висунута вимога притягнути за антидержавну діяльність її редактора Є.Гербольда [148, с.1; 170, с.1]. Зверталася увага на кампанію дискредитації незалежності держави в газеті «Діалог», котра відбувалася з

середини 1992 року. На думку представників Ради національно-демократичних сил, про це свідчило:

- ігнорування святкування річниці Незалежності України;
- фактичне несприйняття УПЦ Київського патріархату, виконання волі незначної групки прихильників Московського патріархату;
- публічна заява представника президента про відсутність влади в державі і в області зокрема.

Рада національно-демократичних сил вимагала від міської влади створити депутатську комісію (за участі представників демократичних організацій) для перевірки діяльності газети «Діалог», починаючи з часу підготовки до ГКЧП, з метою її закриття. Заяву підписали Голова крайової організації Руху В.Червоній, голова профспілки Всеукраїнського об'єднання спілки трудівників (ВОСТ) В.Холодов, голова РКО УРП І.Дем'янюк, голова «Просвіти» Б.Степанишин, голова проводу Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України» (ВПО ДСУ) С.Олексіюк, голова комітету солдатських матерів А.Чеснокова, голова спілки «Фермер» М.Вельгус, заст.голови Товариства політв'язнів та репресованих О.Український [52, с.2]. Для підсилення ефекту від мітингу В.Червоній надіслав депутатський запит Р.Василишину, прокурору області Й.Гузіку та голові управління Служби безпеки України по Рівненській області І.Українському. В ньому йшлося про те, що у газеті «Діалог», яка була рупором Соціалістичної партії і забороненої КПРС-КПУ, в номерах 3(176) та 4(177) за січень 1993 року опубліковано дві заяви, які мають своєю метою відновлення цієї забороненої партії і реставрацію СРСР [43, с.1].

Після конфлікту з соціалістами зустріч народних депутатів України В.Червонія та М.Поровського із виборцями 14 лютого у Рівному вкотре загострила стосунки із владою. На ній прийняли ухвалу:

- звернутися до президента з вимогою відставки його представника в області Р.Василишина за потурання комуністично-імперським силам і безпорадність у вирішенні проблем в області;

- освятити місце під будівництво пам'ятника Т.Шевченку на майдані Незалежності [53, с.1].

На початку березня 1993 р. почала проявлятися конкуренція і розходження у позиціях В.Червонія та І.Дем'янюка (УРП). Перший був радикально налаштований по відношенню до влади, другий – значно стриманіший у своїх оцінках [30; 288, с.5]. Це було відображено в перегрупованні традиційних союзників НРУ. 13-14 березня в Києві відбулося засідання Політради КУНу. На ньому було наголошено на деструктивній діяльності В.Червонія: розпалювання міжконфесійної ворожнечі, розкол Братства Вояків УПА тощо. Голова обласного НРУ не зміг побудувати пам'ятник на першому місці штабу УПА в Костопільському районі, а тому будівництво доручили Всеукраїнському Братству вояків УПА [146, с.2]. В кінці березня районні організації УКРП, НРУ, УРП, товариство політв'язнів та репресованих прийняли рішення об'єднатися у КУН. Це стало тривожним сигналом для В.Червонія, оскільки члени новоствореного об'єднання були критично налаштовані до його діяльності [136, с.1].

На початку квітня 1993 року було утворено політичне об'єднання – Антиімперський антикомуністичний фронт (ААФ), до складу якого увійшов НРУ. «Щоб зберегти в Україні мир і спокій, забезпечити курс України на економічні реформи, не допустити відновлення імперського монстра прокотилася по всій Україні об'єднавча хвиля створення єдиного антикомуністичного антиімперського фронту», – повідомлялось у газеті «Волинь». Звідти ж дізнаємося, що в неділю, 4 квітня, у приміщенні обласного музично-драматичного театру відкрилися Установчі збори Рівненського антикомуністичного антиімперського фронту. Зібралися представники та лідери національно-демократичних партій, об'єднань, рухів і громадських організацій області: Рух, Українська республіканська партія, Просвіта, Демократична партія України, Братство вояків УПА, Товариство політв'язнів і репресованих, Волинська Січ, Союз офіцерів України, Союз українок, Спілка фермерів, Братство Андрія Первозваного, Комітет солдатських матерів, Державна самостійність України, Українська національна асамблея, Український національний союз оборони,

Всеукраїнське об'єднання солідарності трудящих, Нова Україна. Крім цього, в роботі форуму взяли участь народні депутати України: член Президії Верховної Ради, академік Володимир Пилипчук, заступник голови КНДС Микола Порівський, голова крайового Руху Василь Червоний [396, с.1]. На форумі ААФ В.Червоний та І.Дем'янюк розійшлися в питанні співпраці з владою. Справа в тому, що Р. Васишин, відчуваючи непевність свого становища, підкинув національно-демократичним силам «яблуко розбрату» – запропонував подати кандидатури першого заступника і заступників голови обласної держадміністрації. А І.Дем'янюк, за словами В.Червонія, «кльонув на провокацію», стверджував, що необхідно висунути вимоги до влади і в разі невиконання – негайна відставка. Керівник обласного НРУ був за негайну відставку без жодної співпраці. На форумі вимога про відставку представника президента підтримана не була [96, с.3].

Своєю чергою, у відповідь на агресивне до себе ставлення чиновники не йшли назустріч рухівцям. 8 травня відбувся мітинг-зустріч з народними депутатами Василем Червонієм та Миколою Порівським. Місцева влада не давала дозволу проводити масові зібрання на майдані Незалежності, пропонуючи натомість майдан Короленка, а тому акція відбулася у формі зустрічі з виборцями. На ній було наголошено на деструктивній діяльності влади та обговорено соціально-економічну ситуації в області [126, с.1].

Економічний спад, який спостерігався протягом 1993 року в Україні, в липні призвів до підвищення цін на хліб, що відобразилося на найбідніших верствах населення і вимагало негайних дій з боку влади. В.Червоний скористався цією нагодою, аби завдати їй дошкульного удару, і провів мітинг під стінами облдержадміністрації, присвячений питанню зростання цін на хліб [270, с.2]. 2 липня в Рівному відбулася зустріч керівництва обласної Ради народних депутатів та облдержадміністрації з головами міських та районних Рад, представниками Президента України в районах, місцевими керівниками партій і рухів. На ній В.Червонія було звинувачено у спекулюванні на темі хліба задля дискредитації влади. У відповідь останній заявив, що ув'язнення козаків Волинської Січі – це

переслідування національно-демократичних сил [67, с.1; 353, с.1]. Пізніше в інтерв'ю «Василишин та Прищепа знову підняли ціни на хліб» від 9 липня 1993 року, надрукованому у «Волині», він звинуватив їх в тому, що вони не тримають ціни на хліб, який, мовляв, стає недоступним для найбільш бідних верств населення. Водночас, за словами нардепа, все це відбувалося на фоні того, що міліція отримала додаткових 839 мільйонів карбованців з бюджету, а її обласний очільник П.Шапірко протягом року змінив погони майора на генерала, оскільки посприям закриттю справи про махінації у магазині «Рубін», до яких був причетний Р.Василишин [177, с.3].

Вступивши в конфронтацію з Р.Василишином, газетами «Діалог» і «Рівне вечірнє», В.Червоній і сам став об'єктом уваги з боку місцевих ЗМІ на предмет своєї біографії та джерел надходження матеріальних ресурсів, за допомогою яких вів свою політичну діяльність [326, с.2; 337, с.3]. Зокрема, в лютому 1994 р. у «Діалозі» була надрукована стаття «Сьогодні закриють «Діалог», а завтра – «Голос України»?», де містилися компрометуючі відомості з біографії народного депутата: будучи студентом, мав кримінальну справу за спекуляцію з іноземцями (Справа № 29/2480 від 15.09.80 р. в Київському МВС); на РВО «Азот» вимагав гроші у працівників і заволодів незаконно 600 крб; у 1984 році його звільнили з посади начальника зміни і перевели на посаду апаратника; у 1986-1988 рр. притягнувся до відповідальності за систематичне недобросовісне виконання обов'язків [168, с.2]. У газетних публікаціях, присвячених фінансовим операціям В.Червонія, частіше писалося про його зв'язки з Валерієм Коротковим (Еліксир), «Економ банком», а також торговим домом «Чумацький шлях» [273, с.1, 323, с.1]. Звинувачували нардепа і у спекуляціях нафтопродуктами [257, с.1]. Окремим пунктом йшлося про лобіювання ним інтересів «тіньових магнатів», які на аукціонах скуповували комунальну власність [281, с.5]. Під пильною увагою преси перебував не тільки нардеп; газети звернули увагу і на охоронців В.Червонія, проти яких порушили кримінальну справу за рекет в Острозі [143, с.2; 340, с.2].

Кримінальна справа у Сарнах, де 13 вересня 1993 судили членів «Волинської Січі», котрі демонтували пам'ятник Кузнецову в селі Кузмівка, завершилися насильством. Під час виїзду авто з затриманими натовп зупинив його, у справу втрутилися «беркутівці», які кийками розігнали людей, в ході сутички серед постраждалих виявилися і нардепи. М.Поровський стверджував, що він разом із В.Червонієм проводив депутатську зустріч, на що мав конституційне право. В той час як бійці «Беркуту» застосували насильство проти нього та інших людей [205, с.1; 360, с.1]. Він зазначив, що ніхто не заважав руху автомобіля з підсудними, як про це говорили міліціонери, тому і виправдання правоохоронців щодо причини застосування сили не витримувало жодної критики. Під час бійки міліціонери не зреагували на посвідчення М.Поровського та побили його, а коли депутат вимагав медичної допомоги, то йому її не надали. На вимогу скласти протокол побиття начальник відділу охорони громадського порядку УВС підполковник Б.Юра втік. Враховуючи все вищезазначене, нардеп вимагав провести розслідування і покарати винних [44, с.3]. Газета «Діалог» надрукувала свою версію подій, згідно якої В.Червоній та ще 50 «козаків» спробували звільнити засуджених і саме це стало причиною сутички з міліцією [179, с.1]. Таку ж позицію озвучили і представники силового відомства, зокрема, підтвердивши те, що В.Червоній та М.Поровський підбурювали людей до непокори та силових дій [102, с.1]. Полковник В.Ткаченко (перший заступник начальника Головного управління охорони громадського порядку МВС України) наголосив на тому, що під час суду на свідків А.Андрійчука та М.Трофимчука чинився психологічний тиск, а побиття було насправді спробою міліції розчистити дорогу для авто, яке мало вивезти підсудних. У відповідь натовп почав кидати у бік міліції каміння, пляшки та вимагати їх звільнення. Після того, як сутичка завершилася, В.Червоній очолив натовп і пройшов з ним містом [402, с.3]. Найбільш помірковану оцінку подіям 13 вересня дало «Рівне Вечірнє» в публікації «Спектакль у Сарнах – задоволені всі!». Тут йшлося про те, що обидві сторони вели себе так, що уникнути конфлікту не вдалося, і зазначалося адже дана подія була на руку НРУ: це був гучний інформаційний привід, в той час як тривала всеукраїнська кампанія за розпуск ВРУ та відставку уряду [343, с.2].

30 грудня 1993 р. київське радіо передало повідомлення прес-центру МВС, у якому йшлося про занепокоєння нагнітанням нездорової атмосфери навколо рівненської міліції народними депутатами України В.Червонієм та М.Поровським. Речники міліції висловили свою позицію у зверненні до Президента України, голови Верховної Ради, засобів масової інформації. Політики, на думку міліціонерів, спрямовували свої зусилля на підбурювання мешканців області до непокори місцевій владі. Тут стверджувалося, що шляхом фальсифікацій та підтасовки окремих фактів нардепи намагалися звинуватити особовий склад міліції у зраді інтересів українського народу. Згідно даних МВС, у 1992-1993 роках за участю цих народних депутатів відбулося 245 мітингів, з них 26 несанкціонованих. На охорону порядку цих мітингів було витрачено 12 346 людино-днів [101, с.1]. Ця необережна заява викликала бурхливу реакцію нардепів, оскільки підтвердила протиправне спостереження за політиками. Пізніше перший заступник міністра МВС В.Недригайло в офіційному листі попросив вибачення у В.Червонія та М.Поровського за протиправні дії генерала П.Шапінка, за вказівкою якого велися незаконні записи зустрічей з виборцями в с.Обарів, міському будинку культури та інших місцях [131, с.2].

Ще однією відповіддю на звернення міліціонерів була стаття «Тату, а він б'ється», опублікована в газеті «Волинь» від 7 січня 1994 року. Коментуючи її, В.Червоній зазначив: «Я і народний депутат Микола Поровський підняли питання про підбір кадрів у рівненському УВС, що здійснює П.Шапінко, який з допомогою «волохатої руки» за рік з майора став генералом міліції. Ми розповіли депутатам про наслідки такого підбору «кадрів»: садистське вбивство тучинськими міліціонерами громадянина Тетерюкова, грабунки білоруських громадян працівниками рівненського «Беркуту». П.Шапінко став начальником рівненського УВС не тому, що є професіоналом. Були більш гідні кандидати. Але у них не було в Києві тієї самої «руки». А в Шапінка була – це його родич (швагро), заступник міністра внутрішніх справ з кадрових питань Веніамін Георгійович Барташевич». Зі свого боку, М.Поровський зазначив, що у зв'язку з розповсюдженням прес-центру МВС України недостовірних відомостей про

нього та В.Червонія авторам пропонувалося у судовому порядку доводити своє твердження про заклики до силових дій проти існуючого в державі порядку, яке, нібито, прозвучало з вуст нардепів [173, с.2].

Щоб посилити ефект від своєї заяви, В.Червоній надіслав депутатський запит начальнику Управління СБУ в Рівненській області генералу І.Українському. В ньому нардеп просив надати йому матеріали у справі магазину «Рубін», які необхідні для подання депутатського запиту генеральному прокурору України, а також списки всіх керівників і громадян, що скуповували золото і зафіксовані в матеріалах справи та в ході слідства. Також опублікувати вказані списки в місцевій пресі. Керівник РКО НРУ вказував на можливий зв'язок між карколомною кар'єрою П.Шапірка та замовчуванням фактів відношення Р.Василишина до «золотої справи», пов'язаної з магазином «Рубін» [42, с.2].

У квітні з новою силою розгорівся конфлікт між представниками рівненських силових відомств та головою РКО НРУ. У своєму інтерв'ю на обласному радіо В.Червоній звинуватив генерала УВС П.Шапірка у тому, що останній разом зі своїми підлеглими керував організованою злочинністю, а прокурора рівненської області Й.Гузика – в тому, що він покривав злочинні дії голови агрофірми «Зоря» В.Плютинського (незаконний вивіз за кордон 36 тонн рейок під виглядом металобрухту) [73, с.2]. Через те, що до звинувачень не було додано ні фактів, ні скарги до прокуратури, Й.Гузик у заяві, опублікованій в газеті «Вісті Рівненщини» від 22 квітня 1994 року, вимагав від нардепа вибачень в десятиденний термін [45, с.5]. П.Шапірко також відреагував на виступ В.Червонія. Він заявив: така позиція керівника обласного Руху обумовлена тим, що міліція діяла в рамках закону і відмовлялася діяти так, як це було вигідно останньому. Генерал нагадав, що проти В.Червонія порушено три кримінальні справи, але притягнути його до відповідальності було неможливо, через те що генеральний прокурор не поспішав подавати до Верховної Ради клопотання про зняття недоторканості [135, с.1; 163, с.2; 191, с.2].

Незважаючи на результати виборів 1994 року, НРУ залишився в опозиції. Попри велику кількість обраних депутатів в обласну та міську ради Рівного, йому

не вдалося сформувати більшості, а обласну раду знову очолив опонент В.Червонія Р.Василишин. Тому після виборів акцент діяльності був переключений на вже звичне протистояння з комуністичною ідеологією та відродження пам'яті про учасників визвольних змагань. В Рівному 17 травня було демонтовано пам'ятник М.Кузнецову, якого апологети СРСР вважали героєм-розвідником, а національно-демократичні сили – терористом. 18 травня прихильники соціалістів і комуністів у відповідь провели мітинг. Вони вимагали відставки мера Рівного В.Мороза, скасування перейменування вулиць і розслідування за фактом демонтажу вищезгаданого пам'ятника [58, с.1]. Водночас членам Руху не вдалося досягнути очищення від радянської символіки міста Кузнецовська. В жовтні 1994 року тут була опублікована заява міської ради НРУ, в ній йшлося про неприпустимість збереження назви міста, оскільки М.Кузнецов у своїй діяльності був причетним до вбивств українських патріотів. Члени НРУ очікували повернення місту його історичної назви Вараш. Також фракція НРУ в міській раді була обурена тим, що на табличці, встановленій на місці майбутнього пам'ятника жертвам Другої світової війни, попри проголосоване рішення Кузнецовської міськради, була присвята М.Кузнецову [48, с.1].

Нові ходи у протистоянні голова облради – голова обласного НРУ відбулися восени 1994 року. За розпорядженням Р.Василишина була створена і працювала комісія з перевірки законності діяльності регіонального Фонду держмайна, її очолив Ю.Луценко. Комісія одразу ж знайшла у діяльності факти правопорушення. Однак, завдяки втручанням В.Червонія, керівника фонду В.Марчевському вдалося втриматися на посаді [121, с.1]. Вплив очільника НРУ на рішення облради часто був визначальним, на що звернула увагу журналістка газети «Рівне Вечірнє» В.Шах [412, с.1]. Попри поразку в облradі, Р.Василишину вдалося відстояти честь свого батька, якого В.Червоній назвав керівником Івано-Франківського відділення НКВД, у луцькому суді. Гроші за моральну шкоду Р.Василишин попросив передати дитячому будинку [39, с.2].

Значного розголосу набула справа, в якій В.Червоній виступив проти директора Дубенського м'ясокомбінату В.Барилова, в результаті чого проти

останнього було порушено кримінальну справу за фактом розкрадання в особливо великих розмірах [228, с.2]. На зборах м'ясокомбінату виступили В.Червоній та В.Марчевський (директор регіонального відділення Фонду державного майна України), які провели збори замість директора, головного інженера та бухгалтера, оскільки ті перебували під арештом. Збори, на яких були присутні 510 осіб, вирішили виключити з колективу колишніх орендаторів та директора В.Барилова, прийняли вимогу про відшкодування збитків, завданих підприємству. Були проведені вибори нового директора, на яких переміг С.Мельник [229, с.3].

Після того, як з ініціативи В.Червонія проти керівництва вищезазначеного підприємства (директора В.Барилова, головного інженера В.Зінкевича, головного бухгалтера М.Оксенчук) було порушено кримінальну справу № 80-36-94 «Розкрадання державного або колективного майна у особливо великих розмірах», вона згодом була закрита з формулюванням: «Враховуючи, що В.Барілов, В.Зінкевич та М.Оксенчук визнали себе винними, добровільно відшкодували завдані збитки, раніше до кримінальної відповідальності не притягалися, позитивно характеризуються по місцю проживання та діяльності, що в даний час вони в ОП «Дубенський м'ясокомбінат» не працюють і не заперечують про закриття кримінальної справи, їх дії втратили суспільну небезпеку...». На що В.Червоній передав у 1997 році матеріали на додаткове розслідування слідчим Генеральної прокуратури України з метою порушити щодо обвинувачених кримінальну справу по ст.86-1 КК України, притягнути їх до кримінальної відповідальності за даною статтею та вжити заходів для повного відшкодування завданих комбінату збитків [247, с.3]. Пізніше, 25 листопада цього року, на засіданні облради В.Червоній у своїй промові звинуватив президента ВАТ «Дубноцукор» Б.Корилкевича у тому, що через дружбу з керівництвом області він отримав премію у вигляді п'ятиповерхового готелю, який був приватизований за смішні гроші 75 — 78 тисяч грн., що назвав розкраданням майна. У відповідь Б.Корилкевич зауважив, що всі об'єкти, до яких «доклав рук» керівник обласного НРУ у м.Дубно – розвалені. У вказаному переліку значився також і м'ясокомбінат

[193, с.1]. В листопаді Дубенський м'ясокомбінат призупинив свою роботу через відсутність сировини [269, с.2].

На початку літа 1998 року розгорілося протистояння щодо особи директора «Дубенського м'ясокомбінату» П.Мельника, який був членом НРУ. У результаті різкого спаду виробництва на заводі та систематичної невиплати грошей, ігнорування законних вимог акціонерів у частині приведення установчих документів товариства у відповідність до закону, виник конфлікт. Рішенням правління С.Мельник був усунутий з посади голови правління. Вранці 6 липня 1998 року на прохідну заводу зайшли усунуті від обов'язків С.Мельник, начальник відділу кадрів Н.Волинець, В.Червоній та ще декілька людей. Вони зірвали замки з дверей кабінету начальника відділу кадрів і директора та забрали печатки й установчі документи підприємства. Працівники комбінату заблокували кабінет і просиділи там аж до 22.00, коли були повернуті печатки. Журналіст газети «Волинь» у публікації «Провокація» від 5 червня стверджував, що соціальний вибух спровокувало небажання голів колгоспів давати худобу на переробку [154, с.2; 211, с.1].

Судові позови між В.Червонієм і його соратниками, з одного боку, та Р.Василишином – з іншого, були перманентною ознакою боротьби між двома політичними таборами. Так, 7 квітня 1995 року відбувся суд за позовом голови Рівненської обласної Ради Р.Василишина до народного депутата від НРУ Р.Омельчука. Предметом судового розгляду була публікація у «Волині» статті останнього «Громадська думка ігнорована» – про порушення закону про вибори до місцевих рад, за яку автора і часопис позивачем було звинувачено у наклепі та порушенні його честі та гідності. В результаті було прийняте рішення позов відхилити [131, с.2]. Пізніше Р.Василишину вдалося виграти кілька справ проти керівника обласного НРУ, однак останній не поспішав дати спростування й ігнорував рішення судів та не відшкодував збитки [331, с.1; 370, с.7]. Водночас журналісти «Волині» звернули увагу на той факт, що захищати інтереси Р.Василишина у суді було призначено начальника юридичної служби облдержадміністрації В.Гаврилова. Згідно закону, підлеглий не міг представляти

інтереси свого керівника в суді за кошти платників податків [196, с.3]. Закінчився судовим позовом і конфлікт між В.Червонієм та Л.Самчуком у справі хуліганських дій, вчинених щодо останнього з боку нардепа 2 жовтня 1994 року. Через рік суд задовольнив скаргу Л.Самчука про образу честі та гідності на суму 50 мільйонів карбованців [95, с.1; 371, с.5].

Важливою складовою боротьби було фінансове становище різних політичних таборів. Аналізуючи критичний економічний стан області, у своєму інтерв'ю газеті «Волинь» В.Червоній вказував на те, що нестабільність значною мірою пов'язана з діяльністю комуністів, котрі мали 51 відсоток у Верховній Раді і протидіяли приватизації та стримували українських товаровиробників високими податками. Керівник обласного Руху припустив, що джерелом успішного комерційного старту фірми «Пульсар» були компартійні гроші, котрі прибули з Росії у вигляді пального. Ця фірма належала сину заступника голови обласної ради П.Прищепи і їй вдалося приватизувати частину «АЗОТу», де було налагоджено виробництво адипінової кислоти, і зробити значний капітал на цій операції. Водночас В.Червоній відзначив керівництво дубенського цукрозаводу, Оржівського ДОКу та рівненського заводу високовольтної апаратури, яким вдалося у важких економічних умовах зберегти виробництво [376, с.1-2]. Газета «Волинь» також опублікувала статтю, в якій звинувачувала одного з головних опонентів рівненського НРУ редактора «Рівне Вечірнє» М.Несенюка в тому, що той працював на сина П.Прищепи, керівника приватної фірми «Пульсар» [403, с.3]. Протиставляючи себе чиновникам, В.Червоній стверджував, що його фінансові можливості забезпечені жертвами підприємців, які були зацікавлені в його діяльності, на відміну від комуністів, котрі свої матеріальні статки забезпечували за рахунок державного бюджету [383, с.3].

Невдовзі на сесії облради розглядалося питання про посаду керівника регіонального відділення Фонду держмайна, оскільки врахували рішення комісії Верховної Ради про серйозні порушення у роботі Валерія Марчевського і рекомендацію переобрати його.

Було висунуто три кандидатури: заступника В.Марчевського Олексія Левицького, директора центру сертифікованих аукціонів Володимира Іванюка та радника облвиконкому Олексія Бориса. На час обговорення та голосування журналістів попросили вийти з зали. В результаті обговорення вирішено рекомендувати на затвердження сесії облради кандидатуру... Валерія Марчевського. Прокоментувати таке рішення члени комісії відмовилися, однак, враховуючи той факт, що останній був протеже В.Червонія, було зрозуміло: керівнику РКО НРУ вдалося досягнути компромісу щодо цієї посади зі своїми опонентами [137, с.1]. Пізніше в газеті «Рівне Вечірнє» було опубліковано статтю про продаж В.Марчевським з аукціону шести бензоколонок за дуже низьку ціну. Оскільки імена покупців керівник регіонального відділення фонду Держмайна відмовився називати, журналісти припускали, що вони пов'язані з В.Червонієм, який був присутнім на аукціоні [317, с.1].

На початку 1996 року активність керівника РКО НРУ викликала запитання у журналістів «Вечірнє Рівне». Зокрема, на їх думку, наслідком його діяльності було призначення В.Колесника генеральним директором заводу «Азот» [381, с.2]. Цей факт свідчив про впливовість фігури нардепа у Рівному, який починав свою кар'єру у стінах вказаного підприємства. В.Червоній був дуже чутливий до публікацій у місцевій пресі стосовно себе і численними судовими позовами захищав реноме. Він спрямував позов проти вказаної газети за публікацію недостовірної інформації. Суд присудив відповідачеві сплатити 100 млн.крб та опублікувати спростування [344, с.7]. Слід зазначити, що очільник обласного Руху виграв попередню судову справу проти цього видання на 500 млн.крб, однак редактор газети М.Несенюк перереєстрував її, змінивши назву на «Вечірнє Рівне» і таким чином ухилився від сплати вказаної вище суми. Виграв судове засідання керівник НРУ і у справі проти І.Дем'янюка. Останній у передачі обласного радіо від 26.02.1996 р. звинуватив В.Червонія у причетності до створення та банкрутства «Економбанку». Суд визнав безпідставність відповідних звинувачень, присудив стягнути 150 млн.крб з дирекції Рівненської радіотелекомпанії і 50 млн.крб з І.Дем'янюка. Третій судовий позов 23.02.1996

року В.Червоній подав у Рівненський міський суд проти газети «Рівне». Суд визнав, що редакцією було ображено позивача і присуджено надрукувати спростування, а також виплатити позивачеві 400 млн.крб від редакції та 100 млн.крб від автора публікації [111, с.7].

Крім судових позовів, члени НРУ працювали також і на поширення свого впливу серед електорату. Так, одним з кроків було позбавлення місцевої влади монополії на вручення відзнак ветеранам Другої світової війни. Для цього було розроблено медаль НРУ «Учасникові Другої світової війни». Ця відзнака була затверджена і через те, що багато ветеранів не отримали медалей СРСР через свій особливий статус. Зокрема, в цю категорію потрапили вояки УПА та в'язні радянських концтаборів. Так, наприклад, 31 березня 1996 р. в залі засідань Радивилівської районної Ради відбулося вручення пам'ятних відзнак НРУ учасникам Другої світової війни. Нагороди колишнім воякам УПА особисто вручив В.Червоній [159, с.3]. Вдруге подібне масове відзначення було здійснено в Рівному 16 квітня 1996р. коли відбулися дві події, організовані РКО НРУ: антикомуністична маніфестація, в якій взяли участь кілька тисяч осіб, та вручення борцям за волю України медалей Народного Руху України. На мітингу, за ініціативи С.Олексюка, було прийнято звернення до президента Л.Кучми з вимогою заборонити діяльність Комуністичної партії України. Потім в рівненському драмтеатрі було вручено 126 пам'ятних нагород, значну частину з яких родичам загиблих під час війни [123, с.1; 319, с.2]. Між іншим, на мітингу з вуст керівника РКО НРУ прозвучала гостра критика на адресу обласного керівництва [285, с.2].

9 травня 1996 р. лише завдяки кордону міліції, що роз'єднав комуністів та рухівців, вдалось уникнути сутичок на параді, присвяченому дню Перемоги [187, с.1; 230, с.1]. Продовженням антикомуністичної кампанії стали громадські історико-правові слухання «Що принесли ВКП(б) та КП(б)У населенню Рівненщини в 1939-1941 рр», які відбулися 9 червня в залі Рівненського міського Будинку культури. З доповіддю виступив доцент Української державної академії водного господарства Й.Пацула. Згідно його оцінок, за даний термін було

депортовано близько 250 тис. осіб, знищено церкви, громадські об'єднання та їх лідерів. Підсумком проведених слухань була резолюція визнати діяльність компартії злочинною [164, с.2].

Улітку 1996 року через чутки про зміщення голови ОДА Р.Василишина розпочалася кампанія щодо підтримки В.Червонія на заміщення даної вакансії [128, с.1]. Союзники голови РКО НРУ прийняли звернення до Л.Кучми щодо ротації на посту голови РОДА у зв'язку з поглибленням економічної кризи, відповідальним за яку в області, на думку його авторів, був Р.Василишин. Альтернативою останньому на посаді голови Рівненської державної адміністрації вони бачили В.Червонія. Звернення підписали: С.Олексіюк (депутат обласної ради від НРУ), Ю.Бідюк (депутат міської ради), І.Кур'янік (депутат обласної ради від УРП), І.Турко (депутат міської ради), М.Рудик (Товариство політв'язнів та репресованих), А.Чеснокова (обласна організація солдатських матерів, депутат міської ради), М.Шкугра (Братство вояків ОУН-УПА), В.Рудюк (українське козацтво «Волинська Січ»), П.Мигірін (Товариство «Україна»), Б.Степанишин (професор, почесний голова Рівненського товариства «Просвіта»), о.П.Швець (Єпархіальна рада Рівненсько-Острозької єпархії УПЦ), Ю.Велігурський (Братство св. Апостола Андрія Первозваного), М.Карпюк (Українська національна асамблея), Л.Матюшенко (обласне педагогічне товариство ім. Г.Ващенко) [271, с.1].

Загалом, НРУ та інші партії національно-демократичного напрямку вимагали значної ротації кадрів. 7 липня 1996 р. відбувся мітинг, скликаний крайовими організаціями НРУ та УРП. На ньому виступили голова УРП Б.Ярошинський, депутат обласної Ради, голова обласної організації УРП І.Кур'янік, голова комітету солдатських матерів А.Чеснокова, голова РКО НРУ В.Червоній та депутат обласної ради С.Олексіюк. В прийнятій на мітингу ухвалі було вказано на той факт, що 56,9 % підприємств області скоротили випуск продукції, виробництво споживчих товарів зменшилося на 33,1% у порівнянні з тим же періодом минулого року, на 26 % впало виробництво м'яса, на 17 % – молока, на 11 % – яєць. Учасники мітингу-протесту вимагали:

- негайно усунути від влади Р.Василишина, П.Прищепу, Ю.Луценка, В.Кроку, І.Шапрана, Г.Бенедищука, В.Мороза, В.Мазурка, В.Катишева, Д.Жаворонкова як нездатних виконувати свої обов'язки;

- у місячний термін ліквідувати заборгованість по виплаті заробітної плати як у бюджетній, так і у виробничій сферах;

- негайно відновити виплату допомоги по безробіттю та розробити дієву програму створення робочих місць і організації громадських робіт;

- спростити систему надання субсидій на житлово-комунальні послуги до такого стану, щоб людина витрачала на їх оформлення не більше одного дня;

- змінити несприятливий графік роботи державних і комунальних установ таким чином, аби він не співпадав з робочим часом;

- налагодити систематичне прибирання вулиць, ринків, місць відпочинку та ліквідувати стихійні сміттєзвалища;

- вжити заходів щодо захисту Басівкутського водоймища від можливих забруднень, відновити природоохоронну смугу навколо нього [258, с.1].

Незважаючи на те, що кампанія, спрямована проти Р.Василишина, не досягла успіху, журналіст «Волині» звинуватив останнього у витраті бюджетних коштів, призначених чорнобильцям, на побудову елітного готелю в с.Ясені Рожатинського району Івано-Франківської області [392, с.2].

На початку літа Здолбунівська районна організація НРУ подала інформацію в газети «Нове життя» та «Волинь» про зловживання службовим становищем начальника пожежної частини майора О.Людвіка. В районному управлінні внутрішніх справ була проведена перевірка викладених фактів і наказом №241 від 21 червня 1996 року фігуранта кримінальних справ звільнили з посади за зловживання службовим становищем [275, с.2]. Восени Здолбунівський районний осередок НРУ продовжив боротьбу проти корупції місцевих чиновників. Його голова С.Ніколіна звинуватила двох посадових осіб Здолбунівської міської ради О.Корнійчука та Н.Рачинську у вимаганні хабарів та перевищенні своїх службових повноважень [51, с.2]. Дісталось і меру Здолбунова Є.Коцюбинському, який не справлявся із господарськими обов'язками, а також прикривав

архітектора О.Корнійчука і свого заступника Н.Рачинську, котрих раніше було звинувачено в корупції. Враховуючи ці факти, міська організація НРУ 24 вересня провела пікетування міськради [329, с.4].

Попри відсутність видимих успіхів у боротьбі з Р.Василишином рухівці методично продовжували кампанію щодо його дискредитації. Публікація в газеті «Волинь» від 7 лютого 1997 року була присвячена корупційній діяльності голови РОДА, який, згідно інформації журналістів, за роки перебування при владі змінив три квартири, здобув три військові звання, розпочав будівництво санаторного комплексу в рідному селі за рахунок Рівненської області, був директором радянсько-австрійського підприємства [255, с.1]. 13 лютого РКО НРУ провела всеукраїнську акцію «Зарплата», в ході якої було розповсюджено 50 тисяч листівок із заявою Президії Центрального Проводу Народного Руху України з приводу невивплати заробітної плати працівникам освіти, культури медицини. В.Чорновіл направив заяву президенту з рекомендацією призначення лідера РКО НРУ головою Рівненської обласної адміністрації. Таку ж заяву до голови держави підписали члени громадських організацій та партій, наближених до НРУ [261, с.1].

Пізніше Народний Рух України ініціював подання позовів до суду в разі невивплати заробітної плати керівниками підприємств робітникам. В рамках програми «Зарплата» здійснювалася кампанія проти «червоних директорів», які були звинувачені в некомпетентності і неспроможності працювати в умовах ринкової економіки та переховуванні коштів від зовнішньоекономічної діяльності в закордонних банках [100, с.2].

У квітні 1997 року головний прокурор Рівненської області порушив проти НРУ кримінальну справу N 70/6-97 за фактом розповсюдження листівки, в якій Р.Василишина було звинувачено в розкраданні чорнобильських коштів. Редакція «Волині» апелювала до того факту, що розслідування велося на замовлення Р.Василишина і було оперативним, тоді як реакції на понад 20 звернень В.Червонія з боку прокуратури не було. Головний прокурор області В.Мандрикін

надіслав запит, в якому вимагав надати йому партійні документи внутрішнього користування. На це С.Олексіюк (Голова Управи РКО НРУ) дав таку відповідь:

«1. Положення про Рівненську крайову Раду Руху не існує в природі – всі члени НРУ керуються тільки Статутом НРУ.

2. Статут Рівненської крайової організації НРУ зареєстрований і знаходиться в обласному управлінні юстиції.

3. Статут газети «Волинь» знаходиться у виконавчому комітеті Рівненської міської Ради.

4. Протоколи засідань Проводу РКО НРУ знаходяться у голови РКО НРУ, народного депутата України В.Червонія.

5. Членів Проводу Рівненської крайової організації НРУ знає вся область, їх список був десятки разів був надрукований у засобах масової інформації, в т.ч. і в газеті «Волинь»» [377, с.1].

У відповідь представники НРУ провели пікетування обласної прокуратури з вимогою відставки В.Мандрикіна за кримінальну справу проти НРУ [404, с.1].

Не забували рухівці і про своїх традиційних противників. 18 березня 1997 року соціалісти спробували провести мітинг в центрі м.Рівне, однак члени НРУ психологічним тиском змусили їх покинути майдан Незалежності [284, с.1]. Пізніше В.Червоній стверджував, що соціалісти мають малий рейтинг в області. Свідченням цього було те, що він без проблем відтіснив прихильників лівих сил з майдану Незалежності і після цього провів свій мітинг [72, с.3]. Натомість, коли соціалісти подали в суд на дії членів НРУ, Б.Гринчук в своїй публікації у газеті «Волинь» зазначив: трактування подій, як напад, є значним перебільшенням, а поведінка рухівців була спричинена антидержавним мітингом В.Луценка та його прихильників [244, с.3]. Журналіста «Волині» обурило те, що всі місцеві ЗМІ засудили події 18 березня, зокрема газети «Рівне», «Зміна», «Дзвін», «Червоний Прапор», а також В.Ковтунець і П.Українець [249, с.2].

Редактор газети «Вечірнє Рівне» М.Несенюк у публікації «Боротьбу за наші голоси почали з пенсіонерів» від 22 березня 1997 року написав, що значною мірою ключем до проведення силових акцій В.Червонієм була наявність

активісток пенсійного віку та молодиків спортивної зовнішності, які підтримували будь-які його резолюції та часто вчиняли протиправні дії, на що закривала очі міліція, побоюючись народного депутата [335, с.1]. Також у газеті «Вечірнє Рівне» з'явилася публікація, в якій стверджувалося, що звернення до Президента України з підписами політичних і громадських організацій на підтримку В.Червонія від Дубенського району на посаду голови облдержадміністрації містило сфальсифіковані підписи. Наприклад, голови обласної організації ДемПУ М.Панащука, який надіслав про це заяву в місцеву пресу. Про свою непричетність заявило і центральне керівництво УРП в особі її голови Б.Ярошинського, бо до нього навіть не надходило звернення претендентів, хоча місцеві республіканці, на відміну від керівництва, підтримали кандидатуру В.Червонія [243, с.1].

Голова Управи РКО НРУ С.Олексіюк подав заяву на проведення мітингу-панахиди на Театральній площі м.Рівне 22 червня 1997 року голові міської ради В.Морозу. На що той не дав згоди, мотивуючи це тим, що у міській раді велася робота щодо встановлення меморіальної дошки в цьому місці і що пам'ять українських патріотів не повинна використовуватися в політичних цілях окремої політичної партії. Це викликало обурення С.Олексіюка, який звернувся до 39 статті Конституції України, в якій було зазначено, що обмеження проведення масових заходів може встановлюватися лише судом з метою запобігання заворушенням і злочинам [139, с.2].

5 листопада 1997 року члени НРУ не дали провести збори комуністам з нагоди річниці жовтневого перевороту, заблокувавши двері в кінотеатрі «Україна». На це міліція відреагувала силою, кілька осіб було притягнуто до адміністративної відповідальності за опір міліції. Через два дні на заклик В.Червонія невдоволені діями міліції заблокували двері УВС [266, с.1]. Комуністи від публічного святкування вищезазначеної події відмовилися [301, с.2].

У липні всі найбільші партії взяли участь у «круглому столі», ініційованому обласною радою. Участь у ньому брали і представники НРУ [321, с.1]. На наступній зустрічі, що відбулася у серпні, представництво Руху було відсутнє. На

ній не обійшлося без критики: представники демпартії М.Панащук та М.Назарук стверджували, що обласний НРУ нічого, окрім освячення хрестів та могил, не робить [254, с.1].

У листопаді відбулося традиційне протистояння між членами НРУ та представниками лівих сил в обласному центрі. В приміщенні кінотеатру «Україна» відбулися сутички між представниками обох політичних сил. Аби припинити сутичку, у справу втрутилися «беркутівці» і стали живим щитом між сторонами конфлікту [256, с.1; 293, с.1].

Від початку каденції 1998 року у Рівненській міській раді почалося гостре протистояння між мером і фракцією НРУ. На перших двох засіданнях ніяк не могли затвердити виконавчий комітет міської ради. Рух запропонував 4 кандидатури, але міський голова В.Чайка відмовився затверджувати «надто політизованого» члена НРУ С.Олексюка. Рухівська фракція пішла на принцип, знявши усі кандидатури. Скориставшись моментом і знехтувавши рішенням «побратимів», четвертий у списку фракції Б.Блащук запропонував свою кандидатуру і його затвердили [369, с.1]. Таким чином міська влада зменшила вплив НРУ на прийняття рішень у міськраді.

Після першої сесії міської ради керівник РКО НРУ В.Червоній зазначив, що його партія результатами сесії не може бути задоволена. Хоча він прогнозував, що ситуація мала бути саме такою. Через те, що НРУ мав лише 20 з 60 депутатів в облраді, аграрна партія фактично залишилася при владі, посадивши в крісло голови ради цукрового магната Б. Корилкевича. Водночас фракція Народного Руху України в Рівненській міській раді складала 22 з 52 депутатів. На першій сесії депутати від НРУ ініціювали та провели рішення про святкування дня міста 14 жовтня, що збігалось з днем Покрови. Також міська рада проголосувала за те, аби депутати на рівні з міським головою могли вносити кандидатури на посади керівників комісій [217, с.1].

Восени у міській раді загострилося протистояння між міським головою В.Чайкою та рухівцями. В.Червоній і група депутатів від НРУ зірвали підписання між м.Рівне та ірландською фірмою «Ewicol» договору на суму 60 млн. доларів

під заставу комунального майна, оскільки, В.Чайка не надав додатків до договору. Це стало підставою для звинувачення міського голови у приховуванні корупційних схем [251, с.3]. У відповідь у лютому 1999 року депутатська комісія підготувала рішення приватизаційних конкурсів та заміну їх на аукціони, однак проти даного кроку виступили В.Чайка та його заступник В.Саєнко [351, с.3]. Таким чином, «війна» між НРУ та міською владою Рівного залишалася актуальною протягом 90-х років ХХ ст.

Висновки

Отже, від часу свого утворення Народний Рух перебував під постійним тиском з боку комуністичної влади, що не бажала втратити вплив через появу альтернативної громадської сили, яка швидко набувала популярності на фоні розчарування населення області здатністю компартії виконувати свої соціально-економічні програми. Щоб зберегти монополію на владу, представники номенклатури запустили кампанію з дискредитації своїх опонентів у ЗМІ та, використовуючи силові відомства, піддавали постійному психологічному тиску активістів НРУ. Водночас вони не могли використати увесь репресивний потенціал держави проти своїх опонентів, оскільки політика «гласності та плюралізму», проголошена генсеком ЦК КПРС М.Горбачовим, не передбачала повернення до сталінських методів. Таким чином, тиск, що чинився на НРУ та інші громадські організації, не міг зламати опір, а тільки підвищував його. Такий стан речей не міг зберігатися довго і врешті-решт саме комуністична система зламалася під тиском економічних та політичних негараздів. Водночас ця перемога не стала перемогою в повному значенні, оскільки не забезпечила рухівцям всієї повноти влади, а номенклатурі вдалося зберегти себе в становищі еліти.

У 1992 році був нетривалий період, коли представники влади йшли на співпрацю, і не останню роль в призначенні представником Президента Р.Василишина відіграв саме В.Червоній, однак вже через кілька місяців історія з

Воскресенським собором ознаменувала новий тривалий етап протистояння між місцевими чиновниками та ЗМІ і членами НРУ. Це протистояння з перемінним успіхом велося до кінця 90-х років. Варто підкреслити, що будуючи організацію авторитарного типу, В.Червоній часто своїми методами створював ворогів там, де могли б бути його союзники. Він почувався комфортно у «чорно-білому» світі і сам шукав поєдинків, часто провокуючи опонентів, оскільки звик діяти і перемагати саме у силових протистояннях. Разом з тим, за час перебування на посаді керівника РКО НРУ В.Червонія Рух був найпомітнішою політсилою області, з якою доводилося рахуватися всім.

Саме активні дії та постійні скандали дозволяли НРУ тримати у постійній мобілізації своїх активістів і прихильників, що на кожних виборах конвертувалося у частку від владних повноважень.

Розділ 4. Участь у виборчих перегонах

4.1. Заходи, спрямовані на популяризацію Руху

Важливою складовою боротьби з комуністичною системою було змагання за увагу суспільства до проблем, озвучених лідерами НРУ. Інструментом її привернення стали масові акції, критерієм їх якості – результат участі у виборах до рад усіх рівнів. Також масові заходи були виразником актуальності програми НРУ для мешканців області.

Першою подією, на якій проявили себе рухівці, було відзначення чергової річниці битви під Берестечком 1651 р. В червні 1989 р. за участі активістів Руху і ТУМ у с. Пляшева відбулося вшанування полеглих у ній козаків. Уперше учасниками мітингу підняли національні синьо-жовті прапори. Василь Василюк у своїх спогадах так охарактеризував цю подію: «Настав червень 1989 року, ми почали активно готуватися до дня вшанування українських козаків, полеглих біля Берестечка. Головне завдання – вперше на Рівненщині підняття жовто-блакитного прапора. Автобус прибуває до Пляшевої – кордон міліції, взагалі, її тут дуже багато. Наближаємось до кордону міліції і помічаємо, що з західної сторони йде колона зі Львова, Івано-Франківська, Тернополя. Вже легше – ми не одні. Перший контакт з міліцією. Тріщать піджаки, блузки, вистрілюють гудзики. Невелике сум'яття. Василь Червоний із мегафоном закликає до активних дій. Ще зусилля – і міліція позаду. І на перехресті доріг об'єднуються дві колони – Рівненська і Львівська. Тепер ніхто вже нас не зупинить. Колись мені один чоловік казав: «Що ви там в Русі збираєтесь, шепочетесь, а спробуйте підняти жовто-блакитні прапори, тоді я побачу, що ви за герої». Першим прапор підняв Олександр Веремчук, тодішній лікар онкодиспансеру, а підтримав його колега по професії Любомир Олексюк. Вони не побоялися в разі провалу занепасти свою кар'єру, а то й життя. Істинні патріоти» [204, с.32]. Чималого резонансу в місцевих ЗМІ отримала поява громадських активістів під час акції поблизу Берестечка в кінці червня 1989 р. з жовто-блакитними прапорами. З цього приводу в газеті рівненського комсомолу

«Зміна» разом із звітом про святкування річниці Берестецької битви зазначалося: «Учасникам мітингу була не зовсім зрозумілою поява груп зі Львова і Ровно з жовто-блакитними прапорами, бо багато хто, насамперед з місцевих старожилів, не забули, що ці знамена заплямовані кров'ю жертв бандерівського терору на західноукраїнських землях у 40-ві роки». При цьому нічого не було написано про чисельність демонстрантів та арешти їх лідерів. Разом з описом акції журналісти розмежовували чисельний народний мітинг та осіб з жовто-блакитними прапорами. Організатори підняття прапорів В.Червоний, О.Новак, В.Шкуратюк, І.Дем'янюк пізніше були притягнуті до адміністративної відповідальності [78, с.1].

Керівники Руху, бачачи, що населення області, незадоволене соціально-економічним станом, схильне до протестів, використали цей фактор 26 серпня 1989 року на стадіоні с. Зоря Рівненського району відбувся 5-тисячний мітинг під гаслом «Народний Рух та Перебудова». Його ініціаторами були активісти НРУ Зорі та Клевая. На ньому обговорили питання, що стосувалися економічного, екологічного становища навколишніх населених пунктів, їхнього культурного та громадського життя. Гострій критиці було піддано керівництво агрофірми «Зоря комунізму» та Зорянської Ради народних депутатів, відмічено різкий контраст у розвитку с. Зоря поряд з навколишніми селами, засуджено курс на створення показових господарств і населених пунктів за рахунок багатьох інших [205, с.385].

Користуючись відносною близькістю електростанції до обласного центру, рухівці Рівненщини долучалися до акцій екологічного змісту поблизу Хмельницької АЕС. Зокрема, 27 серпня у м. Нетішин Славутського району Хмельницької області відбувся загальноукраїнський екологічний мітинг, ініціаторами якого були місцеві осередки НРУ та ТУМ. На ньому обговорили екологічні питання у зв'язку з будівництвом АЕС та засудили політику Мінатоменерго, що не рахувалося з думкою місцевого населення. Рухівці з Рівного розгорнули 19 синьо-жовтих прапорів [5, арк.129-130; 75, с.2].

Регіональні осередки того ж дня долучилися до акції вшанування жертв Голодомору та сталінських репресій. Наприклад, у Корці з ініціативи місцевого

осередку НРУ відбувся мітинг. Величезний чорний стенд з зображенням хреста, біля якого Матір-Україна з вмираючою дитиною, символізував трагічну долю українського народу. Виступаючі засудили сталінську політику геноциду, спрямовану проти нього [77, с.1]. Подібний захід було проведено також у Костополі. Кожний наступний захід розширював рухівську географію. Лідери НРУ, враховуюючи незадоволення суспільства, намагалися використовувати всі можливі приводи, щоб показати нездатність влади вирішувати поточні завдання.

Важливим з ідеологічного аспекту був листопад 1989 року. На нього припадало одне з найбільших комуністичних свят – чергова річниця «Жовтневої революції». Аби перехопити ініціативу, лідери НРУ вирішили вперше на Рівненщині відзначити проголошення III універсалу УНР і згадати жертв сталінських репресій. 4 листопада активісти Руху, УГС, ТУМ, груп «Совість», «Вибір» та «Альтернатива» організували в Рівному біля Свято-Воскресенського собору вшанування пам'яті жертв Голодомору. Майдан коло собору був заповнений сотнями людей, розгорнуто і встановлено стенди та плакати про цей жахливий злочин тоталітарної комуністичної системи. В соборі була відслужена панахида пам'яті його жертв. Люди на вулицях запалили сотні свічок. Заходи очолювали О.Новак, В.Шкуратюк, В.Федорець [426, с.163].

У відповідь на звинувачення компартійних чиновників, у тому що НРУ – націоналістична сила, 5 листопада у Рівному, на майдані біля Пагорба Слави, відбувся мітинг з питань міжнаціональних відносин. Виступаючі члени НРУ Ю.Духанов (с.Зоря), О.Бородін (РЗВА), М.Ребров (РЗТА) засудили злочинну практику злиття націй, спроби реакційних сил розпалити міжнаціональну ворожнечу. Були висловлені вимоги скасувати рішення суду над М.Поровським, В.Червонієм, І.Дем'янюком, відпустити їх на волю, притягнути до відповідальності посадових осіб, винних у побитті людей міліцією 30 жовтня 1989 року [181, с.1].

Наступний захід знову змінив тематику. З метою активізації потенційних виборців у Рівному було вирішено організувати відзначення міжнародного дня прав людини. Організаційною підготовкою займалися О.Новак, В.Шкуратюк і лідер групи «Совість» В.Федорець. Функціонери УГС і НРУ подали 6 заявок (2 від УГС і

4 від НРУ) у Рівненський міськвиконком на проведення мітингу, проте дозволу не одержали. Тоді керівництво НРУ і УГС вирішило провести захід у більш поміркованій формі так званого «гайд-парку». 10 грудня 1989 р. майдан біля Свято-Воскресенського собору з 12 години і до вечора був заповнений людьми. Сюди зійшлися сотні активістів УГС, НРУ, ТУМ, груп «Совість», «Альтернатива», «Вибір» та їх симпатики. Були виставлені стенди, плакати, гасла з питань дотримання прав людини в СРСР і в УРСР, засудження тоталітарного режиму, екологічного стану. Проводився збір підписів за відміну статті 6 Конституції СРСР про керівну і спрямовуючу роль КПРС, на підтримку Маніфесту, написаного академіком А.Сахаровим, за звільнення українського політв'язня Б.Климчака. Хоча мітингу як такого не було, безперервно велась усна агітація. Незважаючи на мороз, за день на майдані побувало багато тисяч людей. Міська влада та міліція не наважилися застосувати силу і розігнати зібрання [426, с.165].

Не даючи дозвіл на проведення мітингів, місцева влада розраховувала позбавити НРУ можливості комунікації з виборцями. 15 грудня група рухівців на чолі з В.Кушніром і М.Шерманом пікетувала міськвиконком з вимогою надати право на проведення мітингу. На переговори з пікетниками виходив заступник його голови А.Токовий. Через два дні у Рівному відбувся мітинг з питань прав людини й екології, в якому взяло участь до п'яти тисяч осіб. Міськвиконком дав дозвіл на його проведення лише в останній момент, коли було ясно, що він відбудеться за будь-яких умов. Присутні на ньому вшанували померлого напередодні народного депутата СРСР А.Сахарова. Виступили активісти РФ УГС В.Шкуратюк, І.Дем'янюк, В.Прохоренко, керівники РРО НРУ М.Поровський, В.Червоній, В.Пилипчук, активісти Руху робітник М.Ребров, лікарі О.Веремчук та С.Зінкевич, керівники рухівських організацій Р.Омельчук з Кузнецовська, Ф.Курмаш з Корця, М.Руцький з Нетішина, голова Хмельницького обласного Руху Б.Гірняк, а також інженер В.Шліхта.

Того ж дня в Здолбунові відбувся мітинг, в якому взяло участь 3 тисячі осіб. На ньому було засуджено політику мінатоменерго. Виступили провідники Руху, «Зеленого світу», та УГС. Учасники прийняли резолюцію, що стосувалася питань

екології, припинення будівництва Хмельницької і Рівненської АЕС, проведення всенародного референдуму щодо доцільності будівництва атомних станцій в Україні. Окремим пунктом, як доповнення до резолюції, було висловлено недовіру уряду УРСР і вимогу відставки Голови Президії Верховної Ради УРСР В.Шевченко в зв'язку з катастрофічним екологічним становищем в Україні [77, с.1].

На активність рухівських лідерів влада реагувала постфактум. Гостро стояло питання про постійний тиск з боку силових структур на керівників та активістів НРУ. 19 грудня на власних квартирах були заарештовані М.Поровський та П.Заєць за звинуваченням у порушенні закону про вибори народних депутатів СРСР.

Те, що важливим чинником формування громадської думки та підтримки активності членства провід НРУ вважав проведення масових акцій, свідчила статистика. За даними компартії, у 1989 році НРУ та інші громадські організації провели 1565 масових заходів, з яких 732 були несанкціоновані. У них взяло участь близько 2 млн осіб [36, арк.54]. Такі заходи мали показати силу та єдність громадян в боротьбі за демократичні перетворення в УРСР.

Однак, цього було недостатньо, не вистачало заходу, що показав би всеукраїнський масштаб діяльності Руху. 16 грудня відбулася 2 сесія Великої Ради НРУ за перебудову. Вона прийняла рішення про проведення Ланцюга Єднання, що мав пролягти через міста: Кременець, Дубно, Рівне, Гощу, Корець, Новоград-Волинський по автотрасі з 13-ї по 14-ту години 21 січня 1990 року.

З цього приводу для відпрацювання конкретних питань на Рівненщину два рази приїжджав голова Секретаріату Руху і УГС М.Горинь. 1 січня під виглядом святкування Нового Року він провів міжобласну нараду з підготовки та проведення Ланцюга Єднання. У ній взяли участь представники Рівненської, Львівської, Тернопільської, Волинської, Житомирської областей.

Зранку 21 січня рівненський десант автомобілями відбув з міста на Житомирщину. В той же час до Рівного прибули 500 членів Руху й УГС з Тернополя та до 200 осіб – зі Львова. Зусиллями місцевих національно-демократичних сил повністю було перекрито ділянки на трасі Дубно – Рівне – Гоща – Корець – Новоград-Волинський та 60-кілометрову ділянку до Кам'яного

Майдану на Житомирщині. Учасники акції розгорнули жовто-блакитні прапори, утворили суцільний живий ланцюг, у містах були проведені мітинги, роз'яснювальна робота, присвячені єднанню УНР і ЗУНР [205, с.167]. Зі спогадів Богдана Дідича про цю подію: «День 21 січня 1990 року уславився живим ланцюгом єднання українських земель від Львова до Києва. Костопільській організації випало перекрити частину дороги за Новоград-Волинським Житомирської області. Ми серйозно готувалися до цієї акції, вчасно подали заявку в автопарк щодо виділення двох автобусів. Однак за вказівкою обкому та райкому автопідприємствам було заборонено виділяти автобуси на замовлення Руху. Ми вимушені були діставатися своїм, п'ятьма легковими автомобілями. Це були незабутні моменти. Їхали фури з Польщі, Чехословаччини, Німеччини і сигналили, вітаючи нас і нашу акцію. Серед зустрічних перехожих – або радісні, відкриті, усміхнені обличчя, або ж перелякані очі, відведені погляди» [204, с.35].

Ця подія відображена також у спогадах М.Бендюка: «КДБ намагалося не допустити проведення цієї акції, тому його керівництво віддало наказ різними методами нейтралізувати активістів-рухівців. На той час я був головою Острозької організації Народного Руху України, тому й повинен був координувати проведення цієї акції. Всі агітаційні матеріали та прапори передавалися з Рівного через мене, Мельничука Михайла та Криницького Володимира.

Знайомі з воєнкомату повідомили, що мене планують забрати в «партизани». Тому, щоб уникнути цього, я ліг в хірургічне відділення районної лікарні. Ще до операції я встановив над своїм ліжком великий синьо-жовтий прапор. Райлікарня перетворилася на координаційний центр по проведенню акції злуки УНР та ЗУНР, звідти ж роздавалися листівки та прапори головам осередків, які вже в той час існували в багатьох селах» [29].

Після проведення Живого Ланцюга в Рівному, на майдані біля Пагорба Слави, відбувся мітинг. Туди зійшлося з самого міста та з'їхалось з траси Київ-Львів до 20 тис. осіб, які брали участь у Ланцюгу. Мітинг розпочався з молебню, який провів священник Сергій Кульчинський. Тут виступили М.Поровський,

В.Червоній, О.Новак, В.Шкуратюк, І.Дем'янюк, Б.Степанишин, В.Пилипчук та інші керівники Руху й УГС. Вони розповіли, як відбулася акція в різних населених пунктах Рівненщини і Житомирщини, закликали до єдності у боротьбі за демократію та незалежність України.

У звіті про події 21 січня 1990 року перший секретар Рівненського обкому КПУ П.Прищепа, посилаючись на партійні джерела, вказав: «Всього в живому ланцюгу на території області взяло участь 8,5 тисяч осіб, в тому числі понад 3 тисячі жителів Волинської області, 3 тисячі – Тернопільської та 700 – Львівської. Насиченість акції була нерівномірною і становила від 1 до 100 метрів. Вжито заходи, щоб позбавити учасників акції можливості використати громадський транспорт».

Він зазначив також, що до цього часу відсутня єдина, науково вивірена точка зору на історію України в 1917-1939 років. Цією проблематикою не володіє не лише широкий партійний актив, а й переважна більшість фахівців, викладачів суспільних дисциплін та історії.

Після участі в акції її учасники провели короткочасові мітинги в с.Смига – 120 осіб, м.Дубно – 150 осіб, Корець – 200 осіб, Рівне – близько 3 тисяч осіб [36, арк.33-35].

21 лютого 1990 року у Здолбунові відбувся 7-тисячний мітинг, на цей раз дозволений владою. Виступаючи – члени НРУ, ТУМ, УГС обговорили політичне становище, питання екології і прав людини. Його учасники прийняли резолюцію про політичну недовіру Рівненському обкому і Здолбунівському райкому КПУ та вимогу негайної відставки членів бюро обкому та райкому. Вони засудили махінації виборчої комісії і зажадали негайної реєстрації демократичних кандидатів. Після мітингу під спів національного гімну «Ще не вмерла Україна» на привокзальній площі був встановлений 8-ми метровий флагшток з національним блакитно-жовтим прапором [426, с.166].

Весною 1990 р. демократичні сили Рівненщини провели заходи, присвячені черговій річниці вибуху на Чорнобильській АЕС, які було розпочато з організації десанту до Нетішина, де керівництво Хмельницької АЕС збиралось завантажувати

ядерне паливо в її енергоблок. Сюди прибули чисельні делегації з Рівного, Острога, Здолбунова, Дубна, Корця, Гощі, Житомирщини, Тернопільщини, Волині і деяких районів Хмельниччини на чолі з депутатами Рад різних рівнів та активістами Руху, УГС, ТУМ, «Зеленого світу» тощо. Учасники заходів, яких зібралось до 10 тисяч, провели маніфестацію, пікетування ХАЕС і мітинг біля головного корпусу її управління.

На більшості підприємств, установ, організацій, навчальних закладів Рівного та районів області в першій половині дня 26 квітня були проведені різноманітні заходи. На них виступали як керівники, так і активісти Руху й УГС, інших демократичних організацій, які критикували владу. В Рівному на ряді підприємств, зокрема «Газотроні», РЗТА, Льонокомбінаті, фабриці нетканих матеріалів, РЗВА, «Азоті», «Союзучприладі», деяких будівельних організаціях, «Агропроект», «Укркомунремдорпроект», в УІВГ і кількох ПТУ відбулися попереджувальні страйки [155].

У кінці грудня 1990 року НРУ разом із Меморіалом провів перепоховання тіл загиблих під час Другої світової війни, знайдених поблизу Здолбунова. Кореспондент «Червоного прапора», визнаючи факт злочинів під час сталінських репресій, скептично оцінив сам захід, оскільки, на його думку, невідомо достеменно, чи були поховані там саме жертви НКВС [234, с.3]. В той же час кореспондентка «Зміни» звернула увагу на те, що тіла мали кульові рани та переламані ребра (про що не було вказано в «Червоному Прапорі»), а також на той факт, що хоча керівники КПРС та КДБ в основному визнають злочини, здійснені НКВС, однак до розбору конкретних дій справа не доходить. Таким чином, у кінці 1990 року «Зміна» час від часу друкувала матеріали, в котрих відчувалася підтримка позицій НРУ, тоді як «Червоний прапор» оминав гострі кути на користь компартії.

Після розвалу СРСР рухівці на недовгий період отримали карт-бланш на свою діяльність від місцевої влади, що було наслідком її дезорієнтації. У кінці серпня 1992 р. рівненський НРУ спільно з держадміністрацією провели низку заходів, присвячених 50-річчю заснування УПА. Зокрема, одним з наймасовіших

був фестиваль «Повстанські ночі», що тривав 5 днів. В ньому взяли участь понад 600 учасників, які представляли Львів, Суми, Луцьк, Одесу, Тернопіль, Чернівці, Івано-Франківськ та інші міста [183, с.7]. Знаковим було те, що на цю подію завітав В.Чорновіл, попри свої напружені стосунки з В.Червонієм. Він дав два інтерв'ю для місцевих ЗМІ. У першому йшлося про те, що українським комуністам вдалося реалізувати путч: вони голосували за незалежність, а потім, врятувавши свої посади, продовжили попередню політику. Замість СРСР українці потрапили в СНД, частина демократичних сил, таких як УРП та ДемПУ, пішла на співпрацю з владою [194, С.3-6].

Відновлення пам'яті про національно-визвольні змагання – одна з постійних програмних цілей НРУ – була оформлена в регіональну конференцію «Волинь незабутня». В її роботі взяли участь науковці, викладачі, вчителі та краєзнавці. Зокрема, були присутні представники Національного музею (Київ), Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича Національної академії наук України (м.Львів), Львівського історичного музею, Львівського музею історії релігії, музею археології історичного факультету Львівського державного університету ім.Франка, музею Волинської ікони (м.Луцьк), Сарненського історико-культурного заповідника, Рівненського краєзнавчого музею, Рівненського краєзнавчого товариства, Рівненського державного педагогічного інституту, кафедри українознавства Українського інституту інженерів водного господарства (м.Рівне), вчителі Кустинської школи Рівненського району. Учасники заслухали 28 доповідей та повідомлень. Ухвалою конференції було передбачено відкрити меморіальну дошку в с.Городок Рівненського району на честь Ф.Штейнгеля – відомого діяча України 1918-1920 років. Учасники звернулися до виконкому обласної Ради народних депутатів з проханням взяти під охорону унікальну пам'ятку історії – урочище Шанків Яр Боремельської сільської ради Млинівського району [417, с.4].

Однією із наймасовіших традиційних акцій 1993 року стало таборування на місці битви під Берестечком. На запрошення Радивилівської сотні Українського козацтва ВС до Радивилова з'їхалися представники всіх підрозділів Волинської

Січі. Вони розпочали похід до с.Острів через села Бугаївку, Сестрятин, Полуничне, Хотин, Коритно, Пляшева. В с.Полуничне учасники зупинилися біля братських могил, в яких поховані вояки УПА, зокрема, сотник Прометей та його побратим Шука. Відвідали захід митрополити Філарет та Антоній. Його гостем також був професор І.Свешніков, котрий присвятив своє життя вивченню битви під Берестечком. Відбулася наукова конференція в с. Острів, котра привернула увагу істориків та краєзнавців Рівненщини й України. Перед присутніми свої наукові розробки та дослідження представили науковці зі Львова, Рівного, Києва, Дніпропетровська та Пляшевої [305, с.1].

Восени 1994 року члени НРУ провели чимало традиційних акцій. Так, 7 листопада в обласному центрі на майдані Незалежності відбулась антикомуністична маніфестація, ініційована НРУ. На ній виступили Б.Степанишин (Просвіта), народні депутати від Рівненщини В.Ковтунець, Р.Омельчук, М.Поровський, В.Червоній, Б.Ярошинський. Після цього присутні пройшли колоною до пам'ятника загиблим за волю України, де вшанували хвилиною мовчання всіх борців за Українську державу [122, с.1]. 13 листопада в Дермані відправлена панахида з нагоди 50-річчя з часу загибелі начальника головного штабу УПА полковника Леоніда Ступницького. З промовою виступив голова Братства вояків УПА подільського краю «Лисоня», голова осередку «Просвіта» с.Дермань Ю.Семерик, народний депутат від НРУ Р.Омельчук [125, с.1]. Того ж дня Дубровицька районна організація Народного Руху України вшанувала організатора та першого командира сотні УПА на Поліссі Івана Перегійняка (Коробку), який провів перший бій проти німців 7 лютого 1943 року нападом на м.Володимирець. Він загинув 22 лютого того ж року в боях з військами СС в районі Висоцька, де і був похований. В урочистостях взяли участь народні депутати В.Червоній та М.Хомич. Почесну варту несли козаки Волинської Січі. Вояки одного з підрозділів Українських Збройних Сил дали салют на честь повстанців, похованих у братській могилі [87, с.2]. 18 грудня 1994 у лісовому масиві «Лисячі гори», що біля с. Бортівка Костопільського району, відбулося освячення пам'ятника на місці загибелі воїнів УПА: Володимир

Ярмолка (Нестор) політреферент військової округи «Заграва», член крайового проводу ОУН; Василь Ворощук (Щур), Федось Марчук (Антек), Петро Пінчук (Санько). Священик УПЦ КП відправив панахиду. Участь у вшануванні взяли активісти НРУ, козаки підрозділу ВС з Березнівського та Костопільського районів, депутат Рівненської обласної Ради С.Олексіук [231, с.1].

12 лютого 1995 року за ініціативи НРУ було проведено вшанування Головного командира УПА Дмитра Клячківського (Клима Савура). В ньому взяли участь делегації з навколишніх сіл і Рівного, а також Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Волинської областей. Було проведено панахиду та освячення хреста з пам'ятною дошкою [222, с.1].

Значну увагу приділяли в РКО НРУ традиційним акціям із вшанування пам'яті вояків, які загинули у визвольних змаганнях. В урочищі Гурби на місці бою між енкаведистами та упівцями відбувся мітинг, який вів завідувач відділом культури Здолбунівської райради Степан Бабій. Виступили також народний депутат О.Матковський і голова Здолбунівської районної ради М.Блащук. На мітингу були представники Рівного, Шумського, Кременецького, Дубенського, Здолбунівського районів. Завершили його виступи хорів с.Будераж та «Просвіти», Будинку культури Здолбунова [386, с.1]. 12 червня в с.Вітковичі Березнівського району відбулося освячення могили вояків УПА. Панахиду відслужив о.Велігурський, йому допомагав хор «Просвіти». З вітальним словом виступив нардеп В.Ковтунець. Захід організувала Березнівська організація НРУ. Того ж дня тут відбувся Хресний хід, під час якого о.Велігурський освятив пам'ятні місця загибелі українців від рук НКВС. В смт.Березне виступили народні депутати України В.Шевченко і В.Ковтунець [141, с.1]. 23-25 червня 1995 року відбувся захід, який організували члени НРУ – таборування на Козацьких могилах. В ньому взяли участь делегації підрозділів українського козацтва Житомирського, Львівського та Новокаховського кошів, а також генерал-майор Збройних Сил України В.Мулява та головний отаман Українського Козацтва Д.Сагайдак. Основні урочистості відбулися на курган-могілі біля с.Острів. Там було проведено панахиду священиком УПЦ КП. Урочистості завершилися

мітингом, на якому виступили народні депутати України В.Червоній, Р.Омельчук, М.Поровський [151, с.1].

У літній період 1996 року проводилися традиційні патріотичні акції в районах області. Так, 3 червня за ініціативи та за кошти РКО НРУ в с.Бистричі відбулося вшанування Т.Бульби-Боровця та відкриття меморіальної дошки, присвяченої засновнику Поліської Січі. На заході виступили народні депутати України В.Червоній, В.Ковтунець, Р.Омельчук, а також голова обласного Союзу Українок Л.Гаврилюк, голова Конгресу української інтелігенції м.Рівне доцент Й.Пацула, доцент Львівського політехнічного інституту Й.Соляк та інші. Після цього відбулося освячення могили жертв нацистського та більшовицького терору, а також вояків руху опору. Після урочисто-траурної частини відбувся великий концерт хору обласної «Просвіти» та гурту «Барвінок» Рівненського заводу торгівельного обладнання [172, с.1]. Протягом 13-15 червня відбулося традиційне таборування під Берестечком. Воно розпочалося з урочистої служби, яку відправив єпископ Рівненський та Острозький Серафим (УПЦ КП). В неділю, 15 червня, учасники табору вирушили в район с.Глибока Долина, на хутір Ржевщина, щоб взяти участь у відкритті хреста та пам'ятного знаку на місці загибелі одного з командирів УПА Дмитра Казвана (Черника), одного із організаторів УПА-Північ та очільника штабу Південної Військової Округи, вбитого в 1946 році енкаведистами. Завдяки пошуковій діяльності М.Поровського вдалося встановити місце загибелі та історичні обставини, пов'язані з діяльністю Черника. На пам'ятному мітингу виступили В.Червоній та М.Поровський. Завершився він салютом на честь героя УПА. Ввечері відбулася рада козаків ВС, під час якої було переобрано В.Червонія отаманом ВС на наступний термін [223, с.1]. 4 серпня в с.Дермань було проведено свято вшанування пам'яті генерал-хорунжого УПА Л.Ступницького (Гончаренка), організатора перших старшинських курсів на Волині, який у 1944 році загинув у цьому селі. На свято приїхали гості з Рівного, Здолбунова та Тернопільщини. Після панахиди й освячення пам'ятної дошки та хреста виступили директор місцевої школи М.Семерик, голова Здолбунівської районної держадміністрації М.Блащук, нардеп

В.Червоній та краєзнавець Г.Бухало [347, с.1]. На день Незалежності, 24 серпня, в м.Костопіль біля Свято-Олександріївської церкви відбулася панахида на могилі полеглих козаків УНР, проведена священиками УПЦ КП. На церемонії були присутні народний депутат України В.Червоній депутати обласної ради С.Олексіюк та І.Курянік (УРП), члени проводу РКО Народного Руху України І.Якубець та С.Кричильський. Після відправи відбулися збори церковної громади, яка прийняла рішення перейти з УПЦ МП до УПЦ КП [189, с.2]. На честь 5-річчя незалежності України Володимирецька районна організація НРУ організувала низку заходів, серед яких – встановлення стенду з фотографіями про шлях України до волі. Також був проведений фінальний матч на кубок Володимирецької РО НРУ з футболу. На ньому перемогла команда Рівненської АЕС. 24 серпня було покладено вінки на могили вояків УПА та жертв НКВС [226, с.2].

Восени 1996 року відбулися заходи, ініційовані Острозьким районним осередком НРУ. 15 вересня було встановлено та освячено дубовий хрест на місці поховання старшин армії УНР М.Федоренка та І.Губенка. Тут же був проведений мітинг, в якому взяли участь нардеп В.Червоній, члени крайового проводу НРУ С.Олексіюк та І.Якубець, голова Острозької РО НРУ І.Гвізда. Єпископ Острозький та Рівненський Серафим (УПЦ КП) провів панахиду. На мітингу-реквіємі також виступив очевидець тогочасних подій П.Новоселецький, який бачив поховання старшин на власні очі в десятирічному віці [118, с.3]. 14 жовтня 1996 року в м.Рівне РКО НРУ організувала свято Покрови на честь 54-річниці від створення УПА. Кількатисячна колона на чолі з священиками УПЦ КП, духовим оркестром 13-го армійського корпусу та нардепом В.Червонієм пройшла містом від Покровського собору до драмтеатру, в якому було вручено пам'ятні медалі НРУ учасникам Другої світової війни. Церемонію нагородження провели голова Рівненської міської організації НРУ С.Олексіюк та його заступник Л.Матюшенко. Перед присутніми виступив кандидат історичних наук Г.Бухало. Він розповів про історію УПА на Волині, виступили також голова Союзу Українок Рівненщини Л.Гаврилук і політв'язень М.Кедрук [212, С.1-2]. 7 листопада у Рівному відбувся другий тур громадських історико-правових слухань «Про злочини КПРС-КПУ на

території Рівненщини (червень 1941 – грудень 1954 року)». В них взяли участь народні депутати І.Білас, перший заступник голови Національного комітету «Нюрнберг-2», юрист, історик та М.Косів, голова Комісії Верховної Ради з питань духовності та культури. З доповідями виступили Й.Пацула (доцент Української державної академії водного господарства), кандидат історичних наук Г.Бухало [144, с.1; 311, с.2].

Особливу увагу НРУ приділяв відзначенню ветеранів УПА перед днем Незалежності. 16 серпня 1997 р. в обласному центрі в актовій залі Народного дому міська організація НРУ (голова С.Олексіюк) провела вшанування ветеранів національно-визвольних змагань українського народу проти окупантів. Урочисте засідання відкрив молитвою і своїм благословенням Архієпископ Рівненський і Острозький УПЦ КП Серафим, вітальні слова супроводжувалися духовними творами у виконанні церковного хору Свято-Воскресенського собору (керівник Т.Рокітинець) та патріотичними піснями у виконанні хору «Освітяни» обласного педагогічного товариства ім.Г.Ващенка (керівник А.Чайковська). Виступила випускниця Львівської консерваторії Мирослава Симонович з піснями на слова В.Симоненка. Привітали ветеранів вихованки школи шляхетних українок (керівник О.Іванова) при Союзі Українок (голова Л.Гаврилук) [119, с.2].

Щоб не замикатися у своїй діяльності виключно на старшій аудиторії, рівненські рухівці 22-24 серпня 1997 року провели західний відбірковий тур Всеукраїнського молодіжного фестивалю «Перлини сезону». Його організаторами виступили рівненські крайові організації НРУ, «Молодий Рух», українське козацтво «Волинська Січ», міністерство України у справах сім'ї та молоді, Українська студентська спілка, молодіжний інноваційний фонд.

У рамках фестивалю в Рівненському театрі ляльок 22 серпня відбувся марафон авторської пісні та співаної поезії, розважали зал гумористи та театр «Просто так» Олександра Тадлі. Останніми на сцені виступили виконавці популярної музики. 23 серпня відбувся виступ рок-гуртів, з яких 8 були відібрані організаторами на фінальну частину в Київ. Кульмінацією концерту став гала-концерт 24 серпня, на якому виступили Володимир Гамера, «От вінта», Жанет,

Таїсія Повалій та Алла Попова. З вітальним словом звернувся В.Червоній [65, с.3].

Острозька районна організація НРУ 24 серпня 1997 року влаштувала в місті святкування Дня незалежності. Було проведено мітинг, Хресний хід до Замкової гори, де поблизу Свято-Богоявленського собору на могилі січових стрільців було відправлено панахиду [233, с.8].

Одним з найактивніших районних осередків був Здолбунівський. 21-23 листопада 1997 року його члени провели Дні Руху. На них були присутні заступник голови НРУ В.Черняк, народний депутат, гетьман українського козацтва В.Мулява, народний депутат, голова РКО НРУ В.Червоній, голова управи РКО НРУ С.Олексіюк. Серед проведених в рамках Днів Руху заходів слід відмітити урочисту конференцію, присвячену 80-річчю «Просвіти» на Рівненщині, мітинги у селах Здовбиця, Мізоч, Ступно, Мала Мощаниця. У селі Дермань гості заходу відвідали музей Уласа Самчука [348, с.2].

За ініціативи активістки Оксани Орлової, члени НРУ налагодили роботу Малої академії наук у Здолбунові. Вже першого року 4 школярі вдало виступили на обласних олімпіадах, а один здобув шосте місце на змаганнях з фізики космосу в Дніпропетровську. Задля активізації діяльності МАНу чималих зусиль доклали консультант народного депутата України С.Ніколіна та член НРУ Б.Гайдук [356, с.3].

У вересні 1997 року керівник РКО НРУ, який був президентом рівненського спідвейного клубу «Волинь-Мотор-Січ», організував чемпіонат України серед юніорів. У ньому взяли участь представники трьох клубів («Волинь-Мотор-Січ» м.Рівне, «Шахтар» м.Червоноград, «СКА» м.Львів). Спонсорами заходу виступили: Рівненська крайова організація Народного Руху України, Українське козацтво «Волинська Січ», Рівненський обласний часопис «Волинь», ТОВ «Анвіолія», ЗАТ«Речовий ринок», Поліграфічне підприємство «Стелс» та ін [303, с.8].

Традиційне святкування дня Покрови було особливо масштабно організоване в 1997 році. Рівненська крайова організація НРУ, Молодий Рух Рівненщини,

Українське козацтво «Волинська Січ», Творче об'єднання «Коляда» 13-15 жовтня провели 2-й всеукраїнський пісенний фестиваль «Повстанські ночі» до 55-річчя заснування УПА. В його рамках відбулися концерт-конкурс повстанської пісні, конкурсна виставка образотворчого мистецтва «Волинь у боротьбі», виступ оркестру «Сурма», науково-практична конференція «Боротьба УПА за незалежну Україну», вшанування полеглих за волю України, відправа літургії патріархом Філаретом УПЦ КП у Покровському соборі, урочистий хід від Покровського собору до майдану на Театральній, покладання вінків і квітів до місць борців за незалежність України, мітинг на майдані на Театральній, концерт та нагородження переможців фестивалю.

На мітингу з нагоди відзначення 55-ї річниці створення УПА було прийнято таку резолюцію:

«1. Вимагаємо від Президента України та Верховної Ради залишити в п.5 ст.3 Закону України «Про вибори народних депутатів України» як одну з умов обрання депутата обов'язковість володіння ним державною мовою.

2. Доручаємо В.Червонію ініціювати створення всеукраїнського організаційного комітету з розробки та реалізації проекту: «Пантеон видатних постатей України», який передбачатиме перенесення в Україну праху видатних духовних, політичних та державних діячів, що покояться за межами України.

3. Вважаємо історично обумовленим винесення на обговорення Рівненської міської ради і прийняття рішення про встановлення 14 жовтня Днем міста Рівне».

В урочистостях взяли участь: Патріарх УПЦ КП Філарет, перший Президент України Л.Кравчук, голова Народного Руху України В.Чорновіл. Дипломантами фестивалю стали:

- фольклорний ансамбль «Волиняни» Рівненського державного інституту культури;
- хорова капела «Посвіт», м.Луцьк;
- ансамбль «Січові стрільці», с. Задвір'я Бузького району Львівської області;
- ансамбль «Червона калина», с.Карпилівка Рівненського району;
- фольклорний ансамбль «Червона калина», м.Дніпропетровськ;

- творчий колектив с.Забороль Рівненського району [213, С.2-3].

У комплексі подій святкування 55-ї річниці УПА була проведена науково-практична конференція «Боротьба УПА за незалежну Україну». Організаторами стали Крайовий Рух, Рівненське обласне краєзнавче товариство, творче об'єднання «Коляда» й обласний краєзнавчий музей. Серед виступаючих були історики, викладачі вузів, краєзнавці, музейні та архівні працівники з Рівного, Острога, Нетишина. На конференції було розвінчано багато міфів, котрі поширювалися в радянські часи стосовно українського підпілля. Серед виступаючих були: І.Похлеба, студент Острозької академії (Лісова дипломатія, або боротьба на два фронти), к.і.н. Г.Бухало (До історії створення пісні «Гей на Півночі на Волині»), викладач Рівненського інституту культури Л.Горіна (Пісні українських постанців), доцент кафедри українознавства РДІК Г.Дем'янчук (Український Перець (видання УПА)), голова обласного краєзнавчого товариства Всеукраїнської спілки краєзнавців І.Пашука (Мистецький світ Н.Хасевича), дослідник історії УПА М.Руцький (журнал УПА «Вісті з фронту»), І.Марчук (Командир УПА-Північ Клим Савур) [312, с.3].

Традиційно долучилися члени НРУ до святкування державних свят. 25 січня 1998 року в музично-драматичному театрі м.Рівне було проведено урочисте засідання з нагоди проголошення Центральною Радою 4-го універсалу (1918) й оголошення Директорією УНР (1919) злуки усіх українських земель. Благословив урочисте зібрання настоятель Свято-Троїцького храму м.Рівне о.Феодосій. З промовою виступив кандидат історичних наук Г.Бухало. З ініціативою звернення до президента України виступив голова Конгресу української інтелігенції Й.Пацула, який запропонував накласти мораторій на діяльність КПУ. Після урочистого засідання відбувся святковий концерт, у якому взяли участь хор «Благовіст», гурт «Калинонька», зразковий танцювальний ансамбль «Дружба», лауреати фестивалю «Повстанські ночі» Назар Волощук та Мирослава Симонович, вокаліст Володимир Кравчук [54, с.12].

Серед культурних подій, ініційованих НРУ весною, виділялося відзначення 90-річного ювілею від дня народження Тараса Бульби-Борovця. З цієї нагоди 7

березня відбулися читання в краєзнавчому музеї, а 9-го березня – відкриття та освячення пам'ятної дошки на вулиці, названій на його честь. На мітингу виступили В.Червоній та Г.Бухало, під час заходу демонструвалася виставка, на якій були представлені фотографії, документи, книги, художні твори, присвячені ювіляру. У с.Бистричі (рідне село Т.Бульби-Боровця) та Березному виступили духовий оркестр районного Будинку культури (керівник М.Бабак), хор Рівненської обласної «Просвіти», камерний хор Березнівського районного будинку культури (керівник О.Вернюк), учасники художньої самодіяльності Бистрицької середньої школи [70, с.2].

Ще одним заходом, приуроченим до ювілею поліського отамана, було проведення 15 травня 1998 року в актовій залі Рівненського обласного краєзнавчого товариства наукової конференції «Роль і місце Тараса Бульби-Боровця в національно-визвольній боротьбі українців за державну самостійність». Серед її учасників були: доктор історичних наук, професор Л.Дещинський (Львів), доктор педагогічних наук, професор С.Пінчук (Київ), кандидат історичних наук Г.Бухало, кандидат педагогічних наук Й.Пацула, голова Рівненської обласної спілки письменників України Є.Шморгун та інші [357, с.3].

19 серпня 1998 року в с.Залав'є було відкрито та освячено хрест на місці загибелі вояків УПА. На мітингу виступили голова Млинівської районної організації НРУ Степан Говор, член Руху Володимир Шумейко, сотник Дубенської станиці «Волинської Січі» В.Боришкевич, колишній воїн УПА О.Мельничук. Після урочистої частини з концертом виступив хор Млинівського будинку культури, свої вірші прочитав член Руху В.Король [238, с.1].

Однією з найбільш масштабних подій, проведених РКО НРУ за десятиріччя, став мітинг 14 жовтня 1998 року в Рівному – традиційне відзначення свята Покрови. Розпочалося все з літургії в Свято-Покровському соборі, яку відправив архієпископ Рівненський та Острозький Серафим. Потім кількатисячна колона пройшла до майдану Незалежності, де перед присутніми виступили нардепи В.Червоній та П.Мовчан. Ввечері був проведений концерт української народної, а також повстанських та стрілецьких пісень [246, с.1].

У с.Гутвин Костопільського району 14 жовтня 1998 року відбулося вшанування вояків УПА. Воно розпочалося з молитви, яку провів настоятель громади УПЦ КП о.Василь. Він же освятив пам'ятний хрест. В імпровізованому мітингу взяли участь колишня зв'язкова штабу УПА-Північ Параскевія Миронюк, а також голова Костопільського товариства «Просвіта» В.Крисанов. Після закінчення мітингу хор УПЦ КП м.Костопіль виконав повстанські пісні [361, с.2].

У рамках святкування 14 жовтня в області осередки НРУ провели заходи:

- у с.Корост Сарненського району відбулися урочисті збори;
- у м.Дубно були проведені збори на честь ветеранів УПА, на них виступила голова районного осередку НРУ Н.Волинець, виконав пісні ансамбль козацької пісні РБК;
- у м.Здолбунів відбувся концерт за участю колективів району. Голова Товариства політв'язнів та репресованих виступив з доповіддю про героїчну боротьбу УПА;
- у Володимирці провід районного НРУ поклав квіти на могили повстанців;
- у смт.Березне була проведена панахида біля символічної могили всім борцям за незалежність України;
- у м.Корець відбувся урочистий мітинг, на якому був даний старт велопробігу «Дорогами УПА» (маршрутом через села Річки – Велика Клецька – Топча – Харалуг – Залізниця – Даничів – Іванівка – Великі Межирічі – Світанок – Горанів – Сапожин – Користь) [310, с.2].

Важливим напрямком діяльності протягом 90-х років були акції, спрямовані на вшанування воїнів визвольних змагань та діячів культури українського народу. Такі заходи відбувалися в багатьох селах області та сприяли популяризації Руху:

- Рівненський район: с.Великий Олексин, с. Макотерти, с. Ставки, с.Сухівці, с. Ремель, с. Тайкури, с. Білів, с.Диків, смт.Клевань, с.Пересопниця.
- Дубенський район: с.Верба, с. Молодаво – III, с. Майдан, с.Переросля, с.Ульбарів, с.Теслугів, с.Семидуби, с.Липа, с.Тараканів, с.Плоска, с.Клинці, с.Мирогоща.

- Дубровицький район: с.Висоцьк, с.Вербівка, с.Трипутні, с.Підлісне, с.Лісове.

- Костопільський район: с.Іванова Долина, с.Ставок, с. Трубиці, с.Комарівка, с.Суськ, с.Бечаль, с.Велика Любаша, с.Тростянець, с.Деражне, с.Постійне, с.Базальтове, с.Гутвин.

- Сарненський район: с.Степань, с. Камінне, с.Білятичі.

- Гошанський район: с.Тучин, с.Жаврів, с. Мощони.

- Корецький район: с.Самостріли, с.Крилів, с.Річки, с.Харалуг, с.Залізниця, с.Коловерть, с.Сапожин, с. Невірків.

- Млинівський район: с.Бокійма, с.Малин, с.Ігнатіївка, с.Хорупань, с.Радянське, с.Владиславівка.

- Березнівський район: с.Богуші, с.Михалин, урочище Кадобище, с. Бистричі, с.Мачулянка, с.Шубків.

- Радивилівський район: с. Баранівка, с.Козин.

- Здолбунівський район: с. Здовбиця, с.Будераж, урочище Гурби, с.Мізоч, с.Івачків.

- Острозький район: с.Кургани, с.Вельбівно, с.Черняхів, с.Оженин.

- Демидівський район: с.Ільпибоки.

10 січня 1998 року відбулася 11 звітно-виборна конференція РКО НРУ, в якій взяли участь 212 делегатів від 16 районних і Рівненської міської організацій. На ній заслухали звітну доповідь голови Крайового Руху та плани організації на передвиборчий період, обрали делегатів на з'їзд Народного Руху України, а також кандидатів в народні депутати в одномандатних округах. Серед проведених заходів керівник РКО НРУ відмітив: обласне віче, на якому було створено виборче об'єднання «Рух за народ, за Україну!», акцію «Лишається надія», конкурс «Княгиня краси», покази угорської моди, День Берестецької битви, КВК, брейн-ринги, концерти, змагання зі спідвею тощо.

Таким чином, НРУ постійно збільшував географію проведення своїх заходів, дістаючись навіть до віддалених населених пунктів і поширюючи свою ідеологію. Його діяльність охопила дуже широкий спектр: мітинги, встановлення й

освячення історичних пам'ятників, культурні, наукові, релігійні та спортивні події. Цей підхід забезпечував фундамент і лояльність виборців, котрі бачили в НРУ силу, яка не просто використовувала національно-патріотичну риторику, але і послідовно її відстоювала.

4.2. Вибори 1990-1998 років

Відразу після того, як було створено Народний Рух, на нього чекало перше випробування. Цим фундаментальним викликом постали майбутні вибори до Верховної Ради УРСР, а саме: вироблення спільної загальнореспубліканської платформи, з якої можна було змагатися з компартією та перемогти (досвіду проведення таких заходів в членів НРУ ще не було). На всеукраїнських установчих зборах НРУ С.Конев, народний депутат СРСР, окреслив цю проблему так: «Парламентський шлях вимагає від нашого з'їзду найоперативнішого досягнення консенсусу між усіма патріотичними та демократичними течіями і рухами в загальнонаціональному масштабі.

Завдання перше: не дати партапарату розколоти патріотичні та демократичні незалежні рухи, не допустити, щоб ЦК Компартії України нацькував незалежні робітничі комітети на осередки Народного Руху. Для цього багатьом неформальним лідерам треба стриножити свої політичні амбіції та не допускати прояви ортодоксального патріотизму, а лідерам робітничих комітетів не скочуватися до тотального цькування приватної ініціативи та національної символіки.

Завдання друге: активізувати роботу по створенню широкої мережі клубів асоціацій виборців, об'єднаних проти номенклатурного панування на загальнодемократичних та патріотичних засадах. Основними їх завданнями мають стати: вивчення та формування громадської думки по відношенню до кандидатів, забезпечення представництва Руху, інших незалежних організацій у виборчих комісіях та групах контролю на виборчих дільницях, сприяння висуненню прогресивних кандидатів та притягнення до кримінальної відповідальності порушників закону про вибори.

Завдання третє: створення при НРУ тимчасового комітету «За демократичні вибори на Україні», котрий координуватиме діяльність асоціацій виборців. Вже зараз, у ході роботи з'їзду треба обрати його склад із числа представників всіх регіонів та розподілити функціональні обов'язки» [59, С.135-136].

Учасники установчого з'їзду усвідомлювали важливу роль виборів у формуванні осердя республіки в майбутньому. А також значущість створення організованої мережі осередків НРУ, що охопила б усю територію України, дала змогу впливати на рішення виборців на місцях, організовано делегувати опозиційних до компартії кандидатів.

Так само, як НРУ, компартія розуміла важливість майбутніх виборів до Верховної Ради, а тому протистояння між двома силами різко загострилося восени, коли на порядку денному було прийняття закону про вибори. Попри заклик у комуністичних газетах обговорити цей закон у трудових колективах, на практиці цього не було здійснено. 15 жовтня кількост активістів НРУ у м. Дубно під керівництвом М.Поровського спробували провести мітинг, присвячений Закону про вибори, проте загони міліції, котрі не поступалися чисельністю демонстрантам, почали тіснити їх лави, намагаючись дістатися до синьо-жовтих прапорів. Тоді демонстранти взялися за руки і сіли на землю. Тим часом прибув прихильник Руху народний депутат СРСР В.Мартиросян і відкритої сутички вдалося уникнути, демонстранти пішли у місцевий Будинок культури, де провели мітинг під приводом депутатської зустрічі. В той же день у Рівному відбувся мітинг біля стадіону Авангард, на якому зібралися кілька тисяч осіб. Його відкрив голова РРО НРУ М.Поровський, виступили О.Гладунов, О.Бородін, І.Дем'янюк, М.Данькевич, М.Шерман. Були прийняті резолюція мітингу з критикою низки положень проекту Закону про вибори та звернення до депутатів Верховної Ради України. Завдяки негласній домовленості з міліцією мітинг вдалося провести і він обійшовся без сутичок з обох сторін [31].

Перед парламентськими виборами до Верховної Ради УРСР і виборами до місцевих рад НРУ вдалося змобілізувати своїх виборців постійними акціями та мітингами. Однак залишалася фінішна пряма, на якій до 4 березня потрібно було,

не збавляючи обертів, завдати дошкульних ударів компартії. Головним методом агітації було обрано проведення масових стихійних мітингів на підтримку кандидатів опозиційних сил. Ключовою у політичному плані подією став мітинг 25 лютого 1990 року.

Штаб національно-демократичних сил Рівненщини запланував підсумковий мітинг виборчої кампанії на кінець лютого. Ставилася мета зібрати до будинку облвиконкому й обкому партії якнайбільше людей з міста і області, виступити головним кандидатам у депутати Рад різних рівнів, висловити найголовніші моменти програми демократичних сил, дати потужний заряд енергії перед голосуванням. Однак НРУ й УГС знову зіштовхнулися з відомою проблемою: міськвиконком не давав дозволу на його проведення, оскільки обласні та міські очільники теж надумали провести «офіційний» мітинг біля Пагорбу Слави з залученням великої кількості «представників трудящих» з усієї області. За їх задумом, він повинен був продемонструвати підтримку населенням партійно-державної влади. В результаті складних переговорів представників НРУ і УГС з керівниками міськвиконкому та міськкому КПУ було досягнуто домовленості щодо проведення спільного мітингу. Однак обидві сторони планували використати його у власних інтересах. У вирішальний момент рухівці перехопили ініціативу і мітинг проголосував за резолюцію, запропоновану В.Червонієм:

1. Підтримати діяльність Народного Руху України за повний суверенітет України.

2. Демонтувати тоталітарну однопартійну систему влади, перейти до багатопартійності, забезпечити реальну владу Рад народних депутатів.

3. Всі політичні партії, що діяли в Україні, не повинні мати керівних союзних органів.

...11. Припинити будівництво АЕС та екологічно шкідливих виробництв, вивільнені кошти направити на житлове будівництво.

...13. Ліквідувати номенклатурну систему, скасувавши всі пільги та привілеї керівникам різних рангів.

20. Вимагати від правоохоронних органів викриття всіх провокаторів, що сіють чутки і загострюють міжнаціональне напруження, та притягнення їх до відповідальності.

21. Просити міськвиконком повернути Воскресенському собору колишній майдан і передати йому приміщення Будинку вчителя.

Про цей захід М.Поровський згадував: «Отримавши чергову відмову міськвиконкому на заявку про проведення мітингу, ми вирішили провести 25 лютого несанкціонований загальнообласний мітинг і розклеїли по місту таке оголошення: «У зв'язку з тим, що міськвиконком не дає дозволу на проведення мітингу біля обкому партії, а прокурор області Польовий і начальник обласного відділу внутрішніх справ генерал Єрмін погрожують застосувати грубу фізичну силу та спецзасоби проти людей, які зберуться біля обкому партії, закликаємо всіх громадян прийти в неділю 25 лютого о 15 годині до Пагорбу Слави з вимогою відставки бюро обкому партії». На наш заклик на мітинг зійшлася і з'їхалася небачена кількість людей. Міліції теж зігнали з цілої області видимо-невидимо. За оцінками міліціонерів, у несанкціонованому мітингу взяло участь біля 50 тисяч рівнян» [205, с.155]. Описуючи мітинг 25 лютого 1990 року, журналісти «Зміни» доволі однобоко ставили акценти: в той час, коли керівники компартії, нібито, йшли на компроміс, лідери НРУ висували вимоги їх відставки [367, С.1-2].

Таким чином, захід, котрий компартія планувала провести як власний агітаційний, виявив її слабкі сторони й обернувся чи не найбільшою поразкою перед виборами, враховуючи резонанс від мітингу та прийнятих ним резолюцій.

Вибори, котрі відбулися 4 березня, показали загальнообласну підтримку кандидатів від НРУ. Народними депутатами України були обрані В.Пилипчук, В.Червоній, М.Поровський, В.Баталов. В Рівненській міській Раді переміг Демократичний блок (55 % депутатів), в обласній Раді близько 25 відсотків місць отримали його представники. Чимало депутатів, які належали до числа активістів Руху, пройшли як безпартійні, зокрема В.Якимов, до міської ради. У своїй програмі він пропонував ідеї, співзвучні з вимогами НРУ на Рівненщині: «Який же вихід із такого становища? Кращі представники нашої нації і інших народів, що прожива-

ють в республіці, зрозуміли: єдиний вихід – повна незалежність України. Це не значить, що республіка самоізолюється, а, навпаки, зміцнить зв'язки з іншими республіками, зробить їх взаємовигідними з економічного погляду. Мета незалежності — вихід на рубежі ХХІ століття, на світові стандарти життя, приєднання України до числа найрозвинутіших країн світу» [27].

Даючи оцінку програним виборам до Верховної Ради УРСР на пленумі обкому 6 квітня 1990 року, його перший секретар П.Прищепа виокремив причини невдачі кандидатів від компартії: «І все ж чи не головний урок в ході передвиборчої кампанії показали нам політичні опоненти, активісти Руху і других об'єднань. Він полягає у тому, що в умовах багатопартійності будь-яка політична партія програє, якщо в боротьбу за її інтереси не включаться всі члени цієї партії. В той час, коли Рух, УХС, інші неформали буквально боролися за висунення, реєстрацію і обрання своїх депутатів, зуміли дійти буквально до кожного житла, багато комуністів, в тому числі і штатні працівники, просто спостерігали, чим все скінчиться» [12, арк.7].

Після приголомшливої для компартії поразки на виборах лідери та активісти НРУ продовжували діяти при значно сприятливіших обставинах. В той час, коли монополію комуністів на владу було порушено, ніхто не міг передбачити, яким чином розгорнуться події в майбутньому, а, отже, керівники силових відомств намагалися якомога нейтральніше ставитися до членів вже масової організації.

Рупором демократичних сил у цей час стала газета «Рівне», що видавалася за сприяння нардепів-демократів Рівненської міської Ради. Саме вона 17 березня 1991 року, як і весь Народний Рух, закликала громадян проголосувати проти збереження СРСР на референдумі, затвердженому четвертим з'їздом народних депутатів держави.

Його результати можна визначити як двоїсті: за збереження СРСР по Рівненській області проголосувало 381 982 особи (54,3 % громадян, які взяли участь у референдумі), проти – 301 777 осіб (42,9 %), з них найбільше противників збереження Радянського Союзу зафіксовано у містах Дубно та Рівне (відповідно 62,3 та 58,9 %). З іншого боку, за суверенітет проголосували 560 875 осіб (79,6 %).

З них найбільше в Зарічненському та Рокитнівському районах (91,2 та 90 % відповідно). З вищезазначеного можна зробити висновок, що у цей час серед населення не було єдиного бачення майбутнього державного статусу УРСР.

Коли у грудні цього ж року понад 90 % громадян УРСР проголосували за становлення незалежної держави, цей факт ілюстрував не стільки зміну громадської свідомості (за півроку такої кардинальної зміни відбутися не могло), скільки невпевненість у власному майбутньому та втому від перманентної економічної кризи останніх років СРСР.

Таким чином, вибори 1990 року стали першим рубежем, який взяли кандидати від НРУ. Перемогою можна вважати факт того, що монополія на владу компартії вперше за багато років була порушена, а організація легітимізована. Розпочався тривалий процес декомунізації, а Рівненщина, завдяки активності її представників, опинилася в авангарді цього процесу.

Важливим рубежем в діяльності НРУ на Рівненщині стали вибори 1994 року. Підготовка до них почалася ще у попередньому році із створення антиімперського антикомуністичного фронту, який був реорганізований у блок національно-демократичних партій та організацій «Вибір-94».

Основою передвиборчої програми НРУ стала пропозиція запровадити парламентсько-президентську республіку, в якій президент не був би головою виконавчої влади. Уряд мав формуватися та бути підзвітним парламенту. Також пропонувалося:

- створити ринок землі, однак з його державним регулюванням. Колгоспи і радгоспи пропонувалося реформувати в кооперативи та фермерські господарства;
- забезпечити державний контроль за цінами у торгівлі на продукцію, вироблену на державних підприємствах;
- забезпечити навчання та перекваліфікацію тим хто втратив роботу за рахунок приватизаційних коштів;
- запровадити спеціальні талони на продовольство та товари першої потреби для осіб, які мали нижчий від прожиткового мінімуму рівень прибутків;
- провести приватизацію [97, с.3; 98, с.3].

Виборчі перегони рухівці почали одними з перших. Зокрема, 2 січня 1994 р. у Дубно відбулися загальні збори національно-демократичних організацій району, на яких було обрано кандидата від демблоку на вибори до Верховної Ради України – В.Червонія. Актив лідера обласного НРУ за попередні роки був суттєвим. З його ініціативи в усіх куточках Рівненщини ще до проголошення незалежності замайоріли національні прапори. За період керівництва Рухом проведено велику пошукову роботу у впорядкуванні та освяченні могил полеглих борців за волю України на Рівненщині, вперше відбувся пісенний фестиваль «Повстанські ночі». Василь Михайлович активно сприяв відновленню газети «Волинь». У січні 1993 року він став кошовим отаманом організації «Волинська Січ». Восени 1992 р. Всеукраїнський православний собор обрав його членом Вищої Церковної Ради УПЦ КП [130, с.1]. В.Червонія підтримали районні організації НРУ, «Просвіти», КУН, УРП, козацтва «Волинська Січ», ДемПУ, Товариства політв'язнів та репресованих, Союзу українок. На зборах була присутня делегація Радивилівського демблоку, яка також підтримала голову РКО НРУ [115, с.4]. Однак при подачі документів В.Червонія у виборчій комісії відбувся інцидент через те, що він хотів бути зареєстрованим не від групи виборців, котрі його висували, а від крайової організації НРУ. Члени комісії, посилаючись на виборче законодавство, відмовили йому у цьому і запропонували наново зареєструватися від своєї організації. Цей факт викликав обурення нардепа і він, пригрозивши судом членам комісії, покинув приміщення [316, с.1]. Реєстрація лідера НРУ на Рівненщині не в обласному центрі була інтерпретована журналісткою «Рівне Вечірне» В.Шах як невпевненість у власному рейтингу в місті [413, с.3]. Привернула увагу журналістів і декларація про доходи В.Червонія. У ній значилося: дохід – 3901181 крб, 402 582 крб – сплачених податків, 2286 крб – сімейні заощадження, квартира у Києві – 48 м.кв., машина ВАЗ 21061 і акції Економбанку вартістю 5000 крб [239, с.2]. Попри те, що В.Червоній, будучи дуже непростою фігурою, отримував на свою адресу значну порцію критики від місцевих ЗМІ, він зумів провести 49 зустрічей з виборцями в Дубенському та Радивилівському районах за менш, ніж за 30 днів, і мав всі

підстави розраховувати на позитивний для себе результат [105, с.1; 106, с.1; 107, с.2; 108, с.1].

Щільний графік зустрічей з кандидатом в народні депутати також викликав запитання у журналістів газети «Рівне Вечірнє». В одній з публікацій повідомлялося: враховуючи, що у виборчому фонді В.Червонія було лише 90000 крб, він все-таки проводив свої заходи та видавав газету «Волинь»; джерела фінансування передвиборчої кампанії були невідомі широкому загалу [315, с.3].

На інших округах від НРУ на виборах 1994 року до парламенту балотувалися:

ВО 333 (м. Рівне, північна частина) – Володимир Ковтунець.

ВО 334 (м. Рівне, південна частина) – Роман Омельчук.

ВО 336 (м. Кузнецовськ, райони Володимирецький і Сарненський, Степанська селищна Рада, Великовербичівська, Коростська, Кричильська, Кумівська сільські ради) – Юрій Ширко.

ВО 337 (райони: Гошанський, Корецький, Рівненський; Білокриницька, Великожитинська, Городищенська, Заборольська, Корнинська, Кустинська, Новоукраїнська, Олександрійська, Тайкурська, Шубківська сільради) – Валерій Пуц.

ВО 339 (райони Здолбунівський та Острозький) – Олег Матковський.

НРУ також підтримував кандидатів від блоку «Вибір-94»:

ВО 338 – Микола Хомич.

ВО 340 – Алла Куц.

ВО 341 – Микола Поровський.

ВО 342 – Микола Шевчук.

Роман Омельчук, обраний на виборах 1990 року депутатом Кузнецовської міської та Рівненської обласної Рад народних депутатів, головою виконкому м.Кузнецовська, а після запровадження інституту президентської влади з травня по жовтень 1992 року працював першим заступником голови рівненської облдержадміністрації, головними завданнями передвиборчої програми кандидат бачив:

- зупинити інфляцію, забезпечити чіткий державний контроль за цінами на життєво важливі товари та впровадити власну грошову одиницю (гривню);
- удосконалити соціальний захист найуразливіших верств населення, запровадити адресну систему соціальної допомоги, провести індексацію пенсій, стипендій тощо;
- замінити корумповані структури державної влади та правоохоронних органів республіканського і місцевого рівнів;
- забезпечити митні і адміністративні кордони, переглянути міждержавні угоди щодо оплати транзитних перевезень;
- провести розслідування економічних злочинів проти держави і повернути награваний капітал в Україну.

Своєю чергою, Марчук Василь (кандидат на голову обласної ради) сформулював таку програму:

- зовнішні зв'язки мають базуватися на конкретних взаємовигідних угодах з державами Заходу та країнами СНД. Головний критерій при укладенні угод – забезпечення інтересів України, зміцнення державності;
- головний орієнтир демократичних перетворень – людина. Принцип – держава для людини, а не людина для держави – має бути основою побудови суспільства;
- демократичні відносини у сфері економіки, – це, безумовно, ринкова система господарювання. Повернення назад немає. Найближчим часом необхідно провести приватизацію об'єктів незавершеного будівництва, невеликих підприємств і розпочати акціонування великих підприємств та продаж у власність землі;
- життєвий рівень має бути підвищений шляхом стимулювання українських виробників, залучення іноземних інвестицій, встановлення оптимального оподаткування. Головними факторами стабілізації української валюти, зупинки інфляції (зростання цін) є проведення приватизації та обмеження грошової емісії;

– при проведенні реформ особливу увагу держава має приділяти незахищеним верствам населення, надавши цільову конкретну допомогу кожній людині, що не має достатнього доходу;

– прямим обов'язком держави є захист громадян, забезпечення законності і порядку з метою створення цивілізованих умов проживання і праці;

– десятки років панування ідеології атеїзму привели до негативних наслідків у духовній сфері. Повернутися до Бога, побудувати храми, відновити віковічні духовні цінності, традиції, культуру українського народу є першочерговим завданням нашого суспільства;

– саме духовність є істинним фундаментом побудови держави гарантом її розвою та процвітання;

– міжконфесійна боротьба має бути негайно припинена – це трагедія для України. Примирення, взаєморозуміння, любов до ближнього стануть основою такого єднання.

Отже, можна визначити такі основні позиції кандидатів від НРУ: відродження духовних і культурних надбань українського народу при забезпеченні соціальної підтримки державою громадян та протекціонізму щодо вітчизняного виробника. Зовнішньополітичні договори мали забезпечувати інтереси України. Програми рухівських кандидатів містили багато соціальних пунктів, що було основною тенденцією того часу, враховуючи падіння рівня достатку середньостатистичного громадянина. Новою популярною тенденцією стало відродження духовності, що мало реалізуватись із союзниками з УПЦ КП.

Тоді ж почали з'являтися перші методичні напрацювання НРУ щодо стратегії та тактики у виборах 1994 року. Так, одне з них – «Основні напрямки діяльності районних організацій НРУ в плані підготовки до виборчої кампанії» – рекомендувало наступне:

1. Створення банку даних.

- 1.1. Адміністративно-територіальний поділ району (карта району).

- 1.2. Поділ району на виборчі округи по виборам депутатів усіх рівнів.

- 1.3. Дислокація виборчих дільниць.

- 1.4. Зручні місця проведення агітації, пікетів, наглядної агітації.
 - 1.5. Депутатський склад усіх рівнів, співвідношення представників різних політичних сил по всіх округах.
 - 1.6. Аналіз попередніх кампаній.
 - 1.7. Рейтинг різних політичних сил.
 - 1.8. Соціальний, національний, віковий склад населення району.
 - 1.9. Місце розташування і кількість в районі підприємств, установ, наукових, учбових закладів та інше.
2. Розгортання територіально-виборчої мережі:
 - 2.1. Закріплення за кожним членом Руху виборчого округу базового рівня (районного чи міського для міст без районного поділу та обласного підпорядкування).
 - 2.2. Закріплення за членами Руху, зареєстрованими в осередках за місцем роботи, виборчих округів за місцем проживання.
 - 2.3. Ініціювання та створення рухівських структур у тих районах, де вони відсутні для нового охоплення всієї території.
 - 2.4. Створення структур по виборчій роботі на рівні керівництва районною організацією НРУ.
 3. Створення банку даних на можливих претендентів до виконавчих структур і в депутати всіх рівнів.
 4. За допомогою анкет вести підбір кандидатів, їх облік, навчання та популяризацію серед населення для подальшого рекомендування до представницьких органів від НРУ [23].

Про особливості виборів 1994 року С.Олексіюк згадував так: «Я їздив до консерваторів в Англію на навчання з партійної роботи і з журналістської роботи. Ми йшли тоді вперед, ми розширювали електоральне поле. Люди могли йти не тільки в партію, створено також: Українське козацтво, Молодий рух, Союз Українок. Коли ми йшли таким блоком, це було дуже потужно. Люди сприймали нас. Цікаво ще було в 1994 році, коли я був кандидатом в обласну раду, то пам'ятаю: на зустрічі в будинках ніхто не приходив. Мені не лишилося нічого

іншого, як зробити величезний плакат: такий-то, йде до обласної ради. І люди проголосували, тобто нікого не цікавили тоді програми. Люди цікавилися: чи ти від комуністів, чи від націоналістів» [28].

Важливою сферою протистояння у передвиборчій гонці була церква. НРУ, маючи в союзниках УПЦ КП, всебічно використовував цей актив. Так, 5 березня 1994 року відбувся візит патріарха УПЦ КП Володимира у супроводі митрополита Філарета та почесної варті – чоти козаків ВС. Цього ж дня він відслужив вечірню у Свято-Воскресенському соборі, а вранці наступного – літургію. Патріарх відвідав Дубно, Млинів, Острог, Здолбунів, Городок, Здовбицю. Була проведена прес-конференція за участі Патріарха Володимира, Митрополита Філарета, а також єпископа Рівненського та Острозького владики Романа. На ній було зазначено, що лише Київський патріархат є фундаментом традиційного Київського християнства. Всі інші конфесії, з точки зору виступаючих, керувалися чужою ідеологією [384, с.1]. Церковні ієрархи закликали віруючих голосувати за національно-демократичних кандидатів на чолі з В.Червонієм [382, с.2]. Пізніше Р.Василишин на прес-конференції заявив, що протистояння між прихильниками різних конфесій у Дубно значною мірою спровоковано діяльністю лідера обласного НРУ та засудив практику агітації священиками в підтримку політиків [290, с.2].

Задля дискредитації перед виборами В.Червонія у «Вістях Рівненщини» з'явилася стаття, в якій М.Андрійчук (співголова осередку НРУ в с.Квасилів) звинуватив нардепа у тому, що той пов'язаний із спецслужбами та усунув інтелектуалів від управління НРУ [208, с.7]. Це збіглося у часі із засіданням облради, на якій нардепи В.Червоній та М.Поровський вимагали скоротити витрати на газету «Вісті Рівненщини» та міліцію [318, с.1].

Ефективність передвиборчої кампанії НРУ підтвердив результат виборів до Верховної Ради. 29 березня 1994 року в обласній раді відбулася прес-конференція для керівників засобів масової інформації, де були оприлюднені підсумки першого туру виборів до Верховної Ради в Рівненській області:

в/о 333 В.Ковтунець (НРУ) – 26,32 %, Ю.Луценко (комуніст) – 16,6 %.

в/о 334 Р.Омельчук (НРУ) – 25,68%, С.Денисенко (комуніст) – 9,82 %.
в/о 335 В.Червоній (НРУ) – 39,92 %, А.Тимошейко (комуніст) – 16,85%.
в/о 336 В.Луценко (комуніст) – 18,34%, С.Кондрюк (комуніст) – 14,4%.
в/о 337 Б.Ярошинський (УРП) – 17,26%, М.Зінчук (комуніст) – 9,36%.
в/о 338 М.Хомич (НРУ) – 22,8 %, І.Придюк (безпартійний) – 17,25%.
в/о 339 О.Матковський (НРУ) – 44,25%, А.Дольний (комуніст) – 14,58 %.
в/о 340 М.Гуйдаш (безпартійний) – 16,1%, І.Кур'янік (УРП) – 15,8%.
в/о 341 М.Поровський (УРП) – 46,63 %, В.Плютинський (комуніст) – 13,79%.
в/о 342 О.Бурячинський (комуніст) – 20,2 %, В.Демченко (комуніст) – 11,6%
[188, с.2].

У другий тур від блоку «Вибір-94» пройшли В.Ковтунець, Р.Омельчук, В.Червоній, М.Поровський, О.Матковський, М.Хомич, Б.Ярошинський. У в/о 342 (Рокитнівський та Сарненський район) чотири кандидати від національно-демократичних сил через відсутність єдиної кандидатури, хоч і здобули більшість голосів, поступилися О.Бурячинському та В.Демченку (обидва комуністи), які потрапили в другий тур. У в/о 336 два кандидати від національно-демократичних сил розділили голоси між собою, але жоден з них не потрапив у другий тур. Тому в обох виборчих округах керівництво НРУ пропонувало виборцям прийти на вибори та викреслити двох кандидатів. Заслуговував на увагу альянс між НРУ та УРП, представники яких, хоч інколи і конфліктували, однак перед виборами зуміли розподілити сили так, що в жодному окрузі в другому турі їхні представники не перетиналися [415, с.2].

Газета «Волинь» взяла інтерв'ю у представників блоку «Вибір-94», які пройшли до другого туру виборів. В.Ковтунець зазначив, що набрані голоси – це результат злагодженої роботи рухівських осередків, «Просвіти» та груп підтримки. В.Червоній висловив незадоволення тим, що не переміг у першому турі. На його думку, 11 % голосів, котрі були визнані недійсними, цілком могли бути технологією влади – не допустити його перемоги у першому турі. М.Поровський, який набрав 47 % голосів у першому турі, вважав блюзнірством той факт, що його опоненти, які все своє життя боролися проти вільної України,

використовували в агітаційних матеріалах жовто-блакитні прапори та релігійну тематику, проти якої боролись у радянські часи [113, с.2].

На президентських виборах того ж року від НРУ не було жодного кандидата. У зв'язку з цим В.Червоній в інтерв'ю газеті «Волинь» зазначив: парадоксально, але його однопартійцям та прихильникам доведеться підтримувати Л.Кравчука. Він звинуватив Р.Василишина в тому, що той підтримував повернення до СРСР і витратив тисячі літрів дефіцитного бензину на передвиборчі зустрічі. Альтернативою Р.Василишину на посаді голови облради В.Червоній бачив В.Марчука, який був висуванцем блоку «Вибір-94». В.Мороз на посаді мера Рівного також не влаштував керівника обласного НРУ, оскільки, за його словами, ця кандидатура не була підтримана Рухом. До того ж, мер мав зв'язки з комуністами та був ставлеником І.Федіва (попереднього мера) [393, с.1]. У своєму наступному інтерв'ю В.Червоній дав коментарі щодо першого туру виборів президента. Зокрема, він зазначив, що третє місце і невихід в другий тур О.Мороза є поразкою лівих сил в Україні, а друге місце Л.Кучми означає, що українці зорієнтовані на Європу та самостійництво. В оцінці виборів до обласної ради нардеп виявив стриманий оптимізм, заявивши: якщо в попередній раді було лише 25 відсотків демократів, то після цих виборів НРУ отримав 22 з 60 місць в області, а загалом демократи набрали близько половини місць, що не дозволяло їм контролювати облраду, однак значно посилило їх вплив. На думку В.Червонія, висуванець НРУ В.Марчук переміг Р.Василишина, однак через значні порушення у підрахунку голосів офіційно було оголошено про перемогу останнього. Факти порушень спостерігачами від НРУ були зафіксовані в 4 селах Володимирецького району, там не були допущені спостерігачі. Порушення процедури голосування і підбиття його підсумків мало місце в селі Злазне Костопільського району, селі Боремель Млинівського району, селах Зірне, Колодязне, Балахівка, Тишиця, смт Соснове Березнівського району та ін [114, с.1; 299, с.1]. У відповідь на такі звинувачення Р.Василишин заявив, що готовий працювати з усіма політичними силами, окрім Руху, який очолює В.Червоній, а на газету «Волинь» подав три позови до суду [112, с.1].

За даними першого туру президентських виборів, результати на Рівненщині були наступними: Валерій Бабич – 0,99 %, Леонід Кравчук – 75,75 %, Леонід Кучма – 5,9 %, Володимир Лановий – 6,95 %, Олександр Мороз – 6,09 %, Іван Плющ – 0,89 %, Петро Таланчук – 0,4 %. За результатами голосування по 27 виборчих округах: Леонід Кравчук – 37,7 %, Леонід Кучма – 31,27 %, Олександр Мороз – 13 %, Володимир Лановий – 9,3 %, Валерій Бабич – 2,4 %, Іван Плющ – 1,3 %, Петро Таланчук – 0,5 %.

У другому турі перемогу здобув Л.Кучма – 52 % проти 45 % – у Л.Кравчука [157, с.1].

Вибори 1994 року стали важливим рубежем у розвитку НРУ на Рівненщині. Не маючи адмінресурсу, рухівці протиставили своїм конкурентам активну передвиборчу агітацію, що базувалася на національно-демократичній ідеології та соціальних обіцянках. Важливою особливістю виборчої кампанії була активна взаємодія між церковними ієрархами УПЦ КП та членами НРУ: перші навіть брали опосередковану участь у виборчій кампанії, зокрема, саме так можна розглядати візит патріарха УПЦ КП Володимира у супроводі митрополита Філарета. Ще одним аспектом, на який варто звернути увагу, було те, що населення не надто цікавилася програмами кандидатів і обирало в рамках дихотомії націоналіст-комуніст. Фактично саме цей фактор сповна використав В.Червоний, коли низкою заходів, на кшталт створення об'єднання «Вибір-94», провів позиціонування своєї партії, як головної антикомуністичної сили області, що автоматично відбирало значну частину виборців, які підтримували демократів, у його конкурентів. Результат виборів, хоч і не забезпечив домінування в області депутатам від Руху, проте показав, що їхня партія була однією з найвпливовіших, а, отже, могла значною мірою впливати на політичний ландшафт Рівненщини.

23 березня 1997 року в Рівненському драматичному театрі відбулося віче, ініційоване НРУ, на якому було представлено виборче об'єднання «Рух за народ, за Україну». На нього зібралися 476 делегатів і 318 гостей. Серед виступаючих були Л.Кравчук (перший Президент України), В.Чорновіл (Голова НРУ), І.Заєць (член Центрального проводу НРУ), П.Мовчан (голова Всеукраїнського товариства

«Просвіта»), А.Пашко (голова Союзу українок), В.Червоній (голова РКО НРУ), М.Поровський (народний депутат), Й.Пацула (голова обласної організації Конгресу української інтелігенції), А.Петриков (голова обласної організації Всеукраїнського об'єднання ветеранів), Б.Степанишин (почесний голова «Просвіти»), В.Ковтунець (голова «Просвіти»). Благословив присутніх архієпископ Рівненський та Острозький Серафим [389, с.2]. На установчій конференції декларувалося: «Внаслідок розпорошеності і роз'єднаності патріотичних національно-демократичних сил протягом майже шести років державної незалежності влада в Україні, в тому числі і в Рівненській області, знаходиться в руках колишньої партійної номенклатури. Володіючи реальною владою в державі, саме вони призвели до економічної кризи, суспільно-політичної і міжконфесійної напруги в суспільстві. В умовах відсутності реальної влади політичні партії та громадські організації національно-демократичного спрямування не в змозі реалізовувати свої програми виходу суспільства з кризи економічної, соціально-політичної, культурної та духовної. Тільки в умовах приходу нової, патріотичної, професійної, відповідальної перед народом і контрольованої ним влади можливе здійснення реформ, спрямованих на побудову незалежної, правової, демократичної держави українського народу, поліпшення добробуту людей». Документ підписали: В.Червоній (РКО НРУ), Й.Пацула (Рівненська обласна організація Конгресу Української інтелігенції), А.Петриков (Рівненська обласна організація Всеукраїнського об'єднання ветеранів), В.Ковтунець (Рівненське обласне товариство «Просвіта»), С.Олексіюк (Рівненський підрозділ Українського козацтва «Волинська Січ»), М.Шкугра (Рівненське обласне братство вояків ОУН-УПА ім.Клима Савура), Л.Гаврилук (Рівненське обласне відділення Союзу українок), Л.Левчук (Рівненське обласне товариство політв'язнів та репресованих), С.Качанівський (Рівненське обласне Братство святого Андрія Первозваного), О.Гуменюк (Рівненська обласна організація Спілки офіцерів України), Г.Мигирин (Рівненська обласна організація об'єднання «Україна»), В.Холодов (Рівненська обласна рада професійних спілок «Солідарність»), А.Чеснокова (Рівненське відділення комітету солдатських

матерів), Є.Шморгун (Рівненська обласна організація спілки письменників України), Ю.Попович (Ініціативна група з створення партії УГС (Українська Гельсинська Спілка)), І.Кур'янік (Рівненська обласна організація Української республіканської партії) [1; 41, с.1]. Пізніше до складу виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну» увійшли ініціативна група об'єднання християн-підприємців України, «Товариство Холмщина» та Національна Конфедерація профспілок України.

Після створення в березні об'єднання «Рух за народ, за Україну!» і ради, до якої увійшли представники 18 громадських об'єднань та партій, були розроблені концептуальні положення діяльності виборчого об'єднання, зокрема:

- члени об'єднання мають рівні права при вирішенні питань, пов'язаних з діяльністю об'єднання;
- стосунки між членами об'єднання базуються на засадах взаємоповаги, толерантності та довіри;
- об'єднання відкрите для членства політичних партій і громадських організацій, котрі ще не увійшли до нього.

Рада проаналізувала соціально-економічну, міжконфесійну і мовну ситуації на Рівненщині. З метою вирішення проблем краю вона розробила конкретні пропозиції до облдержадміністрації. Було вирішено організувати конкретні заходи в Рівненській області 28 червня 1997 року, а 22 червня провести жалобний мітинг на Театральному майдані Рівного на місці страти українців нацистами та комуністами [359, с.2].

28-29 жовтня 1997 року в Києві відбулися VII Всеукраїнські збори НРУ. На них голова РКО НРУ повідомив, що рухівська виборча кампанія на Рівненщині розпочалася 24 серпня. Акції НРУ збирали тисячі учасників, серед них – спортивні змагання, автоперегони, фестиваль «Перлини сезону», конкурс «Княгиня краси-97». В.Червоній був переконаний, що до перемоги на виборах місцевих рухівців мала привести активна співпраця з УПЦ КП.

На початку 1997 року НРУ почав підготовку до парламентських виборів, які мали відбутися наступного року. Вже наприкінці січня було опубліковано

звернення про утворення Всеукраїнського виборчого об'єднання під гаслом «Рух – ми знову разом!» напередодні виборів до Верховної Ради України та місцевих органів влади задля консолідації всіх здорових сил суспільства. Звернення підписали: О.Боровик (Товариство «Холмщина»), І.Кур'янік (УРП), С.Бабій (Конгрес української інтелігенції), Є.Шморгун (Спілка письменників), А.Чеснокова (Комітет солдатських матерів), Л.Гаврилюк (Союз Українок), С.Олексіюк (українське козацтво «Волинська Січ»), Л.Левчук (обласне товариство політв'язнів і репресованих), М.Шкугра (Братство вояків УПА), Б.Степанишин (почесний голова «Просвіти»), В.Червоній (РКО НРУ), Л.Матюшенко (Братство Андрія Первозваного), Ю.Бідюк (депутат міської ради, НРУ), О.Гуменюк (Спілка офіцерів України), благословив Рівненський і Острозький архієпископ Серафим [272, с.1].

23 лютого 1997 року в Рівненському кінотеатрі «Україна» за ініціативи РКО НРУ відбулися збори громадськості Рівненщини (понад 1200 осіб), на яких В.Червоній розкритикував кадрову політику президента Л.Кучми. Він наголосив, що робота державного апарату була неефективною через значну кількість корумпованих чиновників на ключових посадах Рівненщини. Збори прийняли петицію до призначеного президентом голови облдержадміністрації М.Сороки. Заступник голови УРП Ю.Попович у своєму виступі наголосив на єдності усіх національно-демократичних сил і необхідності кадрових змін. Лідер обласної організації незалежних профспілок В.Холодов заявив про свою підтримку виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!», а також закликав усіх покинути лави офіційної державної профспілки. Ветеранську підтримку Рухові гарантував член оргкомітету зі створення обласної організації Всеукраїнського об'єднання ветеранів А.Петриков. Збори прийняли ухвалу: «Вимагаємо від новопризначеного голови облдержадміністрації М.Сороки вжити рішучих заходів для виведення області з економічної кризи, зняття соціальної напруги, полагодження міжконфесійних взаємин:

1. Вжити заходів для погашення заборгованості по виплатах заробітної плати працівникам освіти та медицини та стипендій до 1 травня 1997 року.

2. Замінити скомпрометованих бездіяльністю та корумпованих зв'язками керівників апарату обласної і районних державних адміністрацій.

3. Звернутися до обласної ради з поданням щодо її згоди на проведення розслідування діяльності Р.Василишина на посаді голови облдержадміністрації.

4. Після завершення спорудження будинку по вул. Пушкіна 12-а надати квартири громадянам, які потребують поліпшення житлових умов, згідно з квартирною чергою в міській управі.

5. Новопризначеному голові облдержадміністрації оприлюднити в засобах масової інформації декларацію про власні доходи і доходи членів сім'ї, як того вимагає законодавство.

6. Ліквідувати засилля іноземних громадян на продовольчих ринках м.Рівне та області. Провести перевірку дотримання ними паспортного режиму, сплати податків державі, згідно з діючим законодавством України.

7. Припинити практику дискримінації національної Української Православної Церкви Київського Патріархату в області» [401, с.1].

Напередодні парламентських виборів перед рухівцями постало завдання зібрати підписи для участі у виборчій кампанії. Станом на 18.12.97 р. членам НРУ вдалося зібрати 53 тис. підписів в Рівненській області. Зокрема, в Рівному – 15 тис., Заріччянському районі – 0,24 тис., Дубровицькому – 2,2 тис., Рокитнівському – 1,2 тис., Володимирецькому – 3,6 тис., Сарненському – 2,5 тис., Березнівському – 2,4 тис., Костопільському – 3,5 тис., Рівненському – 4,7 тис., Гощанському – 1,85 тис., Корецькому – 1,7 тис., Млинівському – 1,6 тис., Демидівському – 0,82, Радивилівському – 2,4 тис., Дубенському – 3,6 тис., Здолбунівському – 3,1 тис., Острозькому – 2,6 тис [184, с.1].

На початку січня 1998 року в газеті «Волинь» було опубліковано інформацію Українського інституту соціальних досліджень, який провів соціологічні опитування серед 1608 респондентів у 16 районах області. Згідно його даних, НРУ у Рівному мав підтримку 16,9 %, в Рівненській області – 15,3 %. Тоді як решта національно-демократичних партій у сумі набирали близько 13 %. Взнявши за основу ці дані, С.Степанишин закликав усіх мешканців області голосувати за

НРУ, аби створити потужну національно-демократичну фракцію у парламенті. В.Червоній, згідно даних опитування, мав найбільший персональний рейтинг серед політиків області [391, с.2]. Соціологічне опитування, проведене фондом «Молодіжні ініціативи» 29-31 січня в Рівному, в якому взяло участь 1000 респондентів, показало, що рейтинг НРУ склав 21,7 %, КПУ – 5,5 %, ХДПУ – 4,8 %, Партії зелених України – 4,4 %. Серед кандидатів по мажоритарному округу лідером був П.Мовчан – 23 %, друге місце – Ю.Луценко – 7 % [350, с.1].

Як впливало з резолюції звітно-виборної конференції НРУ від 10 січня 1998 року, на виборах 1998 року в одномандатних округах організацію мали представляти: во 152 – П.Мовчан, во 153 – В.Черняк, во 154 – С.Олексіюк, во 155 – І.Полюхович, во 156 – В.Мулява [398, с.2].

У виборчому списку В.Червоній отримав – 19-те місце, а голова управи РКО НРУ С.Олексіюк – 78-ме, окрім того, до списку від Рівненщини увійшли: голова Володимирецької районної організації НРУ Ю.Ширко, голова Молодого Руху Рівненської області Ігор Якубець, голова Здолбунівської районної організації НРУ С.Ніколіна, голова Дубенської районної організації Н.Волинець [388, с.1].

Обласна територіальна комісія розглянула документи та зареєструвала для участі у виборах :

- Крайову організацію НРУ в чисельному складі – 1998 осіб.
- Громадську організацію підрозділ Українського козацтва «Волинська Січ» в чисельному складі – 680 осіб [153, с.2].

На вибори 1998 року В.Червоній виставив чимало молодих кандидатів в депутати. Згідно статистичних даних, від НРУ до міської ради Рівного балотувалися: 29 осіб віком 30-45 років, 14 – 45-60 років, 5 – до 30-ти років, 4 – понад 60 років. З них: 7 лікарів, 4 журналісти, 12 бізнесменів, 7 педагогів, 3 спортсмени, 4 офіцери, 2 кандидати наук, 3 директори шкіл. До обласної ради: 28 осіб – віком від 30 до 45 років, 23 особи – від 45 до 60 років, 6 осіб – до 30 років, 3 особи – понад 60 років. З них 26 – керівники та заступники керівників установ і підприємств, 21 – фахівці народного господарства [390, С.1-2].

18 лютого Крайову організацію Народного Руху відвідав представник ОБСЄ Пааво Пітканен. Він перебував як офіційний спостерігач від цієї організації на виборах. В.Червоній та С.Олексіюк звернули його увагу на значні порушення з боку місцевої влади [152, с.11].

На початку лютого в облдержадміністрації відбувся «круглий стіл», на який у зв'язку з передвиборчою напругою зібралися представники понад 20 обласних організацій політичних партій. Вони говорили про відмінності і схожості у своїх програмах. Проте рухівці проігнорували даний захід [287, с.2]. Перед виборами в газеті «Вісті Рівненщини» була надрукована стаття колишнього члена НРУ В.Семенюка, який назвав В.Червонія та В.Чорновола скандальними особами, а також звертав увагу виборців на невідомі джерела фінансування передвиборчої програми першого. Попри це, автор виділив і позитивні сторони місцевого НРУ, такі як освячення могил УПА, відстоювання української історії, сприяння розвитку спорту [373, с.1].

Своєю чергою, журналіст Б.Гринчук опублікував у «Волині» статистику діяльності В.Червонія у 1997 році, з якої можна було зробити висновки про активність народного депутата. Керівник РКО НРУ за цей рік надіслав 208 депутатських звернень у різні державні інституції. З них:

- голові облдержадміністрації М.Сороці – 31;
- в управління облдержадміністрації – 31;
- до головного прокурора області – 42;
- начальника УВС області Б.Керницького – 12;
- районних державних адміністрацій – 25;
- міського голови В.Мороза – 23;
- вищих органів влади та управління (президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Генеральна прокуратура, СБУ) – 32;
- суди різних інстанцій – 12.

Звернення з приводу:

- порушень органами влади та управління чинного законодавства – 99;
- невивлат заробітної плати – 42;

- оскарження судових рішень – 11;
- незаконного закриття кримінальних справ – 16;
- житлово-комунальних проблем і соціальної допомоги – 35.

Близько 73 % усіх звернень до В.Червонія з боку громадян стосувалися недотримання законності з боку державної влади, 27 % – вирішення приватних проблем [248, с.2].

Напередодні виборів від членів НРУ надішли сигнали про злочинні дії проти них. Так, 10 березня, близько 23 години, було спалено автомобіль члена НРУ М.Семаніва, який був кандидатом у депутати обласної ради і довіреною особою В.Червонія. В лютому була спроба підпалити пляшкою із запалювальною сумішшю будинок заступника головного редактора «Волині» Б.Гринчука. Ці факти провід НРУ розглядав як спроби залякати кандидатів в депутати від НРУ [119, с.1].

За результатами виборів 29 березня 1998 року народними депутатами на Рівненщині від НРУ стали І.Полухович, В.Черняк, П.Мовчан, В.Червоній (обраний за партійним списком). Депутатами обласної ради були обрані: С.Мацюк, І.Якубець, В.Шевченко, С.Жданюк, О.Козак, Л.Безтелесна, П.Маєвський, С.Кіпгач, І.Кур'янік, Б.Гайдук, В.Вовчик, А.Горайчук, М.Ковальов, Г.Лебедюк, С.Бачинський, М.Вервега, Б.Гринчук. Депутатами міської ради м.Рівне були обрані: Г.Бухало, Л.Кузьмук, І.Голод, С.Одарченко, Ю.Вовк, С.Кричильський, П.Ковальчук, В.Рачинський, В.Поровчук, Б.Скібінський, А.Бичков, А.Радчук, М.Стельмах, Ю.Табачук, Я.Власюк, В.Шевчук, Є.Кучеренко, О.Яцик, Т.Редюк, В.Хижий, В.Василець, П.Українець.

За партійним списком за НРУ на Рівненщині проголосувало: ВО 152 (Рівне) – 32 459, ВО 153 (Гоща) – 44 915, ВО 154 (Дубно) – 47 848, ВО 155 (Дубровиця) – 33 416, ВО 156 (Сарни) – 37 859. Загальна кількість голосів за НРУ в Рівненській області – 196 497 (29, 37 %).

В Україні результат НРУ – 9,4 % (32 депутати) + 14 депутатів обрані за мажоритарними списками [394, С.1-2].

За кандидатів від НРУ по одномандатних округах на Рівненщині проголосувало за: П.Мовчана – 23 123 виборця, С.Олексюка – 28 600, В.Черняка – 28 323, В.Муляву – 24 379, І.Полюховича – 26 657, В.Червонія – 23 450 (вибори міського голови м.Рівне) [395, с.2].

Кількість виборців, які підтримали НРУ на виборах в районах:

- Березнівський – 10671 (29,28 %); Володимирецький – 11791 (33, 29 %); Гошанський – 9969 (38,82 %); Демидівський – 4653 (42, 65 %); Дубенський – 11457 (37,3 %); Дубровицький – 7564 (22,88 %); Зарічненський – 2723 (12,79 %); Здолбунівський – 10277 (29,76 %); Корецький – 6879 (29,76 %); Костопільський – 13 852 (35,06 %); Млинівський – 11801 (43,11 %); Острозький – 7641 (39,09 %); Радивилівський – 6564 (25,56 %); Рівненський – 16 484 (33, 26 %); Рокитнівський – 7904 (26, 81 %); Сарненський – 13336 (23,25 %); Дубно – 5099 (23,22 %); Кузнецовськ – 3434 (22,08%); Острог – 1866 (26,18 %); Рівне – 32 459 (25,13%) [218, с.3].

Попри оголошені результати виборів, відбувся скандал у Рівному. 30 березня голова територіальної обласної комісії привітав головного уролога області, кандидата від НРУ до обласної ради М.Семаніва з перемогою. Однак, 31 березня стало відомо, що обраним до обласної ради виявився голова Рівненської районної держадміністрації П.Сулковський. Під час ознайомлення з протоколами дільничних комісій члени НРУ встановили, що протоколи з дільниць 29/3, 199/5, 232/3 скріплені печатками не дільничних комісій, а райради. На виборчій дільниці 23/9 до протоколу з результатами голосування був доданий акт, згідно з яким виборча комісія отримала не 1237 бюлетенів, а 1326, тобто на 96 більше. Зважаючи на ці, а також на інші факти, кореспондент «Волині» зробив висновок, що П.Сулковський використав адмінресурс [402, с.2].

Підсумки виборів було підбито на Рівненській конференції НРУ. За рік осередок зібрав 15 тисяч підписів на підтримку Руху на виборах, організував 110 передвиборчих зустрічей. В результаті за НРУ проголосувало до 25 % виборців міста, а також обрано 20 депутатів до міської ради та 2 депутати до обласної. Конференція підтримала висунення народного депутата України Юрія Костенка

претендентом у кандидати на посаду президента України. Головою міської організації обрано І.Турка, його заступниками – Ю.Вовка та Н.Крейчук [216, с.3].

У своєму звіті В.Червоній зазначив: було проведено низку масових заходів, зокрема, «Старий новий рік з Молодим рухом» (800 осіб), молодіжний вечір до Дня Святого Валентина (700 осіб), конкурс «Поліська красуня» (1200 осіб), музичний фестиваль «Рок-н-Рівне» (1000 осіб), ремонт обласного краєзнавчого музею, де проводилася виставка до 100-річчя Патріарха Мстислава і десятки менш масштабних заходів. В період з 10 січня до початку виборчої кампанії зусилля спрямовувалися на розвиток Молодого Руху та структурну реорганізацію НРУ. Були проведені наступні акції: вечір пам'яті Героїв Крут (800 учасників), урочисті збори на честь 80-ї річниці прийняття 4 універсалу (800 учасників), розгін комуністичного мітингу 18 березня, мітинг напередодні виборів (5000 учасників), зустріч з кандидатами в кінотеатрі «Україна» (1500 учасників). В результаті проведеної кампанії за партійний список НРУ на Рівненщині проголосувало 29,4 % виборців області. В мажоритарних округах було обрано 4 з 6 кандидатів від НРУ. Після виборів були проведені два масштабні соціологічні опитування, в результаті яких обрали кандидатуру Ю.Костенка на президентські вибори. Критично зустріли виборці виступ В.Чорновола, який запропонував виставити кілька кандидатів від НРУ, а також зазначив, що основним союзником НРУ є «Реформи і порядок». На конференції 175 голосами з 190 було обрано В.Червонія на наступний термін [282, с.1-2].

Про впливовість НРУ в 1998 році свідчить також і те, що, згідно опитування соціологічної служби Рівненської міської ради, 11,8 % респондентів відповіли: позиція Руху має вплив на їхнє рішення щодо вибору президента [3].

На виборах 1998 року значною мірою НРУ повторив тактику виборів 1994 року. Для максимального залучення виборців різних соціальних і вікових категорій проводилися різноманітні заходи: від традиційних мітингів до конкурсів краси або спортивних змагань. Також, як і в 1994 р., було створено велике об'єднання громадських і політичних організацій національно-демократичного спрямування, що дало змогу не розпорошувати голоси та додало авторитету НРУ,

оскільки саме ця партія стала ядром і центром даного політичного утворення. Втім, з'явилися і відмінності, зокрема, чимала частина агітаційної роботи була спрямована на молодь і реалізовувалася нею, особливо це стосувалося культурних і спортивних подій, що дозволило залучити до виборчого процесу раніше традиційно політично індеферентну вікову категорію.

Попри інциденти, на зразок використання адмінресурсу у випадку програшу кандидата від НРУ М.Семаніва висуванцю від влади П.Сулковському та зафіксовані порушення на деяких дільницях, загалом в області Рух тріумфував. До Верховної Ради пройшли 4 з 6 кандидатів (мажоритарні округи) і В.Червоній (за списком НРУ), всього за партію проголосувало 29,4 % виборців, що зробило НРУ беззаперечним лідером виборчих перегонів області. На жаль, як і в 1994 році, цим не вдалося сповна скористатися, оскільки безкомпромісна позиція В.Червонія залишала його без політичних союзників і навіть такого вагомого результату було недостатньо, щоб здобути всю повноту влади в області.

Висновки

Від часу утворення НРУ активно включився у боротьбу за розподіл влади. В 1990 році перші його представники перемогли опонентів-комуністів у виборах до Верховної Ради УРСР. Велике значення у цьому досягненні відіграла робота мережі активістів з населенням області, що відбувалася у великій кількості площин. Зокрема, це стосувалося перегляду табуйованих історичних тем, екологічній тематиці, критиці існуючої командно-адміністративної економіки, тощо. Завдяки цьому представники НРУ постійно напрацьовували та вдосконалювали свою методичну базу і постійно нарощували підтримку серед різних категорій громадян, які в новоствореній організації бачили альтернативу компартії і шанс на здійснення перетворень у всіх сферах життя. Щоб донести свою позицію, члени руху ініціювали та проводили масові заходи, на зразок, «Ланцюга Злуки» або мітингу в Рівному 25 лютого 1990 р., завдяки їх резонансності сумнівів у популярності НРУ на Рівненщині ні в кого не виникало.

Після здобуття незалежності та трансформації Руху в партію дещо змінився фокус заходів, спрямованих на виборців, що проводилися організацією. Тепер пріоритетом стало вшанування героїв різних часів, що боролися за Україну (козаки, воїни УНР та УПА) та релігійних заходів у співпраці з УПЦ КП. Як показав час, ця тактика спрацювала. Якщо врахувати, що в більшості мешканців сіл області були земляки, які загинули від рук різних окупантів і яким досі не було встановлено пам'ятників, цим зайнявся НРУ, поступово нарощуючи свою популярність не тільки в Рівному та районних центрах, але і на периферії. Результати виборів до Верховної Ради України на мажоритарних округах як у 1994, так і 1998 рр., підтверджують дану тезу.

У містах і містечках області рухівці сконцентрувалися на проведенні культурних, спортивних та наукових подій – це теж додавало їм популярності. Створивши собі реноме найбільш дієвої сили національно-демократичного спрямування в області, НРУ зберігав його протягом 90-х років ХХ ст. Результати виборів до рад усіх рівнів в ці роки є яскравим підтвердженням цього.

5.ВИСНОВКИ

Зародження НРУ було викликане низкою причин, серед яких можна виділити економічну нестабільність в УРСР, екологічні проблеми, що часто замовчувалися урядом, а також незадоволення українських дисидентів політикою поступової асиміляції українців. Необхідною умовою для зародження та розростання організації стало ослаблення каральних органів центральної влади політикою «гласності», яку проголосив М.Горбачов. На Рівненщині Рух створився з багатьох

маленьких ініціативних груп, центральною з яких було Товариство Української Мови ім.Т.Шевченка.

Появі Руху на Рівненщині передував експотенціальний ріст громадської активності, який спочатку оформився у вузькоспеціалізовані громадські організації, на зразок ТУМу ім.Т.Шевченка, «Пересвіту», «Меморіалу». Саме у них набували досвіду лідери, які пізніше проявили себе в НРУ. Серед них можна виділити В.Червонія, М.Поровського, С.Олексіюка, Р.Омельчука, І.Дем'янюка, О.Новака. Завдяки їх організаційній роботі за короткий час Рух перетворився в потужного опонента і реальну альтернативу комуністичній партії.

Незалежність України була однією з основних цілей НРУ, однак вона розглядалася як далека перспектива. Збіг багатьох обставин, а також активна позиція рухівців дозволила подолати опір депутатів-комуністів і досягнути поставленої мети за два роки після свого заснування. Попри те, що Рівненщина не була в епіцентрі подій 19-24 серпня 1991 року, однак якщо взяти до уваги проведену підготовчу роботу, а також активність її представників у ВРУ, то можна відмітити той факт, що регіон був в авангарді процесів, які зрештою, привели до втілення найамбітнішої з рухівських цілей.

Після проголошення незалежності України значна частина НРУ усвідомила необхідність реорганізації, виходячи з нових викликів, що постали перед Організацією. В.Червоній та М.Поровський виступили за збереження формату НРУ як громадської організації. Однак їхня позиція не знайшла підтримки більшості делегатів IV Всеукраїнських зборів НРУ. Після цього заходу Рух було трансформовано у політичну партію національно-демократичного спрямування.

Починаючи з 1990 року і протягом наступного десятиліття, незмінним керівником РКО НРУ був Василь Червоній. Під його керівництвом організація отримала чимало досягнень, а він сам став однією зі знакових фігур на політичній мапі Рівненщини. Водночас, його методи боротьби із опонентами часто знаходилися на межі законності, а інколи, і переходили її. Враховуючи вищезазначене, можна охарактеризувати його, як контраверсійну особистість. Єдиною рисою, з якою згодні як його опоненти, так і прихильники –

харизматичність В.Червонія, яка дозволила йому створити та контролювати одну із найвпливовіших політсил області.

Для реалізації своїх цілей В.Червоній ініціював створення ряду підконтрольних йому громадських організацій. До їх числа входили: Волинська Січ, Союз Українок, Комітет солдатських матерів, Товариство політв'язнів і репресованих тощо. Вони здійснювали підтримку заходів, організованих НРУ, а їх керівники підтримували своїми підписами резолюції партії, що додавало цим документам суспільної ваги. Окремо слід виділити Волинську Січ, з нею була пов'язана низка скандалів щодо силових дій, які виходили за рамки закону.

РКО НРУ з 1992 року активно взаємодіяла із УПЦ КП, фактично будучи найбільшим союзником останньої. Важливу роль відіграв тут фактор приязних стосунків В.Червонія та митрополита (пізніше патріарха) Філарета. Рухівці всіляко сприяли переходу церковних громад з підпорядкування Московського до Київського патріархату. Своєю чергою ієрархи УПЦ КП агітували на виборах на користь НРУ.

Значною мірою радикальність певних кроків рухівців була викликана методами боротьби їхніх опонентів. В момент появи та розвитку НРУ зіштовхнувся з тоталітарною державою, що використовувала проти його членів як каральні органи, так і наклепи у ЗМІ. Після здобуття незалежності України за В.Червонієм та його колегами також велося спостереження з боку місцевої влади, а в газетах неодноразово з'являлися матеріали, метою яких була дискредитація партії. Своєю чергою, НРУ через свої медіаканали відповідав такими ж «брудними» методами. Окремо слід зазначити, що так само жорстко зачищалися опоненти В.Червонія і всередині організації, будь-яка незгода з позицією лідера НРУ закінчувалася виключенням з партії. Підхід «фортеці в облозі» означав неможливість компромісів, однак мобілізував прихильників партії та створював рухівцям репутацію непоступливих борців за свої принципи.

Від часу свого створення до 1992 року НРУ, як громадська організація, налічував близько 3,3 тис. осіб у своїх лавах. Після трансформації у партію значна частина прихильників Руху не забажала ставати її членами. Втім усі наступні

роки партія поступово набирала обертів і постійно демонструвала позитивну динаміку росту чисельності. У 1998 році вона налічувала 2 245 осіб та дієве молодіжне крило.

Однією з сильних сторін діяльності НРУ було комплексне залучення місцевого населення до культурних, спортивних і наукових подій, що організовувалися рухівцями. Також багато уваги приділялося відновленню історичної пам'яті про людей, що боролися за Україну у різні історичні періоди. При цьому не оминалися увагою віддалені райони та села області, що на виборах конвертувалося у значну підтримку на території всієї області.

Досвід першої виборчої кампанії члени організації набули менш чим через рік після офіційного заснування. Тендеція зниження популярності компартії та активність громадських діячів – демократів забезпечила представникам Руху місця у Верховній Раді УРСР. Тоді ж були напрацьовані перші методики роботи з виборцями.

Якщо в перших позитивних результатах кандидатів від НРУ можна побачити потрапляння в загальну тенденцію втомі від компартії, то всі наступні перемоги були наслідком добре продуманої та цілеспрямованої роботи. В 1994 і 1998 роках НРУ очолив блоки національно-демократичних сил, що дало змогу не розпорозувати голоси у взаємній конкуренції, а єдиним фронтом виступити проти провладних кандидатів. Також сприяли росту популярності НРУ регулярні тематичні заходи, що проводилися на території всієї області. Результатом десятирічної роботи можна вважати підсумки виборів до ВРУ, коли за список НРУ проголосувало 29,4 % виборців Рівненщини.

Народний Рух України став одним з найважливіших чинників, які привели до появи держави Україна. Рівненщина була одним з базових регіонів цієї організації та надавала як кадри, так і підтримку її ініціативам. Після здобуття незалежності Народний Рух дбав про відновлення пам'яті про національно-визвольні змагання, ініціював і підтримував культурні, спортивні та наукові заходи, сприяв появі громад УПЦ КП. Опоненти часто закидали рухівцям, що ті, окрім церковних конфліктів та встановлення пам'ятників, нічим іншим не займалися, однак факти

свідчать про дуже широке коло заходів, які проводилися партією. Також не можна заперечити того, що Рух на відміну від колишніх комуністів, які мімікрували у демократів задля збереження влади, не змінював своєї політичної платформи та послідовно працював над розширенням патріотично налаштованої електоральної бази. В той же час в умовах політичної боротьби рухівці часто використовували проти своїх противників «брудні методи», що було характерною ознакою більшості політсил, які діяли в той час в межах області. Візитною карткою НРУ 90-х років в регіоні стала війна «проти всіх», оскільки безкомпромісний підхід В.Червонія у політиці передбачав або здобуття всієї повноти влади, або поразку у боротьбі за неї. Фактично реалізувався другий сценарій: попри те, що Рух постійно здобував вагому електоральну підтримку, цього так і не вистачило, аби здобути всю повноту влади в області та не вдалося реалізувати свою програму-максимум. Масштабами своєї діяльності організація заслуговує на відзначення як однієї з найвпливовіших політсил області в досліджуваний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Неопубліковані джерела

I.Архівні документи.

Архівний відділ Рівненського міськвиконкому

Фонд 26 Рівненська міська рада та її виконавчий комітет

1. Оп. 3, спр. 790 Декларація про створення обласного громадсько-політичного об'єднання «Спілка національно-демократичних сил Рівненщини «Єдність»», 149 арк.
2. Оп. 3, спр. 861 Перелік міських організацій політичних партій, зареєстрованих відділом, державної реєстрації виконавчого комітету Рівненської міської ради, 2 арк.
3. Оп. 26, оп. 3, спр. 864 Думка опитування експертів, 2 арк.

Галузевий державний архів СБ України

Фонд 16 Секретаріат ГПУ–КГБ УРСР

4. Опис 14, Справа 1120 Подлинники докладных записок, специальных и информационных сообщений 188 арк.
5. Опис 14, Справа 1123 Подлинники докладных записок, специальных и информационных сообщений 223 арк.
6. Опис 14, Справа 1131 Подлинники докладных записок, специальных и информационных сообщений 172 арк.

Державний архів Рівненської області

Фонд 2883 Колекція документів політичних партій та громадських організацій, що діяли на території Рівненщини

7. Оп. 1, спр. 2 Документи про діяльність Української Гельсинської спілки та її Рівненської філії, 101 арк.

Фонд 400 Рівненський обком компартії України

8. Оп. 138, спр. 12, Протоколи №2-4 засідання бюро обкому Компартії України від 10 січня 1989, 14 лютого 1989, 14 березня 1989р., 121 арк.
9. Оп. 138, спр. 14 Матеріали до протоколів засідань бюро обкому компартії України №3-4 14 лютого 1989, 14 березня 1989, 89 арк.
10. Оп. 138, спр. 23 Матеріали до протоколів засідань бюро обкому компартії України №11, 13, 14 12 жовтня - 12 грудня, 63 арк.
11. Оп. 138, спр. 25 Матеріали ухвалені на засіданні бюро погодженням у II половині 1989 р. 11 липня - 12 грудня, 173 арк.
 12. Оп. 140, спр. 11 Протокол №6 пленуму обкому Компартії України 6 квітня 1990, 105 арк.
13. Оп. 140, спр. 15 Протокол №7 пленуму обкому Компартії України 5 жовтня 1990, 99 арк.
14. Оп. 140, спр. 17 Протокол №8 пленуму обкому Компартії України 10 листопада 1990, 17 арк.
15. Оп. 140, спр. 30 Протокол №1 зборів активу обласної партійної організації 27 січня 1990 року, 84 арк.
16. Оп. 140, спр. 32 Матеріали до протоколу №1 зборів активу обласної партійної організації 27 січня 1990 року, 89 арк.
17. Оп. 141, спр. 1, 7 арк.

18. Оп. 141, спр. 2 Протокол №2 пленуму обкому Компартії України 26 січня 1991, 70 арк.

Фонд Р-122 Виконавчий комітет Рівненської міської ради народних депутатів

19. Оп.8, спр. 576 Міська рада народних депутатів протокол № 3, 95 арк.

Фонд Р-204 Виконавчий комітет Рівненської обласної ради народних депутатів

20. Оп.8, спр. 2384-а Постанови та Укази Верховної Ради УРСР, 250 арк.

Фонд Р-2883 Колекція документів політичних партій та громадських організацій, що діяли на території Рівненщини

21. Оп. 1, спр. 8, Характеристика політичної діяльності партій і громадських організацій на Рівненщині та пропозиції щодо покращення діяльності крайової організації УРП, 19 арк.

Особистий архів Ю.О.Шушкевича

22. Статут фракції Руху в Рівненській міській Раді.

23. Основні напрямки діяльності районних організацій НРУ в плані підготовки до виборчої кампанії.

24. Протокол Установчої конференції НРУ за Перебудову від 22 липня 1989.

25. Спогади С.Ніколіної, записані 15 березня 2009 року.

26. Спогади О. Новака, записані 7 квітня 2009 року.

27. Спогади В. Якимова, записані 12 квітня 2009 року.

28. Спогади С.Олексіюка, записані 15 квітня 2009 року.

29. Спогади М. Бендюка, записані 8 лютого 2010 року.

30. Спогади І.Дем'янюка, записані 9 жовтня 2011 року.

31. Спогади М. Поровського, записані 5 липня 2012 року.

32. Спогади М.Несенюка, записані 15 грудня 2013 року.

33. Спогади Р.Василишина, записані 3 липня 2014 року.

Центральний державний архів громадських об'єднань України

Фонд 1 Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м.Київ (1918-1991)

34. Оп. 32 Загальний відділ ЦК Компартії України до ЦК КПРС, спр. 2658 Записки, довідки, інформації, листи ЦК Компартії України до ЦК КПРС, відділів ЦК КП України, партійних органів, КДБ і МВС УРСР про роботу партійних організацій у зв'язку з діяльністю неформальних об'єднань, проведення установчих з'їздів і конференцій Народного Руху України за перебудову, Українського товариства «Меморіал», про несанкціоновані мітинги і збори у окремих містах республіки, протидію місцевим дипломатам і журналістам у спробах зібрання негативної інформації про життя в УРСР, антирадянську діяльність емігрантських центрів та

інші питання ідеологічної і масово-політичної роботи, 233 арк.

35. Оп. 32 Загальний відділ ЦК Компартії України до ЦК КПРС, спр. 2680 Записка і рішення Комітету партійного контролю при ЦК КПРС про недоліки в роботі деяких керівників партійних комітетів Ровенської області та їх контрольних органів по виконанню рішень XIX Всесоюзної конференції КПРС, про подолання бюрократизму і тяганини при розгляді листів і заяв трудящих. Інформація Ровенського обкому партії КПК при ЦК КПРС про хід виконання цього рішення, 23 арк.
36. Оп. 32 Загальний відділ ЦК Компартії України до ЦК КПРС, спр. 2872 Записки, довідки, інформації відділів ЦК Компартії України, Ровенського і Чернівецького обкомів партії, правоохоронних органів України про суспільно-політичну обстановку в республіці та її західних областях, про заходи забезпечення законності й громадського порядку в УРСР, 200 арк.

Фонд 270 Народний рух України (НРУ, Рух), м.Київ (1989 – по теперішній час)

37. Оп. 1 Документи з основної діяльності НРУ, спр. 64 Листи трудових колективів, окремих громадян, які надійшли до редакції газети «Літературна Україна» про підтримку проекту програми «НРУ за перебудову» з Рівненської області, 179 арк.
38. Оп. 1 Документи з основної діяльності НРУ, спр. 154 Відомості про чисельність Івано-Франківської, Луганської, Житомирської, Одеської, Рівненської, Харківської, Черкаської та Чернігівської крайових організацій у зв'язку з перерестрацією, 17 арк.

Опубліковані джерела

II. Публікації документів та матеріалів.

39. «Редакції газети «Волинь»» // Вісті Рівненщини .– 1994 .– 6 грудня .– С.2.
40. Віхи історії України в документах і матеріалах (1939-1991 рр.): Хрестоматія / Уклад.: О.В.Власюк, В.Й.Сидорук, В.В.Трофимович, В.І.Шанюк .– Рівне – Острог: Волинські обереги, 2015 .– 448 с.
41. Декларація // Волинь .– 1997.– 28 березня .– С.1.
42. Депутатський запит // Волинь .– 1994.– 7 січня .– С.2.
43. Депутатський запит В.Червонія // Волинь .– 1993 .– 12 лютого .– С.1.
44. Заява (Народний депутат України М.Поровський) // Вісті Рівненщини .– 1993 .– 24 вересня .– С. 3.
45. Заява // Вісті Рівненщини .– 1994.– 22 квітня .– С.5.
46. Заява // Вісті Рівненщини .– 1996 .– 13 грудня .– С.2.

47. Заява // Діалог .– 1992 .– Липень .– С.1.
48. Заява В.Шевченко // Волинь .– 1994 .– 14 жовтня .– С.1.
49. Заява національно-демократичних сил // Волинь .– 1995.– 28 квітня .– С.1.
50. Заява політичної ради народного Руху Рівненщини // Волинь .– 1992 .– 14 серпня .– С.1.
51. Заява проводу Здолбунівської РО НРУ // Волинь .– 1996 .– 6 вересня .– С.2.
52. Заява Ради національно-демократичних сил // Волинь .– 1993 .– 29 січня .– С.2.
53. Збори виборців – за відставку Васишина // Волинь .– 1993.– 16 лютого .– С.1.
54. Звернення державного правління до українців в Україні і українців в діаспорі // Прозріння .– 1990 .– серпень .– С.1
55. Лист центрального проводу Народного Руху України // Волинь .– 1999 .– 26 лютого .– с.1-2.
56. Пороський М. Заява / М. Пороський // Рівне .– 1993 .– 27 вересня .– С. 1.
57. Провісники Свободи Державності і Демократії: Документи і матеріали. До 20-тої річниці створення Народного Руху України / Національна академія наук України, Інститут історії України, Центральний державний архів громадських об'єднань України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009.– 454с.:24 іл.
58. Резолюція // Діалог .– 1994 .– Травень .– С.1.
59. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову . – К., 2000 . – 495с.
60. Україна багатопартійна: програмні документи нових партій. – К., 1991.– 142 с.
61. Україна: політична історія. ХХ–ХХІ ст./ Редрада: В.Литвин (голова) та ін. Редкол.: В.Смолій, Ю.Левенець та ін. .–К.: Парламентське видавництво, 2007 .– 1028 с.
62. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В.Солдатенко (керівник) .– К: Парламентське видавництво, 2007 .– 576 с.
63. Чорновіл на президента. Збірник інформаційних прес-релізів та агітаційних матеріалів . – Секретаріат Народного Руху України, 1992 . – 75 с.

III. Періодична преса.

64. «Козаки» вище закону? // Діалог .– 1993 .– Лютий .– С.2.
65. «Перлини сезону» вітають рівненських глядачів // Волинь .– 1997 .– 29 серпня .– С.3.
66. А Рухівці бояться // Вечірнє Рівне .– 1996 .– 27 січня .– С.1.
67. Агонія // Діалог .– 1993.– Липень .– С.1.
68. Без опозиції // Вечірнє Рівне .– 1996 .– 3 грудня .– С.1.
69. Без охорони - нікуди! // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 27 жовтня .– С.2.
70. Бухало Г. Рівненщина відзначила 90-річний ювілей Тараса Бульби-Боровця / Г.Бухало // Волинь .– 1998 .– 13 березня .– С.2.

71. В. Червоній: хай влада нам не заважає // Діалог .– 1992 .– Липень .– С.4-5.
72. В.Червоній: «З Богом у серці і любов'ю до України – ми переможемо» // Волинь .– 1997 .– 28 березня .– С.3.
73. В.Червоній: «Не треба ображатися якщо дзеркало криве» // Волинь .– 1994 .– 22 квітня.– С.2.
74. Вибір-94 // Волинь .– 1994 .– 28 січня .– С.2.
75. Вибірка подій // Рада .– 1989 .– вересень .– С.2.
76. Вибірка подій // Рада .– 1989 .– жовтень .– С.1.
77. Вибірка подій // Рада .– 1989 .– грудень .– С.1.
78. Вибірка подій // Рада. – 1989. – серпень .– С.1.
79. Відбулася конференція // Волинь .– 1994 .– 13 травня .– С.2.
80. Відбулися конференції // Волинь .– 1995.– 1 грудня .– С.1.
81. Вільне слово. – 1991. – 26 грудня .– С.1.
82. Віруючі голодують в Рівному – Іриной обідає в Києві // Рівне Вечірнє .–1992 .– 6 жовтня .– С.1.
83. Волинська січ (фоторепортаж і документи Великої Ради) // Волинь .– 1993 .– 22 січня .– С.2.
84. Волинь .– 1994 .– 1 квітня .– С.2.
85. Волинь .– 1996 .– 29 листопада .– С.2.
86. Волинь .– 1997 .– 28 березня .– С.2-3.
87. Вшанували пам'ять першого сотника УПА на Поліссі // Волинь .– 1994 .– 18 листопада .– С.2.
88. Голуб О. А далі події розгорталися так / О.Голуб // Рівне .–1992 .– 28 серпня .– С.2.
89. Голуб О. Роман Васишин: доводити до інфаркту я не буду / О.Голуб // Рівне .– 1992 .– 28 березня .– С.3.
90. Готуємося до крайової конференції Руху // Волинь .– 1998 .– 30 жовтня .– С.3.
91. Громик В. В.Червоній: «Будьмо господарями у своїй державі» / В.Громик // Рівне .– 1992 .– 31 липня .– С.4-5.
92. Громик В. В.Чорновіл: Рух є, Рух буде жити / В.Громик // Рівне .– 1992 .– 23 жовтня .– С.2.
93. Громик В. Пікети біля собору / В.Громик // Рівне .–1992 .– 20 червня .– С.2.
94. Громик В. Розколу не відбулося, але і до єдності – далеченько / В.Громик // Рівне .– 1992 .– 30 травня .– С.2.
95. Дзюбука-Червонія засуджено за хуліганський напад на Леонтія Самчука // Рівне вечірнє .– 1995 .– 21 жовтня .– С.1.
96. Дивний сон: Червоній і Дем'янюк не співають в унісон // Рівне .– 1993.– 10 квітня .– С. 3.
97. Добробут народу і соціальні гарантії // Волинь .– 1994 .– 14 січня .– С.3.
98. Добробут народу і соціальні гарантії // Волинь .– 1994 .–21 січня .– С.3.

99. З життя Молодого Руху // Волинь .– 1997 .– 26 грудня .– С.8.
100. Захистити своє право на працю! // Волинь .– 1997 .– 23 травня .– С.2
101. Звернення до Президента України Л.М.Кравчука, Голови ВРУ І.С.Плюща і засобів масової інформації // Вісті Рівненщини .– 1994 .– 14 січня .– С.1.
102. Звернення до Президента України, Верховної Ради України // Діалог.– 1993 .– Вересень .– С. 1.
103. Злочин у соборі // Діалог .– 1992 .– Липень .– С.1.
104. Зустріч з О.Морозом // Діалог .– 1993 .– Лютий .– С.1.
105. Зустрічі з кандидатом в народні депутати В.Червонієм // Волинь .– 1994.– 28 січня .– С.1.
106. Зустрічі з кандидатом в народні депутати В.Червонієм // Волинь .– 1994.– 4 лютого .– С.1.
107. Зустрічі з кандидатом в народні депутати В.Червонієм // Волинь .– 1994.– 11 лютого .– С.2.
108. Зустрічі з кандидатом в народні депутати В.Червонієм // Волинь .– 1994.– 18 лютого .– С.1.
109. Зябрів Л.Цілком секретно / Л.Зябрів // Рівне вечірнє .– 1992 .– 8 вересня .– С.7.
110. І.Федів: Поки що я залишаюся і буду боротися до кінця // Рівне .– 1992 .– 4 вересня .– С.1.
111. Із зали суду / Волинь .– 1996 .– 1 березня .– С.7.
112. Із святом Незалежності // Діалог .– 1994 .– Липень .– С.1.
113. Інтерв'ю «Волині» з представниками команди однодумців-реформаторів // Волинь .– 1994 .– 1 квітня .– С.2.
114. Інтерв'ю з В.Червонієм // Волинь .– 1994 .– 1 липня .– С.1.
115. Інформація // Волинь .– 1994 .– 7 січня .– С.4.
116. Коли потече кров ріками // Зміна. – 1990. – 10 лютого .– С.2.
117. Координаційна Рада Руху // Волинь .–1992.– 18 січня – С.2.
118. Кричильський С.Острожчина вшанувала пам'ять героїв-петлюрівців / С.Кричильський // Волинь .– 1996 .– 20 вересня .– С.3.
119. Лісовець В. У Рівному вчинено черговий терористичний акт, направлений проти Народного Руху / В.Лісовець // Волинь .– 1998 .– 13 березня .– С.1.
120. Луценко В. «Депутатський запит» / В.Луценко // Діалог .– 1993 .– Лютий .– С.2.
121. Ляпас Червонію // Діалог.–1992 .– Вересень .– С.1.
122. Маніфестація в Рівному таки відбулася, правда, антикомуністична // Волинь .– 1994 .– 11 листопада .– С.1.
123. Маніфестація на Великдень // Зміна .– 1996 .– 19 квітня .– С.1.
124. На чатах України // Волинь .– 1997 .– 14 березня .– С.1.
125. На честь видатного полковника // Волинь .– 1994 .– 18 листопада .– С.1.
126. Надобраніч В. Рандеву з виборцями / В. Надобраніч // Рівне .– 1993.– 8 травня .– С. 1.
127. Нам сурми не грали // Волинь .– 1997 .– 22 серпня .– С.2.

128. Нардеп від Дубна дуже хоче бути обласним головою // Вечірнє Рівне .– 1996 .– 10 серпня .– С.1.
129. Нардепи виходять з Руху // Вечірнє Рівне .– 1996 .– 13 грудня .– С.1.
130. Наші кандидати // Волинь .– 1994 .– 4 лютого .– С.1.
131. Не так сталося, як гадалося // Волинь .– 1995 .– 14 квітня .– С.2.
132. Несенюк М. Орденів за перший бій «волинським козакам» не дадуть. Можливо, дадуть по чотири роки / М. Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1993 .– 9 лютого .– С. 2.
133. Несенюк М. П'яний нардеп Червоній пообіцяв розігнати міське ДАІ, загін «Беркут», а також наркодиспансер / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 17 листопада .– С.1.
134. Несенюк М. Рада не послухала Червонія і відразу стала «червоною» // Рівне вечірнє .– 1992 .– 8 вересня .– С.1
135. Ну, мафіє, постривай // Зміна .– 1994.– 23 квітня .– С.1.
136. Обійшлися без «отамана» // Рівне Вечірнє .– 1993.– 30 березня .– С. 1.
137. Облвиконком підтвердив незамінність Валерія Марчевського // Рівне Вечірнє .– 1995 .– 25 лютого .– С.1.
138. Олексій Печорник: «З молоддю треба говорити її мовою» // Волинь .– 1996 .– 13 грудня .– С.8.
139. Олексіюк С. Антиконтитуційний заморозок в Рівному / С.Олексіюк // Волинь .– 1997 .– 20 червня .– С.2.
140. Орлов М. Шоденник здолбунівщини / М.Орлов // Волинь .– 1997 .– 25 липня .– С.2.
141. Освячено пам'ятні місця // Волинь .– 1995.– 16 червня .– С.1.
142. Осипов С. Синьо-жовті проти червоних / С. Осипов // Зміна. – 1990. – 24 липня .– С. 2.
143. Парамілітарні бариги // Рівне Вечірнє .– 1993 .– 31 серпня .– С. 2.
144. Петрова М. Засудили комуністів // М.Петрова / Вечірнє Рівне .– 1996 .– 9 листопада .– С.1.
145. Пишемо в газету // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 15 вересня .– С.6.
146. Пізнати свою історію // Огляд подій .– 1990. – січень .– С.2.
147. Повертаючись до надрукованого // Волинь .–14 січня .– 1994 .– С.2.
148. Події, коментарі, факти // Волинь .– 2 лютого .– 1993.– С.1.
149. Політична Рада КУНу // Рівне Вечірнє .– 1993.– 16 березня .– С. 2.
150. Політичне шахрайство триває / Волинь .– 1996 .– 27 грудня .– С.1.
151. Пом'янули запорожців – славних лицарів козацьких // Волинь .– 1995 .– 30 червня .– С.1.
152. Представник ОБСЄ Пааво Пітканен відвідав Рівненський Рух // Волинь .– 1998 .– 27 лютого .– С.11.
153. Про реєстрацію обласних осередків політичних партій (блоків), ГО у виборах депутатів обласної ради 23-го скликання // Вісті Рівненщини .– 1998 .– 13 лютого .– С.1.

154. Провокація // Волинь .– 1998 .– 5 червня .– С.2.
155. Проти атомної смерті // Шлях до волі. – 1990. – № 2.
156. Публікації і рекламації // Діалог .– 1992 .– Жовтень .– С.2.
157. Результати виборів // Волинь .– 1994 .– 8 липня .– С.1.
158. Релігійне життя Рівненського району: хроніка бойових дій // Рівне Вечірнє .– 1993 .– 11 травня .– С. 3.
159. Рівненський Рух вшановує ветеранів // Волинь .– 1996 .– 22 березня .– С.3.
160. Родич С. Закон як дишло? / С.Родич // Горинь .– 1992 .– 20 листопада .– С.4.
161. Рух пікетує «Діалог» // Діалог .– 1992 .– Травень .– С.1-3.
162. Рух успішно просувається на посткомуністичне Полісся // Волинь .– 1998 .– 23 січня .– С.5.
163. Рятує депутатська недоторканність // Зміна .– 1994 .– 23 квітня .– С.2.
164. Семигіна Т. Рівне: перший суд над комунізмом / Т.Семигіна // Волинь .– 1996 .– 14 червня .– С.2.
165. Символ непохитності народу // Червоний прапор .– 1991. – 19 червня .– С. 2.
166. Список кандидатів у депутати до Рівненської міської ради від Крайового Руху // Волинь .– 1998 .– 20 лютого .– С.2.
167. Список кандидатів у депутати до Рівненської обласної ради від Крайового Руху // Волинь .– 1998 .– 20 лютого .– С.2.
168. Сьогодні закривають «Діалог», а завтра – «Голос України»? // Діалог .– 1993.– Лютий .– С.2.
169. Табір під Берестечком // Волинь .– 1997 .– 4 липня .– С.1.
170. Такі новини // Вісті Рівненщини .– 1993 .– 16 лютого .– С.1.
171. Там, де неба блакить і Горинь все біжить... // Волинь .– 1997 .– 11 липня .– С.1.
172. Тарасу Бульбі-Боровцю присвячено // Волинь .– 1996 .– 7 червня .– С.1.
173. Тату, а він б'ється // Волинь .– 1994 .– 7 січня .– С.2.
174. Тепер і в Рівному є Рух // Рівне вечірнє .–1992 .– 27 жовтня .– С.2.
175. Тепер щодня ту морду п'яну уже приносять з ресторану // Діалог .– 1992.– Листопад .– С.1.
176. Терновий С. Хто ж кого побив / С.Терновий // Волинь .– 1993 .– 16 лютого .– С.2.
177. Ткачук М. В.Червоній: Васишин та Прищепа знову підняли ціни на хліб / М.Ткачук // Волинь .– 1993 .– 9 липня .– С.3.
178. Тролейбуси – теж аргумент // Рівне вечірнє .– 1992 .– 18 серпня .– С.1.
179. У стані необхідної оборони // Діалог .– 1993 .– Вересень .– С. 1.
180. У храмах знову моляться // Рівне вечірнє .– 1992 .– 7 липня .– С.2.
181. Урочисті збори в Ровно // Червоний прапор .–1989 .– 5 листопада .– С.1
182. Хай блисне булава! // Волинь .– 1993 .– 15 січня .– С.1.
183. Хитрий Е.Перший всеукраїнський / Е.Хитрий // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 1 вересня .– С.7.

184. Хороший початок – половина справи // Волинь .– 1997 .– 19 грудня .– С.1.
185. Хромих П. На сесії міської ради / П.Хромих // Діалог.–1992 .– Вересень .– С.1.
186. Хто за спиною у пана О. Новака // Діалог .– 1992 .– Квітень .– С.1-2.
187. Хто править бал у Рівному? // Діалог .– Травень .–1996 .– С.1.
188. Хто пройде в парламент // Волинь .– 1994 .– 1 квітня .– С.2.
189. Церква стане українською // Волинь .– 1996 .– 30 серпня .– С.2.
190. Червоний Прапор .– 1991. – 30 листопада .– С. 1.
191. Червонія – до суду! // Діалог .– 1994.– Квітень .– С. 2.
192. Червонія і Поровського можуть відлучити від Церкви // Рівне .– 1995 .– 11 березня .– С. 1.
193. Чергова «скалка» в «недремному» оці народного депутата // Вісті Рівненщини .– 1997 .– 5 грудня .– С.1.
194. Чорновіл В. Перемога комуністичного путчу в Україні / В.Чорновіл // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 1 вересня .– С.3-6.
195. Ще раз про мітинги // Червоний прапор. – 1989. – 3 листопада .– С.4.
196. Що можна Юпітерові, те не можна бику? // Волинь .– 1995.– 4 серпня .– С.3.
197. Як стати членом Руху // Волинь .– 1998 .– 16 січня .– С.3.
198. Як упав же він з коня...// Діалог .– 1993 .– Травень .– С.5.
199. Яке їхало таке й здибало // Рівне Вечірнє .–1992 .– 10 листопада .– С.1.
200. Яковчук П. Я тривожуся за село: відповідає кандидат у депутати СРСР А.О.Брофін / П.Яковчук // Червоний прапор. – 1989. – 4 жовтня .– С.2.

IV. Джерела особового походження.

201. Дем'янюк І. Рухівська преса на Волині, як все починалося / І.Дем'янюк // Нова Волинь .– 2000 .– 17 серпня .– С.3
202. Кравчук Л. Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми /Л.Кравчук // К.: Століття, 2002 .– 392 с.
203. Кучма Л. Україна – не Росія / Л.Кучма .– М.: Время, 2003 .– 560 с.
204. Наш Рух: так творилася історія. Спогади засновників Рівненського Руху .– Рівне: б. м., 2009 .– 43 с.
205. Поровський М. Тільки РУХОМ життя і обіймеш... Повість-спогад / М. Поровський // Рівне: ПП Лапсюк, 2009 .– 468 с.
206. Поровський М. Розповідь про горіння / М.Поровський // Рівне, 1999 – 28 с.

V. Публіцистична література

207. Авдейчик В. Дурить чужих та не дурить Бога... / В.Авдейчик // Вісті Рівненщини .– 1993.– 10 грудня .– С.8.
208. Андрійчук М. Час збирати розкидані камені / М.Андрійчук // Вісті Рівненщини .– 1994 .– 15 березня .– С.7.
209. Басараба В. Повертається правда / В.Басараба // Червоний прапор . – 1991. – 4 жовтня .– С. 1.
210. Бендюк М. Історія Народного Руху України на Острожчині / М.Бендюк: Історія музейництва, пам'ятохоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині:науковий збірник .– Острог, 2011 .– Випуск 3 .– С.416-428.
211. Берестяний О. Конфлікт на Дубенському м'ясокомбінаті під контролем міліції» / О.Берестяний // Рівне Вечірнє .– 1998 .– 9 липня .– С.1.
212. Булян В. Нам не забудь буремні роки! / В.Булян // Волинь .– 1996 .– 18 жовтня .– С.1-2.
213. Бурчєня В. «Повстанські ночі» під покровом Прєсвєятої Богородици / В.Бурчєня // Волинь .– 1997 .– 17 жовтня .– С.2-3.
214. Бурчєня В. Британци радять об'єднуватися / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 21 серпня .– С.3.
215. Бурчєня В. Головне – бути господарем / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 26 червня .– С.6.
216. Бурчєня В. Звіт і вибори в мєськїй оргєнациї НРУ/ В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 6 листопада .– С.3.
217. Бурчєня В. Мєська влада вселяє надїю на майбутнє / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 1 травня .– С.1.
218. Бурчєня В. Рух – безперечний лїдер / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 17 квітня .– С.3.
219. Бурчєня В. Час єднання настав / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 9 жовтня .– С.1-2.
220. Бурчєня В. Шукаймо в історїї не попїл, а полум'я / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 30 сїчня .– С.12.
221. Бурчєня В. Яма – це не жарт / В.Бурчєня // Волинь .– 1998 .– 3 квітня .– С.8.
222. В знак пам'ятї головного командира УПА // Волинь .– 1995 .– 17 лютого .– С.1.
223. В козацькому таборї на мїсци історичних подїй // Волинь .– 1996 .– 21 червня .– С.1.
224. В.Червонїй і М.Поровський будуть вїдлученї вїд Церкви? // Дїалог .– 1995 .– Березень .– С.2.
225. Вальчук П. Ловись рибко, велика і маленька ... і дурнєнька / П. Вальчук // Змїна. – 1991. – 24 серпня.– С. 2.
226. Василенко Л. Святкування оргєнував Рух / Л.Василенко // Волинь .– 1996 .– 6 вересня .– С.2.
227. Василишин Морозовї не сподобався // Рївне .– 1993 .– 20 лютого .– С. 2.

228. Волинець Н. І почули люди правду / Н.Волинець // Волинь .– 1994 .– 4 листопада .– С.2.
229. Волинець Н. Повірили люди у справедливість / Н.Волинець // Волинь .– 1994 .– 11 листопада .– С.3.
230. Вуличні маневри 9 травня завершилися одним мордобоем // Вечірнє Рівне .– 1996.– 11 травня .– С.1.
231. Вшанували пам'ять // Волинь .– 1994 .– 23 грудня .– С.1.
232. Галан Я. Хто такий Бандера? / Я. Галан // Червоний прапор. – 1989. – 28 жовтня .– С.4.
233. Гвізда І. А на мітинг у влади духу не вистачило / І. Гвізда // Волинь .– 1997 .– 29 серпня .– С.8.
234. Герус В. Передали куті меду / В. Герус // Червоний прапор .– 1990. –30 грудня .– С. 3.
235. Гірник Я. То хто ж розкольник? / Я.Гірник // Вісті Рівненщини .– 1997 .– 21 березня .– С.1.
236. Глібов Є. «Діалог на... Кубу» / Є. Глібов // Рівне .–1992 .– 8 травня .– С.2.
237. Гляньмо правді в очі // Червоний прапор .– 1990. – 26 жовтня .– С. 2.
238. Говор С. Віддали життя за нашу свободу / С.Говор // Волинь .– 1998 .– 28 серпня .– С.1.
239. Голоденко З. Іван Іванович сумнівається / З.Голоденко // Зміна .– 1994 .– 12 лютого .– С.2.
240. Голодомор і овації // Червоний прапор .– 1990. – 2 жовтня .– С. 2.
241. Голуб О. А Червоній проти! / О.Голуб // Рівне .–1992 .– 30 жовтня .– С.3.
242. Голубєв В. Рухівсько – просвітянський конфлікт сягнув апогею / В.Голубєв // Рівне Вечірнє .– 1998 .– 14 травня .– С.1.
243. Городнюк І. Маленька брехня заради великої перемоги / І.Городнюк // Вечірнє Рівне .– 1997 .– 1 березня .– С.1.
244. Гринчук Б. «Замордовані» комуністи просять допомоги в прокуратури / Б.Гринчук // Волинь .– 1997 .– 4 квітня .– С.3.
245. Гринчук Б. «Злі генії» національно-демократичного руху Рівненщини чи «троянські коні» в ньому? / Б.Гринчук // Волинь .– 1997 .– 11 липня .– С.4.
246. Гринчук Б. Все моє упованіє на Тебе... / Б.Гринчук // Волинь .– 1998 .– 16 жовтня .– С.1.
247. Гринчук Б. М'ясний фарс, або як з кримінальної справи можна зробити пшик / Б.Гринчук // Волинь .– 1997 .– 30 травня .– С.3.
248. Гринчук Б. Мудрість – це розум для всіх / Б.Гринчук // Волинь .– 1998 .– 6 березня .– С.2.
249. Гринчук Б. Потрібна цензура власної совісті та честі / Б.Гринчук // Волинь .– 1997 .– 4 квітня .– С.2.
250. Гринчук Б. Рух виник волею народу – з ним і переможе / Б.Гринчук // Волинь .– 1997 .– 22 серпня .– С.2.
251. Гринчук Б. Сумніви депутатів виявилися небезпідставними. То чому тоді дивується Віктор Чайка / Б.Гринчук // Волинь .– 1998 .– 13 листопада .– С.3.

252. Гринчук Т. Вечори Петра Могили в Клевани / Т.Гринчук // Волинь .– 1997 .– 11 липня .– С.3.
253. Громик В. Бий своїх, щоб чужі боялися / В.Громик // Рівне .– 1992 .– 18 вересня .– С.1-2.
254. Губанов О. Демократи України, єднайтеся! / О.Губанов // Рівне Вечірне .– 1998 .– 21 серпня .– с.1.
255. Гудилко М. Хто про себе дбає – той собі і має / М.Гудилко // Волинь .– 1997 .– 7 лютого .– с.1.
256. Гулюк С. Пенсіонери грали в революцію / С.Гулюк // Рівне Вечірне .– 1998 .– 10 листопада .– с.1.
257. Де бере гроші В.Червоній? // Діалог .– 1993 .– Травень .– С.1.
258. Де Прищепа - там завал, де Луценко – там розвал / С.Степанишин // Волинь .– 1996.– 12 липня .– С.1.
259. Дем'янюк І. Про громадсько-політичні і релігійні відносини в області / І.Дем'янюк // Вісті Рівненщини .– 1997 .– 24 січня .– С.2.
260. Дендюк Л. «Ви говорите не так» / Л. Дендюк // Червоний прапор. – 1989. – 11 листопада .– С.3.
261. Забрав шинель – пішов? // Волинь .– 1997.– 21 лютого .– С.1.
262. Забрідний О. Бабуся «розкрила явку» / О. Забрідний // Рівне .– 1993.– 6 лютого .– С. 1.
263. Забрідний О. На майдані знов про церкву / О. Забрідний // Рівне .– 1995 .– 8 липня .– С. 1.
264. Забрідний О. На Червонія і Поровського накладено заборону. Та чи буде мир і спокій в Божих храмах? / О.Забрідний // Рівне .– 1995.– 1 квітня .– С.1.
265. Забувши про святість свята // Рівне .–1992 .– 28 серпня .– С.2.
266. Загребельна С. Міліцейську «карту» розігрують політики / С.Загребельна // Зміна .– 1997 .– 14 листопада .– С.1.
267. Заліпська О. Княгиня краси – 97 / О.Заліпська // Волинь.– 1997 .– 16 травня .– С.5-6.
268. Заліпська О. Наші прихильники нас зрозуміють / О.Заліпська // Волинь .– 1996 .– 1 березня .– С.1
269. Замість Дубенської «тушонки» – політична боротьба / В.Шах // Рівне Вечірне .– 1997 .– 29 листопада .– С.2.
270. Замість хліба – нардепи // Рівне вечірне .– 1993.– 15 червня .– С. 2.
271. Звернення // Волинь .– 1996 .– 9 серпня .– С.1.
272. Звернення // Волинь .– 1997 .– 31 січня .– С.1.
273. Звичайний фашизм? // Діалог .– 1993.– Липень .– С.1.
274. Зимній Ф. Хто є хто / Ф.Зимній // Зміна. – 1989. – 19 серпня .– С.2-3.
275. Зловживання можна зупинити // Волинь .– 1996 .– 20 вересня .– С.2.
276. Зябрів Л. Хресний хід у Рівному: «кривава неділя» нині не повторилася / Л. Зябрів // Рівне

- Вечірнє .– 1993 .– 10 серпня .– С. 7.
277. Зябров Л. Василишина майже вже «підім'яли» / Л. Зябров // Рівне Вечірнє .–1993 .– 2 березня .– С. 2.
278. Зябров Л. П'яні підминатори / Л.Зябров // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 24 листопада .– С.2.
279. Зябров Л. Перший бій рівненського козацтва / Л. Зябров // Рівне Вечірнє .– 1993 .– 2 лютого .– С. 1-2.
280. Зябров Л. Справа про «битву» між козаками та ветеранами загальмувалася / Л. Зябров // Рівне Вечірнє .– 1993.– 30 березня .– С. 1-2.
281. Інтелектуалів – любителів напускати туману виключено з Руху // Волинь .– 1996.– 20 грудня .– С.1.
282. Іншого не дано / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 27 листопада .– С.1-2.
283. Карпатський В. Що знаходиться у апартаментах Іринія? / В.Карпатський // Рівне .– 1992 .– 18 вересня .– С.2.
284. Кидрук І. Акція протесту чи політичні пристрасті? / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1997 .– 21 березня .– С.1.
285. Кидрук І. Антикомуністична маніфестація в Рівному / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1996 .– 19 квітня .– С.2.
286. Кидрук І. Віче, яке започаткувало передвиборчу компанію / І. Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1997 .– 26 березня .– С.1.
287. Кидрук І. З чим ідуть до виборів партії? / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1998 .– 11 лютого .– С.2.
288. Кидрук І. Мітинг – як виразник демократії / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1993.– 2 березня .– С.5.
289. Кидрук І. Омельчук-Червоній: фінішна пряма чи передвиборні старти? / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1996 .– 27 грудня .– С.2.
290. Кидрук І. Р. Василишин: нейтральної позиції не буде / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1994 .– 22 квітня .– С.2.
291. Кидрук І. Рух об'єднує чи роз'єднує? / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1996 .– 1 березня .– С.1.
292. Кидрук І. Сильнішою за аукціон може бути лише...партія / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1993.– 20 серпня .– С.5.
293. Кидрук І. У Рівному прапорами не розмахували, зате помахали кулакам / І.Кидрук // Вісті Рівненщини .– 1998 .– 11 листопада .– С.1.
294. Киричук І.Рух на Радивилівщині: Здобутки і втрати / І.Киричук // Волинь .– 1995 .– 7 квітня .– С.5.

295. Ковтунець В. Чи буде Рух рухатися вперед / В.Ковтунець // Рівне .– 1992 .– 28 серпня .– С.2.
296. Командир виключив із Руху // Вечірнє Рівне .– 1996 .– 7 березня .– С.3.
297. Комар В. То була страшна біда / В.Комар // Зміна. – 1989. –10 серпня .– С.3.
298. Комаровський В. На дерево дивись, як родить.../ В.Комаровський // Вільне слово .– 1993 .– 24 липня .– С. 1.
299. Комаровський В. Не галасувати, а співпрацювати / В.Комаровський // Вільне слово.– 1994 .– 27 липня .– С.1.
300. Комаровський В. Сім раз зважити... / В. Комаровський // Вільне слово .– 1993 .– 6 березня .– С. 1.
301. Комуністична дата виявилася потрібною лише національно стурбованим // Рівне Вечірнє .– 1997 .– 8 листопада .– С.2.
302. Конференція в Рокитному // Волинь .– 1995 .– 24 лютого .– С.1.
303. Кричильський С. Важкі віражі українського спідвею / С.Кричильський // Волинь .– 1997 .– 26 вересня .– с.8.
304. Кричильський С. За досвідом – до Великобританії / С.Кричильський // Волинь .– 1995 .– 24 березня .– с.1-2.
305. Кричильський С. Чотири доби у таборі під Берестечком / С.Кричильський // Волинь .– 1993 .– 25 червня .– с.1.
306. Куди рухається Рух // Зміна. – 1989. – 19 серпня .– С. 2-3.
307. Кучерук О. Василь Червоній, як дзеркало «первородних гріхів українства – анархії і зрадництва» / О.Кучерук // Діалог .–1992 .– вересень .– С.3.
308. Лисюк А. Дволикий Янус або дещо про Українську Хельсінську Спілку / А. Лисюк // Зміна. – 1989. –20 липня .– С.2-4.
309. Лісовець В. Є така організація – молодий Рух / В.Лісовець // Волинь .– 1996.– 27 грудня .– С.2.
310. Лісовець В. З вірою в майбутнє України / В.Лісовець // Волинь .– 1998 .– 23 жовтня .– С.2.
311. Лісовець В. Суд над комунізмом / В.Лісовець // Волинь .– 1996 .– 15 листопада .– С.2.
312. Лісовець В.Визнати УПА воюючою стороною / В.Лісовець // Волинь .– 1997 .– 17 жовтня .– С.3.
313. Літковець Н. IV Великі збори Руху: не змінюючи форми, змінили суть / Н.Літковець // Рівне .– 1992 .– 11 грудня .– С.2.
314. Люди будьмо пильні: сьогодні необандерівщина, завтра – фашизм // Червоний прапор .– 1991.– 28 червня .– С. 1.
315. Майбутні законодавці вже почали порушувати закон // Рівне Вечірнє .– 1994 .– 1 березня .– С. 3.

316. Маковська В. Маємо перших кандидатів / В. Маковська // Вільне слово .– 1994 .– 22 січня .– С. 1.
317. Марчевський продав бензоколонки // Рівне Вечірнє .– 1995 .– 23 вересня .– С.1.
318. Мафія безсмертна // Діалог .– 1994 .– березень .– С.1.
319. Мельничук С. Відзнака Руху – борцям за волю України / С.Мельничук // Волинь .– 1996 .– 19 квітня .– С.2.
320. Ми будемо боротися з реліктами комуно-фашистської епохи // Волинь .– 1993 .– 16 липня .– С. 3.
321. Миколаєнко І. Зустрілися за одним столом / І.Миколаєнко // Вісті Рівненщини .– 1998 .– 29 липня .– С.1.
322. Митрополити помолилися біля зачиненого собору / Е.Хитрий // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 29 вересня .– С.7.
323. Михайленко П. П.Марчевський підтримує Т.Опришка / П.Михайленко // Діалог .– 1993.– Червень .– С.1.
324. Михайлюк Г. Україна понад усе / Г.Михайлюк // Червоний Прапор .– 1991. – 27 листопада .– С. 1-2.
325. Мізерний А. Без коріння і крона не цвістиме / А.Мізерний // Зміна. – 1990. – 19 червня .– С. 2.
326. Мільйонер – невдаха, або чи піде «гетьман» в управдоми? // Рівне Вечірнє .– 1993.– 26 січня .– С. 2.
327. Музичук Н. За правопорушення – до відповідальності // Червоний прапор. – 1989. – 3 листопада .– С.2.
328. На основі самокритичного аналізу зробити необхідні уроки // Червоний прапор. – 1989 .– 11 серпня .– С.2.
329. Народний Малахій або дещо про масштаби України // Волинь .– 1996 .– 4 жовтня .– С.4.
330. Непримиренні? // Рівне Вечірнє .–1992 .– 14 липня .– С.3.
331. Несенюк І.Голова Рівненської облради міг би обходитись без зарплати, якби депутат ВР В.Червоній виконав рішення суду / І.Несенюк // Вісті Рівненщини .– 1995.– 23 травня .– С.1.
332. Несенюк М. Л.Гладун: Ми хочемо показати, на що здатний Рух / М. Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 3 листопада .– С.2.
333. Несенюк М. Хто патріарх? / М. Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1995 .– 11 березня .– С. 1-2.
334. Несенюк М. Білизна виявилася чистою / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 15 вересня .– С.2.
335. Несенюк М. Боротьбу за наші голоси почали з пенсіонерів / М.Несенюк // Вечірнє Рівне .– 1997 .– 22 березня .– С.1.

336. Несенюк М. Винесуть сміття з патріархату? / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 21 липня .– с.1.
337. Несенюк М. Із боягузів у мільйонери / М. Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1993.– 18 травня .– С. 3.
338. Несенюк М. Нові пригоди «Невлених» / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 1 грудня .– С.2.
339. Несенюк М. О.Новак: відбувся комуністичний переворот / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 8 травня .– С.1-2.
340. Несенюк М. Один із кумів отамана вже за ґратами. Чим займаються інші? / М. Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1993 .– 17 серпня .– С. 2.
341. Несенюк М. Підминатори / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 15 вересня.– С.1.
342. Несенюк М. Президент п'ятого колеса / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 20 червня .– С.1.
343. Несенюк М. Спектакль у Сарнах – задоволені всі! / М. Несенюк // Рівне вечірнє .– 1993 .– 21 вересня .– с. 2.
344. Несенюк М. Суддя Василь Шарапа вже майже нардеп / М.Несенюк // Вечірнє Рівне .– 1996.– 17 лютого .– С.7.
345. Несенюк М. Що організуватиме організація або рішення ІV з'їзду в життя! / М.Несенюк // Рівне Вечірнє .–1992 .– 7 грудня .– С.3.
346. Несенюк М.Ще один ляпас Луценку дав нардеп Дзюбук-Червоній // М.Несенюк / Рівне вечірнє .– 1994 .– 4 жовтня .– С.1.
347. Ніколіна С. На святій волинській землі / С.Ніколіна // Волинь .– 1996 .– 9 серпня .– С.1.
348. Ніколіна С. Під прапором Руху / С.Ніколіна // Волинь .– 1997 .– 28 листопада .– С.2.
349. Олекса Новак: моя думка – це позиція партії // Діалог .– 1992 .– Квітень .– С.2.
350. Олексіюк С. Рейтинг Руху в Рівному впевнено зростає, Аграрної партії – впевнено падає / С.Олексіюк // Волинь .– 1998 .– 6 лютого .– С.1.
351. Олексіюк С. Чому Чайка та Саєнко бояться земельних аукціонів / С.Олексіюк // Волинь .– 1999 .– 12 лютого .– С.3.
352. Ольховик О. Від ворогів народу – до ворогів нації / О.Ольховик // Діалог .– 1992 .– Травень .– С.3.
353. Омелянчук І. Дешеві пристрасті навколо хліба, або від кого треба захищати Україну / І.Омелянчук // Зміна .– 1993.– 17 липня .– С.1.
354. Орлов М. «Веселі старти» по-Здолбунівськи / М.Орлов // Волинь .– 1996 .– 13 грудня .– С.8.
355. Орлов М. Брейн-ринг у Дні Руху на Здолбунівщині / М.Орлов // Волинь .– 1997 .– 28 листопада .– С.8.

356. Орлов М. Проект перетворився в реальність / М.Орлов //.– 1998 .– 4 вересня .– С.3.
357. Пацула Й. Бульба-Боровець за Україну, за її волю / Й.Пацула // Волинь .– 1998 .– 22 травня .– С.3.
358. Польовий В. Кому вигідні плітки? Про факти порушень громадського порядку в м. Ровно в період з 14 по 30 жовтня 1989 року / В.Польовий // Червоний прапор. – 1989. – 4 листопада .– С.2.
359. Попович Ю. «Рух за народ, за Україну!» набирає обертів / Ю.Попович // Волинь .– 1997 .– 23 травня .– с.2.
360. Поровський М. Чи змиють потоки брехні криваві плями з мундирів міліції? // Волинь .– 1993 .– 1 жовтня .– С.1.
361. Праск С. Гутвин – колиска УПА / С.Праск // Волинь .– 1998 .– 23 жовтня .– С.2.
362. Праск С. Для того, щоб втілити свою програму, Народний Рух мусить взяти владу / С.Праск // Волинь .– 1997 .– 30 травня .– С.2.
363. Прислухайтесь до голосу інтелігенції // Рівне .– 1992 .– 18 вересня .– С.2.
364. Про Рух, плюралізм і політичну культуру // Зміна. – 1989. – 24 серпня .– С.4.
365. Проценко В. Національна символіка / В.Проценко // Зміна. – 1989. – 8 серпня.– С. 3.
366. Равський М. «Вибрики молодих», «Політична мудрість» чи натиск екстремізму? / М. Равський // Червоний прапор. – 1990 .– 27 жовтня .– С. 3.
367. Розум чи емоції // Зміна. – 1990. – 27 лютого .– С. 1-2.
368. Рок-н-Рівне стає традиційним // Волинь .– 1997 .– 28 листопада .– С.8.
369. Романова І. Перетворити виконком міської Ради у політклуб рухівцям не вдалося / І.Романова // Рівне Вечірнє .– 1998 .– 13 травня .– С.1.
370. Романчук О. Дзюбук – всемогутній / О. Романчук // Рівне вечірнє .– 1995 .– 22 квітня .– С.7.
371. Самчук Л. Прізвище Червоній увійде в історію чорними літерами / Л. Самчук // Діалог .– 1995.– Січень .– С.5.
372. Свято Незалежної України, або як іменинник Василь Червоній залишився без Свято-Воскресенського собору // Діалог .– 1992 .– Серпень.– С.1-2.
373. Семенюк В. Політичний шантаж влади, або що думають про Рух його колишні прихильники / В.Семенюк // Вісті Рівненщини .– 1998 .– 6 березня .– С.1.
374. Семиволос В. Чи здійснить гетьман мрію фюрера / В.Семиволос // Діалог.– 1993 .– Січень .– С.3.
375. Семігіна Т. Маленька репетиція перед великим наступом? / Т.Семігіна // Волинь.– 1993 .– 16 липня .– С. 2.
376. Семігіна Т. В.Червоній: «Україна здобуде реальну незалежність через ще одні вибори» / Т.Семігіна // Волинь .–1995.– 18 серпня .– С.1-2.

377. Синдром Вишиванського-Руденка? // Волинь .– 1997.– 4 квітня .– С.1.
378. Ситник О. Як «козаки» жнива зривали / О. Ситник // Рівне Вечірнє .– 1993.– 17 серпня .– С. 2.
379. Слава Червонію! // Рівне Вечірнє .–1992 .– 27 травня .– С.1.
380. Слободанюк О. Що значить бути патріотом / О.Слободанюк // Червоний прапор. – 1989. – 3 березня .– С.3.
381. Сподобаєшся Дзюбуку – станеш директором // Вечірнє Рівне .– 1996 .– 13 січня .– С.2.
382. Ставка на «отаманів» // Діалог .– 1994 .– березень .– С.2.
383. Степаненко М. Доказайнувався до ручки / М.Степаненко // Волинь .– 1995.– 22 грудня .– С.3.
384. Степаненко М. Його святість на землях Волині / М.Степаненко // Волинь .– 1994 .– 11 березня .– С.1.
385. Степаненко М. Політика зрадництва / М.Степаненко // Волинь .– 1995.– 7 липня .– С.1.
386. Степаненко М. Тут квіти не в'януть / М.Степаненко // Волинь .– 1995.– 28 квітня .– С.1.
387. Степанишин Б. Елітарна сила Рівненщини / Б.Степанишин // Волинь .– 1994.– 7 січня.– С.4.
388. Степанишин С. VII Всеукраїнські збори / С.Степанишин // Волинь .– 1997 .– 31 жовтня .– С.1.
389. Степанишин С. Вічева повість, писана в один день / С. Степанишин // Волинь .– 1997 .– 28 березня .– С.2.
390. Степанишин С. Влада дала вказівку засобам масової інформації не згадувати про успіхи Руху / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 13 лютого .– С.1-2.
391. Степанишин С. Голосуємо за – альтернативи немає / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 9 січня .– С.2.
392. Степанишин С. За що призначили Васишина / С.Степанишин // Волинь .– 1996 .– 20 вересня .– С.2.
393. Степанишин С. Здолати незалежність уже неможливо / С.Степанишин // Волинь .– 1994 .– 17 червня .– С.1.
394. Степанишин С. На Рівненщині Рух – перший / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 3 квітня .– С.1-2.
395. Степанишин С. На шляху до всеукраїнського прозріння / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 10 квітня .– С.2.
396. Степанишин С. Об'єдналися для того, щоб перемогти / С.Степанишин // Волинь .– 1993.– 6 квітня .– С.1.
397. Степанишин С. Рух – це сила, з якою мусять рахуватися всі / С.Степанишин // Волинь .– 1996 .– 6 грудня .– С.1-2.

398. Степанишин С. Рух готовий взяти владу на Рівненщині / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 16 січня .– С.2.
399. Степанишин С. Рух пропонує програму виходу з економічної кризи / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 11 вересня .– С.1.
400. Степанишин С. У Рівненському районі печатки виборчих комісій нівечать гусеничними тракторами, або чому став депутатом Павло Сулковський? / С.Степанишин // Волинь .– 1998 .– 3 квітня .– С.2.
401. Степанишин С. Чекаємо відповіді, пане Сорока / С.Степанишин // Волинь .– 1997 .– 28 лютого .– С.1.
402. Ткаченко В. Без зайвих емоцій / В.Ткаченко // Вісті Рівненщини .– 1993 .– 24 вересня .– С.3.
403. Ткачук М. І вирости у Колі Несенюка Прищепині вуха / М.Ткачук // Волинь .– 1995 .– 16 червня .– С.3.
404. Тумановський О. Жорна найсправедливішого правосуддя / О.Тумановський // Волинь .– 1997 .– 11 квітня .– с.1.
405. Тумановський О. Хто з ким грає в підкидного / О.Тумановський // Волинь .– 1997 .– 7 лютого .– С.2.
406. Федас С. Політичний тиск за релігійним посередництвом / С.Федас // Зміна .– 1995 .– 7 липня.– С. 1.
407. Хитрий Е.Чи Філарет допоможе? / Е.Хитрий // Рівне Вечірнє .–1992 .– 22 вересня .– С.7.
408. Хто сказав, що молодь аполітична? // Волинь .– 1997 .– 28 листопада .– С.8.
409. Чи захистила церква права віруючих? // Діалог .– 1992 .– Липень .– С. 4-5.
410. Чи потрібен Україні «Досвід прибалтики»? // Зміна. – 1989. – 2 вересня .– С.4-5.
411. Чиї вуста брехню глаголять? // Вільне слово .– 1993.– 6 березня .– С. 1.
412. Шах В. Головний режисер сесійного дійства - нардеп Червоній? / В.Шах // Рівне вечірнє .– 1994 .– 23 грудня .– С.1.
413. Шах В. Передвиборчий пасьянс / В. Шах // Рівне Вечірнє .– 1994.– 15 лютого .– С.3.
414. Шах В. Ковтунець хотів, щоб просвітяни не пересварилися / В.Шах // Вечірнє Рівне .– 1997 .– 29 березня .– С.2.
415. Шах В. Ще не відомо хто виграв, але вже ясно, хто програв // Рівне Вечірнє .– 1994 .– 1 квітня .– С.2.
416. Шепітько Є. Смерть приходила вночі / Є. Шепітько // Зміна. – 1989. – 31 серпня .– С.4.
417. Шмань Б. Волинь незабутня / Б.Шмань // Волинь .– 1994.– 14 квітня .– С.4.
418. Шумик В. Політики у Русі, Рух у політиці / В.Шумик // Рівне .– 1992 .– 2 грудня .– С.1.
419. Шумик В. Сімейні чвари не припинилися / В.Шумик // Рівне .– 1992 .– 4 грудня .– С.2.

420. Ю.Духанов: якщо не Рух то хто? / М. Несенюк // Рівне Вечірнє .– 1992 .– 23 травня .– С.1.
421. Яковчук П. Боротьба за владу досягла нових висот / П.Яковчук // Вісті Рівненщини .– 1992 .– 11 квітня .– С.2.

VI. Література

422. Бажан О. Спроби протидії КДБ УРСР становленню та функціонуванню Народного руху України за перебудову / О.Бажан // Український історичний журнал .– Київ, «Дієз-продукт», 2010 .– с.41.
423. Бажан О. Народний Рух України в інтерпретації Комітету держбезпеки УРСР / О.Бажан, О.Лошицький // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ .– Х.: Видавництво «Права людини», 2009 .– с.205.
424. Гарань О.В. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України .– К., 1993 .– 394 с.
425. Гончарук Г. Народний Рух України. Історія / Г.Гончарук // Одеса: Астропринт, 1997 .– 380 с.; іл.
426. Дем'янюк І. На передньому краї. Нарис історії Української Гельсінської Спілки на Рівненщині / І.Дем'янюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету – Рівне, 2010. Випуск 19. – С.159-167.
427. Дем'янюк І. Предтеча незалежності. До питання про виникнення Народного Руху України на Рівненщині / І.Дем'янюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету .– Рівне, 2011. Випуск 21. – С.368-384.
428. Дем'янюк І. Ми вище прапор підіймемо. Нарис історії боротьби за українську національну символіку на Рівненщині. 1988-1991 роки. Монографія / І.Дем'янюк // Рівне: ПП ДМ, 2013 .– 128 с.
429. За незалежну, самостійну Україну. Боротьба рівнян за відновлення Української державності. 1987 – 1991 рр. Коротка хронологія подій .– Рівне: Рівненський інститут слов'янознавства, Рівненський краєзнавчий музей, 1996 .– 32 с.
430. Ковтун В. Історія Народного Руху України / В.Ковтун // К.:Факт, 1999 .– 408 с.
431. Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та виконавці / В.Литвин .– Київ: Абрис, 1994 .– 495 с.
432. Рущкий М. На переломі. Літопис національно-демократичного руху Славутчини з грудня

1988 до листопада 1992 року. – Нетішин, 1993. – 61 с.

433. Сушко Р.. Хроніка Народного Руху України. 20 років боротьби і перемог 1989 – 2009 // Р. Сушко, І.Ольховський . – К.: Гарт, 2009 .– 93 с.

ДОДАТКИ

Хронологія діяльності 1992-1999 рр.

1992 р.

- 4 травня члени НРУ організували пікетування газети «Діалог».
- 9 травня у м.Рівне відбулася маніфестація ветеранів ВВВ і вояків УПА, котра пройшла від Будинку культури до Пантеону слави на дубенському кладовищі.
- 10 травня відбулися збори Дубенської районної організації НРУ.

- 7 червня у с.Бережниця Дубровицького району відбулися збори, на яких утворено осередок Руху. Головою осередку обрали М.Кидрука.

- 19 липня у Дубровиці відбулася установча конференція районної організації НРУ.

- 5 вересня в одній з військових частин рівненського гарнізону відбулися заняття з вивчення історії України. Про причини виникнення УПА на Рівненщині та заходи по відзначенню 50-річчя УПА, що відбувалися в області, солдатам розповів історик, в.о.голови УРП І.Дем'янюк.

- 13 вересня у с.Білашів Острозького району створено осередок НРУ.

- 14 вересня мешканці Рівного пікетували міську управу. Основні вимоги – відставка голови Управи І.Федіва та передача під юрисдикцію Київського патріархату Свято-Воскресенського собору.

- 20 вересня у с.Майдан Дубенського району відбулося перепоховання вояків УПА.

- 10 жовтня в Гощі відбулася конференція, присвячена 50-річчю УПА. На конференції виступили: заступник голови районної адміністрації М. Стахов, в.о. голови РКО УРП І. Демянюк, голова Братства вояків УПА Рівненщини М. Войтюк, історик Г.Бухало, ветерани УПА. Після конференції хор «Просвіти» виконав повстанські пісні.

- 28 жовтня у м. Рівне відбувся захід, присвячений 50-річчю УПА. Про причини її виникнення та бойові дії на Рівненщині учням школи розповіли історик Г.Бухало, також І. Дем'янюк і С. Кричильський.

- 1 листопада відкрито пам'ятний знак жертвам репресій НКВС у м. Радивилів. На скорботному мітингу виступили колишні політв'язні, ветерани УПА, представник Президента України в районі М.Голендер, голова по відзначенню 50-річчя УПА Р.Омельчук.

- 5 листопада у Рівному відбулася зустріч працівників заводу «Газотрон» з головою РК НРУ В.Червонієм.

- 6 листопада відбулися звітно-виборчі збори Рівненського міського територіального осередку Руху, першого, який виник у Рівному в 1989 році. На

зборах було обговорено становище в місті та завдання міського Руху. Збори висловили негативне ставлення до проведення установчої конференції і створення поза згодою багатьох міських осередків Руху так званої «Рівненської міської організації Руху». На зборах виступив В.Червоній. Головою обрано В.Подлевського, заступником О.Гладунова.

- 8 листопада у місті Дубровиця відбулася конференція Дубровицької районної організації Руху. Виступили голова управи РК НРУ В. Омельчук і депутат обласної ради Р. Омельчук.

- 8 листопада у м. Здолбунів відбулися збори активістів районної ради Руху. Виступили В. Червоній та І. Дем'янюк.

- 8 листопада у Басів Кутському територіальному осередку НРУ пройшли звітно-виборні збори. Головою осередку був обраний М.Мучинський.

- 9 листопада у ЗОШ №15 м.Рівне відбувся захід, присвячений 50-річчю УПА. Про виникнення УПА розповіли голова братства УПА М.Войтюк і вчитель І.Кур'янік.

1993 рік

- 7 лютого у м.Костопіль в залі засідань районної державної адміністрації відбулися збори Товариства політв'язнів і репресованих.

- 7 лютого у Млинові відбулося засідання координаційної ради НРУ з порядком денним про заснування підрозділу Волинської Січі. У роботі взяв участь наказний отаман ВС Роман Омельчук.

- 7 лютого у приміщенні Дубровицької міської ради відбулися збори, на яких було розглянуто питання про створення козацької сотні Волинської Січі.

- 13 лютого делегація українського козацтва «ВС» на чолі з кошовим отаманом В.Червонієм і наказним отаманом Р.Омельчуком побували на парафіяльних зборах с.Клевань Рівненського району. Громада Свято-Миколаївської церкви висловила недовіру церковному старості, обрала нову церковну раду та прийняла рішення про перехід до УПЦ КП.

- 14 лютого у м. Рівне відбулася координаційна рада РК НРУ.

- 6 березня з ініціативи місцевого осередку НРУ в Рокитному відбулися збори громадськості, які висловилися за створення підрозділу українського козацтва Волинська Січ.

- 9 березня у с.Здовбиця Здолбунівського району створено осередок Руху, а також прийнято рішення про створення осередку Волинської Січі.

- 13 березня у с.Ставки Рівненського району відбувся схід села, на якому було прийнято рішення про створення підрозділу українського козацтва Волинська Січ. На зборах був присутній кошовий отаман ВС В.Червоній.

- 17 березня у смт. Рокитне відбулися установчі збори Рокитнівського підрозділу Волинської Січі.

- 25 квітня 1993 р. відбулася презентація Костопільської сотні «Волинської Січі».

- 16 травня у місті Дубно був створений підрозділ Дубенської сотні Волинської Січі. У зборах взяли участь козаки з міста та навколишніх сіл, зокрема з: Молодава, Тараканова, Рачина, Семидуб, Мирогощі, Плоски, Здовбиці, Пирятина, Тростянця.

- 11 липня у зв'язку з підвищенням цін на хліб у Будинку культури міського парку відбулася зустріч з головою РКО НРУ В.Червонієм.

1994 рік

- 9 січня у с.Тучин Гощанського району відбулося зібрання демократичних сил району. На зборах відновлено районну організацію НРУ.

- На початку січня створено осередок НРУ в с.Бармаки. Головою осередку обрано підприємця Б.Ковальчука.

- 22 січня у клубі с.Вербівка Дубровицького району відбулися установчі збори щодо створення осередку НРУ.

- 30 січня у Народному домі у Рівному відбувся семінар з тактики і стратегії виборчої кампанії для керівників районних організацій блоку «Вибір - 94».

- 30 січня у районному Будинку культури м.Костопіль відбулися урочистості з нагоди створення першої сотні «Волинська Січ».

- 13 лютого у м.Корці відбулася конференція Корецької районної організації НРУ і збори всіх національно-демократичних сил району.

- 6 лютого створений осередок НРУ в Уїздцях Млинівського району, головою якого обрано В.Мельника.

- 6 лютого у с.Вербівці відбулися установчі збори осередку НРУ. Головою осередку був обраний А.Різанович.

- 9 жовтня у м.Сарни відбулася панахида та мітинг-реквієм на відновленій Братській могилі воїнів Армії Української Народної Республіки, як полягли в боях у 1919 році, обороняючи місто від більшовиків. Поруч була впорядкована та освячена могила жертв комуністичних репресій початку літа 1941 року. В ній поховані в'язні Сарненської тюрми, розстріляні НКВДистами під час відступу більшовиків. На мітингу-реквіємі виступили свідки розстрілу. Хор Рівненської «Просвіти» виконав низку духовних і національно-патріотичних творів. На вшануванні перед присутніми виступив народний депутат Р.Омельчук. Значний внесок у пошук і впорядкування могил зробила завідувач етнографічним музеєм м.Сарни Раїса Тишкевич.

- 9 жовтня відбулося освячення впорядкованої могили вояків УПА, які загинули в березні 1944 року в боях з спецвідділами НКВС в районі сіл Літвиця та Лісове. Того ж дня відбулася панахида на місці поховання курінного УПА «Лайдаки» в селі Літвиця. В урочистих заходах взяли участь підрозділи козацтва Волинська Січ Дубровицької сотні та члени районної організації НРУ. Перед громадою на мітингу-реквіємі виступив народний депутат М.Хомич.

- 9 жовтня у м.Радивилів відбулася звітно-виборна конференція Радивилівської районної організації НРУ. У роботі конференції взяли участь 70 делегатів від первинних осередків НРУ району та близько 100 запрошених.

Головою Радивилівської районної організації обрали І.Киричука, заступником – О.Лучканя.

- 9 жовтня у с.Комарівка Костопільського району відбулося вшанування воїнів УПА, які полягли за волю України в національно-визвольній боротьбі 40-50-х років. Активну участь у заходах брали члени Степанського і Костопільського осередків НРУ.

- 6 листопада у приміщенні Радивилівської районної Ради відбулося засідання ради районної організації НРУ.

- 6 листопада у будинку міської ради м.Дубровиця відбулася конференція Дубровицької районної організації НРУ.

- 6 листопада у с.Будераж Здолбунівського району відбулася панахида та освячення могил воїнів УПА, котрі загинули в 1943 році в боротьбі з німцями.

- 6 листопада у м.Костопіль відбулася панахида та освячення хреста, встановленого на місці страти патріотів України німецьким гестапо та московським НКВС.

- 8 листопада у с.Шубків Рівненського району відбулися збори Шубківського осередку НРУ.

- 13 листопада у селах Висоцьк та Вербівка Дубровицького району відбулося освячення могили вояків УПА. На тому місці був похований і перший командир повстанського руху на Поліссі Іван Перегійняк (Коробка), який загинув у бою з німцями в лютому 1943 року.

- 20 листопада у с.Теслугів Дубенського району на місці бою вояків УПА з каральним загоном НКВС була проведена панахида та мітинг-реквієм.

- 27 листопада у с.Здовбиця відбувся мітинг і панахида за загиблими вояками УПА.

- 20 листопада 1994 р. у с.Бродець Дубровицького району відбулися установчі збори по створенню осередку НРУ.

- 27 листопада у приміщенні Народного дому м.Острога відбулася звітно-виборча конференція Острозької районної організації НРУ.

- 4 грудня у приміщенні будинку районної Ради м.Дубно відбулися збори Дубенської організації НРУ.

- 27 листопада у селі Тумень Дубровицького району було створено осередок НРУ.

1995 рік

- 29 січня у приміщенні районного Будинку культури м.Дубно відбулися збори Дубнівської міськрайонної організації НРУ.

- 30 січня у Народному домі м.Рівне відбулося засідання Ради Рівненської міської організації НРУ.

- 12 лютого поблизу с.Суськ відбулося вшанування командира УПА Дмитра Клячківського.

- 19 лютого у м. Рокитне відбулася звітно-виборча конференція районної організації НРУ.

- 26 лютого у м.Костопіль відбулася панахида на Братській могилі вояків армії УНР, які загинули в лютому 1919 року.

- 26 лютого у м.Корець в приміщенні будинку міської Ради відбулася звітно-виборча конференція Корецької районної організації НРУ.

- 26 лютого у м.Дубно та м.Млинів відбулися зустрічі православних віруючих УПЦ КП з членами вищої церковної ради народними депутатами В.Червонієм і М.Поровським.

- 27 лютого у м.Здолбунів відбулася зустріч православних віруючих УПЦ КП з членами вищої церковної ради народними депутатами В.Червонієм та М.Поровським.

- 27 лютого у м. Рівне відбулося засідання Ради Рівненської міської організації Народного Руху України.

- 5 березня в актовому залі будинку Костопільської районної ради відбулася звітно-виборча конференція районної організації НРУ.

- 19 березня відбулося засідання Ради Дубровицької районної організації НРУ. В роботі взяли участь голова РКО НРУ, народні депутати України В.Червоній, М.Хомич і голова управи РКО НРУ, депутат обласної ради С.Олексіук.

- 19 березня 1995р. відбулася зустріч з народними депутатами України від НРУ В.Ковтунцем та Р.Омельчуком у м.Володимирець. Було обговорено хід приватизації, прийнято звернення до голови селищної Ради стосовно гальмування земельної реформи.

- 26 березня у Народному домі м.Рівне відбулося засідання ради НРУ Рівненського району.

- 26 березня у урочищі «Микитині Рови» в с.Здовбиця Здолбунівського району відбулося вшанування пам'яті патріотів України, які загинули в 1944 році.

- 27 березня на заводі «Газотрон» в м.Рівне за ініціативою рівненського міського осередку НРУ було проведено зустріч з народними депутатами В.Ковтунцем та Р.Омельчуком.

- 2 квітня у районному Будинку культури м.Дубровиця відбулася зустріч з народними депутатами України від НРУ М.Хомичем, Р.Омельчуком, В.Ковтунцем і заступником директора Фонду державно-комунального майна м.Рівного Г.Харчук

- 2 квітня у районному Будинку культури м.Дубно відбулися збори Дубенської організації НРУ.

- 2 квітня відбулося засідання Ради Радивилівської районної організації НРУ.

- 3 квітня на Рівненському заводі високовольтної апаратури за ініціативи міської організації НРУ відбулася зустріч з народними депутатами Р.Омельчуком та В. Ковтунцем.

- 9 квітня у Народному домі м.Рівне відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 9 квітня у приміщенні Млинівської селищної ради відбулося засідання Млинівської районної організації НРУ.

- 9 квітня у Будинку культури м.Березне відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.
- 10 квітня у СПТУ-38 м.Рівне за ініціативи міської організації НРУ відбулися зустріч народного депутата Р.Омельчука з викладачами та прийом виборців.
- 14 травня у Будинку культури м.Дубно відбулася конференція Дубенської міськрайонної організації НРУ
- 14 травня відбулося засідання Ради Радивилівської районної організації НРУ.
- 14 травня приміщенні Народного дому м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 21 травня за ініціативи НРУ в м.Костопіль було відкрито пам'ятник Т.Шевченку.
- 28 травня в Народному домі відбулася нарада голів осередків НРУ Рівненського району.
- 28 травня у приміщенні будинку Млинівської районної Ради відбулася конференція районної організації НРУ.
- 29 травня в приміщенні Народного дому м.Рівне відбулося засідання Ради Рівненської міської організації НРУ.
- 18 червня у районному Будинку культури м.Дубно відбулися збори депутатів всіх рівнів, які балотувалися від Дубенської організації НРУ.
- 2 липня у м.Радивилів відбулася Рада Радивилівської районної організації НРУ.
- 16 липня у районному Будинку культури м.Дубно відбулися збори дубенської районної організації НРУ.
- 23 липня у с.Гориньград-2 за ініціативи Шубківського осередку НРУ відбулося освячення могил воїнів УПА.
- 20 серпня у районному Будинку культури м.Дубно відбулися збори Дубенської районної організації НРУ
- 23 серпня у м.Костопіль було проведено панахиду на 40-й день від смерті патріарха Володимира (УПЦ КП).

- 8 жовтня у приміщенні Ради народних депутатів відбулася Рада Радивилівської районної організації НРУ.
- 14 жовтня у м.Березне відбувся хресний хід до символічної могили вояків УПА та освячення могили.
- 14 жовтня у смт.Оржів на кладовищі відбулося освячення могил вояків УПА та панахида.
- 15 жовтня у м.Рівне в приміщенні Народного дому відбулося засідання координаційної Ради Рівненської крайової організації НРУ.
- 29 жовтня відбулися Острозька та Рокитнівська звітно-виборчі районні конференції НРУ.
- 5 листопада відбулися Рівненська та Дубровицька звітно-виборчі районні конференції НРУ.
- 12 листопада відбулися Дубенська, Володимирецька та Корецька звітно-виборчі районні конференції НРУ.
- 19 листопада відбулися Березнівська та Радивилівська звітно-виборчі районні конференції НРУ.
- 26 листопада відбулися Костопільська, Млинівська та Здолбунівська звітно-виборчі районні конференції НРУ.

1996 рік

- 6 січня в управі РКО НРУ відбулося засідання проводу рівненської крайової організації НРУ.
- 11 січня у Народному домі відбулося засідання ради міської організації НРУ.
- 13 січня відбулося засідання крайової ради РКО НРУ.
- 27 січня у м.Дубно відбулися звітно-виборні збори міських осередків НРУ.
- 11 лютого в смт. Млинів відбулася рада Млинівської районної організації НРУ.

- 17 лютого у приміщенні Дубенської РО НРУ відбулася Рада районної організації НРУ.
- 18 лютого у Здолбунівському Народному домі відбулися збори міської організації НРУ.
- 24 лютого у Народному домі м.Рівне відбулася крайова Рада Рівненської крайової організації НРУ.
- 25 лютого у РБК м.Дубно відбулися збори Дубенської районної організації НРУ.
- 2 березня у приміщенні НРУ м.Дубно відбулася рада районної організації НРУ.
- 3 березня у приміщенні Народного дому м.Острог відбулися збори районної організації НРУ.
- 3 березня у приміщенні актовій залі Народного дому м.Рівне відбулася Рада Рівненської районної організації НРУ.
- 9 березня у приміщенні Народного дому м.Рівне з ініціативи міської організації НРУ відбувся тематичний шевченківський вечір.
- 11 березня у приміщенні Народного дому м.Рівне відбулася Рада Рівненської міської організації НРУ.
- 17 березня у приміщенні райради відбулася Рада Радивилівської районної організації НРУ.
- 17 березня у приміщенні Костопольської райради відбулися відкриті загальні збори Костопільської районної організації НРУ. На зборах було вручено пам'ятні відзнаки НРУ учасникам Другої світової війни.
- 17 березня у Рівненському міському Будинку культури пройшла конференція з обговорення основних засад конституції. Участь у конференції взяв член Конституційної комісії від НРУ Іван Заєць.
- 24 березня у приміщенні Народного руху України м.Дубно відбулися збори міськрайонної організації НРУ.
- 28 квітня у Дубровицькому будинку культури відбулося урочисте вручення відзнак учасникам Другої світової війни.

- 4 травня у приміщенні районного Будинку культури м.Дубно відбулася звітно-виборна конференція Дубенської міської організації НРУ.

- 9 травня у м.Дубно біля пам'ятника Т.Шевченку була проведена панахида-реквієм по полеглих за волю і незалежність України та покладання квітів до могил ветеранів.

- 19 травня приміщенні Народного дому м.Здолбунів відбулися збори міської організації НРУ.

- 19 травня у залі засідань райдержадміністрації відбулися збори ради Радивилівської районної організації НРУ.

- 26 травня у приміщенні районного Будинку культури м.Дубно відбулися збори районної організації НРУ.

- 8 червня у приміщенні Народного дому відбулося засідання Крайової ради НРУ.

- 9 червня у приміщенні Клеванського Будинку культури відбулася конференція НРУ Рівненського району.

- 30 червня у приміщенні клубу с.Здовбиця відбулася позачергова звітно-виборча конференція Здолбунівської районної організації НРУ.

- 23 червня у м.Острог відбулися збори районної організації НРУ.

- 30 червня у м.Дубно відбулися збори міських осередків НРУ.

- 7 липня відбулися збори Ради Радивилівської районної організації НРУ.

- 9 липня відбулася розширена Рада Рівненської міської організації НРУ.

- 21 липня у Народному домі м.Острог відбулося засідання Ради районної організації НРУ.

- 4 серпня у смт.Млинів відбулися збори районної організації НРУ.

- 3 серпня відбулося засідання Крайової ради Рівненської крайової організації НРУ.

- 4 серпня у м.Дубно відбулася Рада районної організації НРУ.

- 11 серпня у м.Радивилів відбулися збори Ради Радивилівської районної організації НРУ.

- 11 серпня у приміщенні Дубровицької міськради відбулося засідання Ради Дубровицької районної організації НРУ.

- 18 серпня в м.Дубно відбулися збори Дубенської організації НРУ, присвячені 5-ій річниці незалежності України.

- 17 серпня у м.Рівне відбулося засідання голів районних осередків НРУ.

- 18 серпня у м.Сарни в приміщенні осередку НРУ відбулися збори районної організації НРУ.

- 19 серпня у м.Рівне пройшли урочисті збори прихильників та членів Рівненської міської організації НРУ, присвячені 5-тій річниці незалежності України.

- 15 серпня козаки «Волинської Січі» демонтували останній на території області пам'ятник Леніну.

- 18 серпня у с.Прислuch Березнівського району було створено осередок НРУ, його головою обрали офіцера запасу ЗСУ В.Антонюка.

- 5 жовтня у м.Рівне відбулася крайова рада НРУ.

- 6 жовтня у м.Здолбунів відбулося засідання Ради Здолбунівської районної організації Руху.

- 6 жовтня у м.Дубно відбулися збори Дубенської районної організації НРУ.

- 20 жовтня були проведені Костопільська та Володимирецька районні конференції НРУ.

- 26 жовтня була проведена Радивилівська районна конференція НРУ.

- 27 жовтня були проведені Рокитнянська та Сарненська районні конференції НРУ.

- 2 листопада була проведена Дубровицька районна конференція НРУ.

- 3 листопада були проведені Острозька та Здолбунівська районні конференції НРУ.

- 9 листопада були проведені Рівненська та Гощанська районні конференції НРУ.

- 10 листопада були проведені Дубенська та Млинівська районні конференції НРУ.

- 23 листопада були проведені Демидівська та Корецька районні конференції НРУ.

- 24 листопада була проведена Березнівська районна конференція НРУ.

- 17 листопада у м.Рівне відбулася конференція міської організації НРУ.

- 17 листопада у м.Острог відбулося засідання міського осередку НРУ.

1997 р.

- 22 січня в м.Дубно відбулися урочисті збори, присвячені возз'єднанню українських земель в єдину соборну державу.

- 26 січня відбулися збори ради Радивилівської районної організації НРУ.

- 26 січня в приміщенні селищної ради в смт.Млинів відбулися збори Руху та національно-демократичних сил району.

- 26 січня відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.

- 26 січня в приміщенні Народного дому м.Здолбунів відбулася конференція Здолбунівської районної організації НРУ.

- 26 січня в приміщенні Народного дому м.Острог відбулися збори Острозької районної організації НРУ.

- 26 січня в с.Колки Дубровицького району було створено осередок Народного Руху України. Очолив його депутат Дубровицької районної ради І.Жакун.

- 2 лютого в м.Дубровиця відбулася рада Дубровицької районної організації НРУ.

- 2 лютого в смт.Демидівка відбулися збори НРУ.

- 9 лютого в приміщенні РО НРУ м.Дубно відбулися збори Дубенської районної організації НРУ.

- 9 лютого в м.Дубно відбулися збори Дубенської районної організації Народного Руху.

- 9 лютого відбулася установча конференція «Рух – ми знову разом».

- 9 лютого в м.Острог відбулися збори районної організації НРУ.

- 23 лютого в Народному домі відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.

- 23 лютого в приміщенні Дубенської організації НРУ відбулися збори по створенню виборчого об'єднання «Рух – за народ, за Україну».

- 23 лютого в приміщенні Млинівської сільради відбулися збори районної організації НРУ.

- 23 лютого в приміщенні Народного дому м.Острог відбулися установчі збори Острозької організації молодого Руху.

- 24 лютого в м.Рівне відбулися збори осередку НРУ.

- 15 березня в м.Рівне відбулося засідання крайової ради НРУ.

- 16 березня в с.Молодаво Дубенського району відбулася зустріч виборців з народним депутатом України В.Червонієм на тему «Аграрна реформа та шляхи відродження села».

- 30 березня в м.Радивилів відбулися збори ради НРУ та установчі збори Молодого Руху.

- 30 березня в м.Рівне відбулося засідання Рівненської міської організації НРУ.

- 30 березня в м.Дубно відбулися збори Дубенської районної організації НРУ.

- 30 березня в м.Острог відбулися збори районної організації НРУ.

- 13 квітня в м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.

- 14 квітня в м.Рівне відбулося засідання керівників партій та організацій виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 18 травня в м.Дубно відбулися збори Дубенської організації НРУ.

- 18 травня в м.Острог у приміщенні Народного дому відбулися збори районної організації НРУ.

- 19 травня в м.Рівне відбулося засідання керівників партій та громадський організацій виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну».

- 24 травня відбулися збори Здолбунівської міської організації НРУ.

- 1 червня відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.

- 1 червня в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ.
- 1 червня в м.Радивилів відбулися збори ради НРУ Радивилівського району.
- 31 травня в м.Рівне відбулося засідання Крайової ради Народного Руху України.
- 1 червня у приміщенні Народного дому м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 1 червня у м.Корець відбулися збори районної організації НРУ та демократичних сил району.
- 1 червня в м.Дубно Дубенська райміська організація НРУ спільно з «Просвітою» провела семінарські заняття з вивчення Конституції України.
- 1 червня в м.Радивилів пройшли збори ради Руху Радивилівського району.
- 1 червня в м.Рівне відбулося засідання Координаційної ради.
- 2 червня в м.Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій, що входять до виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 8 червня в с.Лішня відбулися збори Демидівської районної організації НРУ.
- 8 червня в смт. Володимирець відбулося засідання районної організації НРУ.
- 9 червня в м.Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій членів об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 22 червня в смт. Млинів відбулися збори об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 8 червня було створено осередок НРУ в с.Великий Стидень Костопільського району. Його головою було обрано В.Дуліка.
- 8 червня було створено Костопільський міський осередок НРУ головою якого було обрано М.Волянюка.
- 16 червня в с.Верба Дубенського району відбулося відкриття пам'ятника «Борцям за волю України», на ньому був присутній колишній президент України в екзилі М.Плав'юк.

- 22 червня в м.Здолбунів відбулася зустріч з підприємцями виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 23 червня в м.Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій членів об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 29 червня в м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 29 червня в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ та виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 6 липня в м.Острог відбулося засідання ради районної організації НРУ.
- 7 липня в м.Рівне відбулося засідання Ради обласного виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 13 липня в с.Завідниця Корецького району відбулися звітно-виборні збори осередку НРУ.
- 21 липня в м.Рівне відбулося засідання Ради виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 20 липня в с. Малий Стидень та с. Дюксин Костопільського району були створені осередки НРУ.
- 27 липня відбулося засідання координаційної ради Рівненської районної організації НРУ.
- 27 липня в с.Шубків Рівненського району відбулися збори Шубківського і Котівського осередків НРУ.
- 27 липня було проведено жалобний мітинг та панахиду по жертвах радянських карателів у «Долині смерті» – Сафатовій долині поблизу с.Ільпибоки Демидівського району.
- 27 липня в м.Корець відбулося засідання ради Корецького районного об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 27 липня в с.Залізниця Корецького району відбулися звітно-виборні Залізницького осередку НРУ та установчі збори Коловертьського осередку НРУ.
- 3 серпня в м.Дубно відбулися збори районної організації Руху.

- 11 серпня в м.Рівне відбулися збори голів осередків Рівненської міської організації НРУ.

- 8 вересня в м.Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій – членів виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 13 вересня в м.Дубно відбулося засідання ради НРУ.

- 14 вересня в смт.Березне відбулося районне віче виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 28 вересня в м.Рівне відбудеться засідання ради Рівненської районної організації НРУ.

- 28 вересня в м.Дубно відбулися збори Дубенської міськрайонної організації НРУ.

- 28 вересня в м.Корець відбулися збори Корецької районної організації НРУ.

- 28 вересня в м.Острог відбулося засідання районної ради НРУ.

- 29 вересня в м.Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій – членів виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 9 жовтня в смт.Демидіївка відбулося віче по створенню районного виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 5 жовтня в смт. Млинів відбулася конференція районної організації Народного Руху України.

- 5 жовтня в Радивилівській райдержадміністрації відбулися збори ради НРУ району.

- 6 жовтня в м. Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій – членів виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 11 жовтня в смт.Зарічне відбулася районна установча конференція НРУ. На ній був присутній В.Червоній.

- 12 жовтня в м.Рівне відбулася крайова конференція НРУ.

- 20 жовтня в м. Рівне відбулося засідання керівників партій та громадських організацій – членів виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 2 листопада в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ та виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 2 листопада в м.Здолбунів відбулися районної організації НРУ.
- 2 листопада в м.Острог відбулися збори районної організації НРУ.
- 2 листопада в м.Дубно відбулися збори районної організації НРУ.
- 16 листопада в Тинному (м.Рівне) відбулися установчі збори первинного осередку НРУ.
- 23 листопада в с. Великі Межирічі Корецького району відбулися звітно-виборні збори осередку НРУ.
- 23 листопада в м. Дубно відбулися збори міської організації НРУ.
- 23 листопада в с. Городок Рівненського району відбулися збори місцевого осередку НРУ.
- 23 листопада в м. Радивилів відбулися збори районного осередку НРУ.
- 30 листопада в м. Корець відбулися збори Корецької районної організації НРУ.
- 7 грудня відбулася звітно-виборча конференція Рокитнівської районної організації НРУ.
- 7 грудня в с.Радухівка Рівненського району відбулися збори місцевого осередку НРУ.
- 7 грудня в м.Радивилів відбулися збори ради Руху Радивилівського району.
- 7 грудня в смт.Рокитне відбулася звітно-виборна конференція Рокитнівської районної організації Руху.
- 14 грудня в с.Франкопіль Корецького району відбулися установчі збори місцевого осередку НРУ.
- 14 грудня в с.Бокійма Млинівського району відбулися збори місцевого осередку НРУ.
- 15 грудня в м.Рівне відбулося засідання керівників організацій, що входили до складу виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».

- 21 грудня в м.Дубно відбулися збори Дубенської міськрайонної організації НРУ.

- 21 грудня в с.Великі Межирічі Корецького району відбулися збори членів осередку НРУ.

- 21 грудня в с.Головниця Корецького району відбулися установчі збори осередку НРУ.

- 19 грудня в с.Гвоздів Корецького району відбулися звітно-виборні збори осередку НРУ.

- 28 грудня в м.Рівне відбулося засідання Рівненської районної організації НРУ.

- 26 грудня відбулася Рівненська міська конференція НРУ.

- 27 грудня відбулися Костопільська та Радивилівська районні конференції НРУ.

- 28 грудня відбулися Березнівська, Гощанська, Острозька, Корецька районні конференції НРУ.

1998 рік

- 1 січня в с. Пекалів та с.Аршинин Млинівського району створено осередок НРУ. Головою обраний П.Христюк.

- 11 січня в с. Даничів Корецького району відбулися установчі збори по створенню первинного осередку НРУ.

- 17 січня в м.Рівне відбулося засідання керівників політичних партій та громадських організацій – членів виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну».

- 18 січня в м.Острог відбулися збори районної організації НРУ.

- 25 січня в м.Корець відбулися установчі збори міської організації НРУ та засідання ради районної організації НРУ.

- 14 січня в с. Корост Сарненського району відбулися установчі збори осередку НРУ. Його ініціаторами були С.Пілат та В.Банацький.

- 1 лютого відбулася конференція Рівненської районної організації НРУ.

- 1 лютого в смт. Демидівка відбулися збори з нагоди відзначення Дня героїв Крут.
- 1 лютого в м.Радивилів відбулися збори Радивилівської районної організації НРУ.
- 7 лютого в м.Костопіль відбулася конференція районної організації НРУ.
- 7 лютого в с.Самостріли Корецького району відбулися установчі збори первинного осередку НРУ.
- 8 лютого в с.Великі Межирічі Корецького району відбулися збори первинного осередку НРУ.
- 15 лютого було проведено 16 районних конференцій НРУ, а також конференцію міського осередку в м.Рівне.
- 1 лютого в с.Пугачівка Млинівського району створено місцевий осередок НРУ.
- 15 лютого в с.Вітковичі Березнівського району створено осередок НРУ, головою обраний М.Циганець.
- 15 лютого в с. Голубне Березнівського району створено осередок НРУ, головою обраний М. Трофимчук.
- 28 лютого в с.Залізниця Корецького району відбулися збори первинного осередку НРУ.
- 1 березня в м.Рівне відбулося засідання ради районної організації НРУ.
- 1 березня в м.Корець відбулися збори міського осередку та районної організації НРУ.
- 7 березня відбулося засідання Рівненської крайової ради НРУ.
- 8 березня в с.Шубків відбулися збори первинних осередків НРУ сіл Шубків, Гориньград-1, Гориньград-2, Котів.
- 8 березня в м.Острог відбулися збори Острозької міськрайонної організації НРУ.
- 8 березня в с.Залізниця Корецького району відбулися збори первинного осередку НРУ.

- 8 березня в с.Копитків Здолбунівського району відбулася зустріч з народними депутатами В.Черняком, В.Червонієм та головою Здолбунівської районної організації НРУ С.Ніколіною.
- 14 березня в м.Рівне відбулися збори кандидатів в депутати міської ради, їхніх довірених осіб та голів міських осередків НРУ.
- 21 березня в м.Радивилів відбулися збори ради районної організації Руху Радивилівського району.
- 22 березня відбулося засідання проводу Острозької районної організації НРУ.
- 22 березня в с. В.Межирічі Корецького району відбулося засідання первинного осередку НРУ.
- 22 березня в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ.
- 22 березня в м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 22 березня в м.Дубно відбулися загальні збори дубенської «Просвіти» на підтримку виборчого об'єднання «Рух за народ, за Україну!».
- 3 травня в м.Дубно відбулося засідання районної організації НРУ.
- 10 травня в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ.
- 17 травня в м.Радивилів відбулися збори районної ради НРУ.
- 23 травня в с.Сапожин Корецького району відбулися установчі збори первинного осередку НРУ.
- 31 травня в приміщенні клубу цукрового заводу м.Корець відбулися збори районної організації НРУ.
- 31 травня в м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 31 травня відбулося засідання Рівненської обласної організації НРУ.
- 14 червня в м.Дубно відбулася районна звітно-виборна конференція НРУ.
- 28 червня с.Шубків Рівненського району відбулися збори осередку НРУ.
- 28 червня в м.Рівне відбулося засідання районної ради НРУ.
- 5 липня відбулися збори осередку НРУ с.В. Межирічі Корецького району.

- 5 липня в м.Березне відбулися збори районної організації НРУ.
- 12 липня в с.Тайкури Рівненського району відбувся мітинг-панахида, присвячений 55-й річниці розстрілу мирних жителів німцями.
- 19 липня в м.Радивилів відбулися збори Ради Радивиліського НРУ.
- 19 липня в смт.Млинів відбулися збори районної організації НРУ.
- 2 серпня в м.Дубно відбулися збори районної організації НРУ.
- 9 серпня в м.Острог відбулися збори міськрайонної організації НРУ.
- 16 серпня в м.Дубно відбулися збори міських осередків НРУ.
- 16 серпня в с. Сапожин Корецького району відбулися збори місцевого осередку НРУ.
- 6 вересня відбулося засідання ради Рівненського районного НРУ.
- 6 вересня в с.Головниця Корецького району відбулися збори осередку НРУ.
- 13 вересня в с.В.Межирічі відбулися збори осередку НРУ.
- 13 вересня в м.Радивилів відбулася звітно-виборна конференція Радивилівської районної організації НРУ.
- 20 вересня в с.Даничів Корецького району відбулися збори осередку НРУ.
- 27 вересня в с.Користь Корецького району відбулися збори осередків НРУ.
- 27 вересня в м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 27 вересня в м.Дубно відбулися збори районної організації НРУ.
- 4 жовтня в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ.
- 4 жовтня в м.Радивилів відбулися збори районної організації НРУ.
- 10 жовтня в м.Рівне відбулася II Крайова конференція Молодого Руху.
- 18 жовтня в с.Невірків Корецького району відбулися установчі збори осередку НРУ.
- 25 жовтня в с.Франкопіль Корецького району відбулися збори Корецького осередку НРУ.
- 11 жовтня було проведено установчі збори осередків НРУ в с.Яполоть Костопільського району (голова Я.Білик), с.Постійне Костопільського району (голова В.Сашук).

- 25 жовтня відбулася Володимирецька районна звітно-виборна конференція НРУ.

- 25 жовтня в с.В.Межирічі Корецького району відбулися звітно-виборні збори осередку НРУ.

- 31 жовтня в м.Рівне відбулася звітно-виборна конференція міської організації.

- 1 листопада відбулася Корецька районна конференція організації НРУ.

- 1 листопада відбулося засідання Радивилівської районної організації НРУ.

- 25 жовтня в с.Невірків Корецького району було створено осередок НРУ (голова Т.Соловей).

- 1 листопада в смт.Зарічне відбулася звітно-виборча конференція районної організації НРУ.

- 1 листопада в смт.Гоща відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 1 листопада в смт.Демидівка відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 7 листопада в м.Рівне відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 8 листопада в м.Дубно відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 8 листопада в м.Костопіль відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 8 листопада в м.Здолбунів відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 8 листопада в м.Березне відбулася звітно-виборна конференція районної організації НРУ.

- 1 листопада в с.Берестя Дубровицького району було створено осередок НРУ (голова В.Твердук).

- 8 листопада в с.Тучин відбулися збори місцевого осередку НРУ.

- 14 листопада відбулася Сарненська районна звітно-виборна конференція НРУ.
- 15 листопада відбулася Острозька районна звітно-виборна конференція НРУ.
- 15 листопада відбулася Млинівська районна звітно-виборна конференція НРУ.
- 15 листопада відбулася Рокитнівська районна звітно-виборна конференція НРУ.
- 15 листопада в с.Срібне Радивилівського району відбулися установчі збори осередку НРУ (голова І.Петруля).
- 29 листопада відбулися збори Корецької районної організації НРУ, а також звітно-виборні збори міської організації.
- 20 грудня відбулися збори Острозької міськрайонної організації НРУ.
- 27 грудня в м.Дубно відбулися збори міської організації НРУ.
- 27 грудня в с. Річки Корецького району відбулися збори місцевого осередку НРУ.
- 27 грудня в м.Корець відбулися збори районної організації НРУ.
- 24 січня в м.Дубно відбулося засідання ради НРУ.
- 31 січня в м.Рівне відбулося засідання ради Рівненської районної організації НРУ.
- 31 січня в м.Корець відбулося засідання районної ради НРУ.
- 7 лютого в с.Бронне Березнівського району відбулися установчі збори місцевого осередку НРУ.
- 14 лютого в смт.Демидівка відбулися збори районної організації НРУ.
- 18 лютого в смт.Березне відбулися збори районної організації НРУ.
- 20 лютого відбулося засідання ради Костопільської районної організації НРУ.
- 21 лютого в м.Дубно відбулися збори Дубенської міськрайонної організації НРУ.

